

ՎԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Գ. ԳՐԻԳՈՐԻԱՆ

ՍԵՐ, ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ԵՐԵՎԱՆ

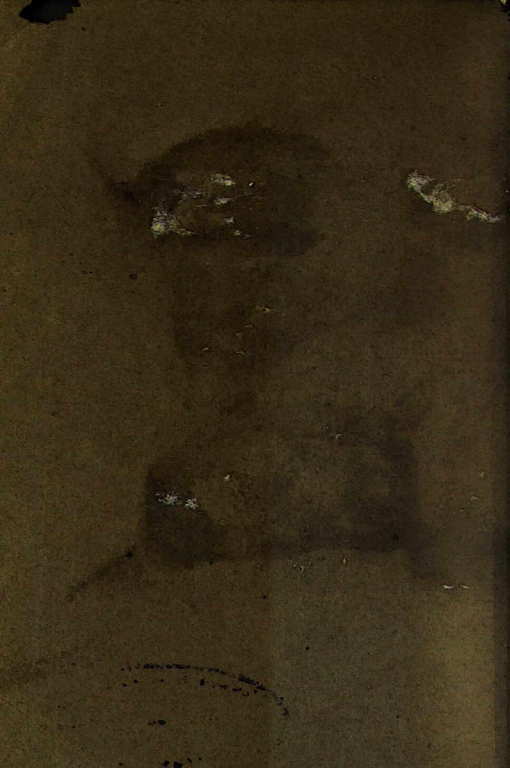
ՐԻՅԱՍԷԶ ԳԻՐ ԷՅՄԵՐ

Կ. ԳՈՒԼԻՍ

ԻՍՏԱՆԲՈՒԼՅՈՒ Ե. ՄԱԹԻՆՅԱՆ

1907

ՎԵՐ, ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ ՅԱՐՈՒԹԻԿՆԵԱՆ

Ե Ա Ն Օ

ՐԻՅՄԱՍԸԶ ԳԻՐ ԷՉԵՐ

ՄԱՏՅՆԱԳՈՐԱՆ
 ԳՐԻԳՈՐ Գ. ՎՃԱՐՆԱՆԻ
 ԱՆՏՁԱԳ - ՀԱՆՔԳ - ՊԵՐՈՒԹ
 ԳՆԻ Ե. ԾԻՆ 125

Է Ս Է Ր

Ս.Ն.Ր. ՅՈՐԺԱՆՆԵՍ Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

20/12
619

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԻՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Թ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

1907

ԼՆԿ ԱՄԴ ԳԻՏԱԻ ԲՈՒՆՈՒՅԵՐ
 ՏԵՐԵՐԱՆՍԻՄԱՆ ԳՐԱԳՈՐԱՆ

Ս. Մ.
N. XII — 36

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱԹԱՆՈՑ

Յ. ՄԱՅԹԷՈՍԵԱՆ

Թիւ 27, Ճիմնամանրյաւ Խօզուշու, Կ. Պոլիս

Մարք ջմումի քարտ քիլի քնկ ۱۳ ذى القعدة ۳۲۴ و ۱۶ كانون اول
۳۲۲ تاریخى و ۳۳۴ نومردى رخصتنامه سيله طبع اولتمشدر.

Յ Ա Խ Ս Ի Ս

Վեր. Գարա Գրիգորըն Այնթապ Իննիլի Քիլիսիսիսի չօպան քախսիս օլունմասընըն Յօրելեանը 1906 Մարտ 2 սէ Այնթապսա ինրա էսիլմիչէ սիր : Պու էարքմ ասը միւսսէք զարձընսա Պաս. Գարա Գրիգոր օլ նէմասը իլէ բէձագար էքմիչէ օլուպ , անլէրէ օվագըլը վագըրըգ՞ վագ էլլէմիչէ , անլէր իլէ պիրլիֆսէ Աւա ի Բապպանի սօձրասը էքրաձընսա Բապպըն էլլիւմիւնիւ զիւր էլլէմիչէ , չօնուզլարընը վաձըրիլ էլլէմիչէ , նիֆեանլարընը գըյմըչէ , մէսէրէքլէրիսնէ անլէր իլէ պէրապէր մէսուր օլմուլէ , միւզայագալարընսա պիրլիֆսէ միւզայագա չէմիչէ , նէնագէլէրիսնի սէձն էլլէմիչէ , վէ Բապպ էնսիսնիսէ սալէք էքսիֆսէ անլէրին արասընսա էարմագ իչիւն մէզարընը շիմսիսէն նագըր էքսիւրմիչէ , վէ նիհայէք Բապպըմըգ նէլալ իլէ զուհուր էքսիլիսնէ անլէր իլէ պէրապէր Անը իսրիզպալ իքմէյէ միւնթագըր վէ իւմիսվար պուլունմուլէ սըր :

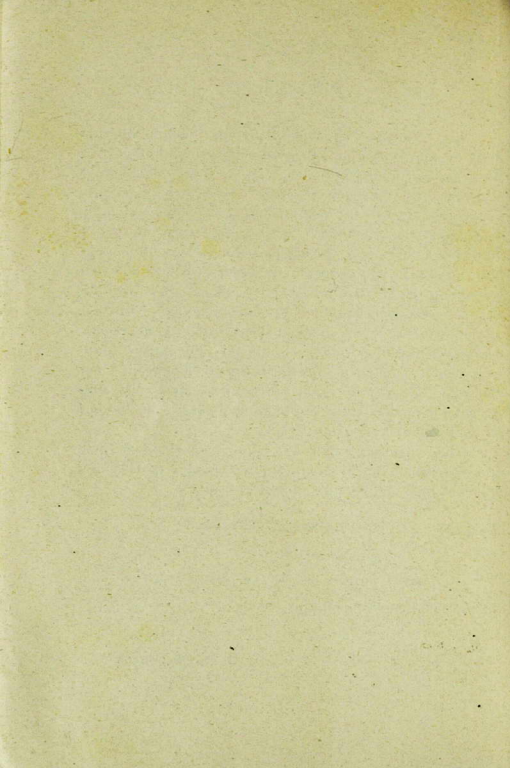
Իմսի միւնթաիլէյնին շու գըսա բէրնէմէի նալիսնի պու Յօրելեան միւնթասէպէրիլլէ , շու խալիսանէ սէվիպ էնսիսնի անլէր իլէ բէվնիս էլլէսիլլի

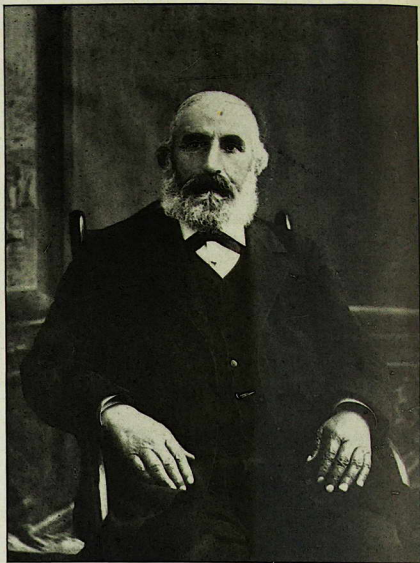
ԱՅՆԹԱՊԸՆ ԻՆՃԻԼԻ ՃԷՄԱԱԹԸՆԱ

Վէ պիլ խասաս

ՀԱՅԻԿ ԻՆՃԻԼԻ ՔԻԼԻՍԷ ՎԷ ՃԷՄԱԱԹԸՆԱ

Բնալը ինրիւրամլէ քախսիս էսէրիմ :

ՎԵՐ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՎԵՐ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՐ ԶԱՐԻԹԻՒՆՆԵՐ

Ե Ա Ր Ո Ր

Ր Ի Յ Ա Ս Ը Ջ Պ Ի Ր Է Օ Ս Ր

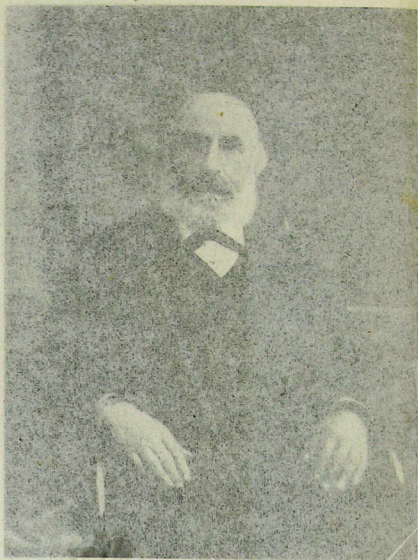
Ա.

Գ Ա Ր Ա Գ Ր Ի Գ Ո Ր

«Պէտք չկա՛նք իմ, վէ իմանէ՛մ Նէ տիր ըր.
պարտաւ գաւառը կէ՛ծիչաբնն 2. Մէ-ւ, 7-18»

Գարա Գրիգոր 1825 ին սօն այլարընտա Այնթապ-
տա առգմուշ օլուպ, փէտէրինին իսմի Յարութին վէ
վալիտէսինին իսմի Մարիամ իտի: Վալիտէսի Թարա-
ֆընտան էնտատը հաղգընտա չօղուգ պիր մալիմաթը-
միգ եօգ տըր. անճազ շու գատար պիլիպօրուգ թի, Գրի-
գորըն պէոյիւք վալիտէսի քէնտի օղու իլէ պիլիքատ
տարին օլուր իտի, վէ Գարա Գրիգոր իլէ հեմշիրէսի,
տէպավէթէրինտէ պիր գաշ սէնէ անլէրին իսմէսինտէ
աղմիշ իտիլէր: Լարին Գրիգորըն փէտէրինին էնտատընա
տէր Վարդենի «սլանը» վասըթատը յա էտիլէն ըիվա-
թէ պիլիգ պիրազ մուֆասսալ մալիմաթ վէրմիշ տիր:

Միւ հալէյհանըն ըիվալէթինէ կտօրէ Թախմինէն Թա-
րա ի Միլ յտըն 1700ինտէ Իրանտան Գալը նամ պիր

187. 9078 911908 3470000000

Վ.ԵՐ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Ե Ա Ն Օ Ց

Ր Ի Յ Ա Ս Ը Ջ Պ Ի Ր Է Օ Ս Ր

Ա.

Գ Ա Ր Ա Գ Ր Ի Գ Ո Ր

«Պէն քիմ իմ, վէ խանէմ նէ տիր քի, պէնի
պուրայա գատար կէթիրտին» 2. Մէ-ւ. 7—18.

Գարա Գրիգոր 1825 ին սօն այլարընտա Այնթապ-
տա տօղմուշ օլուպ, փէտէրինին իսմի Յարութիւն վէ
վալիտէսինին իսմի Մարիամ իտի: Վալիտէսի թարա-
ֆընտան էնտատը հազգընտա չօզլուզ պիր մալիմաթը-
մըզ եօզ տըր. անճազ շու գատար պիլիյօրուզ քի, Գրի-
գորըն պէօյի.ք վալիտէսի քէնտի օղլու իլէ պիրլիքտէ
սաքին օլուր իտի, վէ Գարա Գրիգոր իլէ հէմշիրէսի,
սէպավէթլէրինտէ պիր գաչ սէնէ անլէրին խանէսինտէ
գալմըշ իտիլէր: Լաքին Գրիգորըն փէտէրինին էնտատընա
տաիր Վարդենի «պաճը» վասըթասըլլա էտիլէն ըիվա-
լէթ պիզէ պիրազ մուֆասսալ մալիմաթ վէրմիշ տիր:

Միւմաիլէյհանըն ըիվայէթինէ կէօրէ թախմինէն թա-
րիս ի Միլատըն 1700ինտէ Իրանտան Պալը նամ պիր

քիմսէ քէնտի պիրատէրի իլէ պէրապէր Երուսաղէմէ կիթմէք իւզրէ Այնթապտան կէչէր իքէն, պիր սապահ՝ երմէնիլէրէն քիլիսէսինէ կիտիպ օրատա իպատէթ էթմէք իսթէր: Իպատէթ մահալինէ տաիր սօրուպ սիւալ էթտիյինտէ քէնտիսինէ մաղարա կիպի պիր եեր կէօսթէրիրլէր: Նիչինն պէօյլէ պիր մահալտէ իպատէթ էթտիքլէրինի սիւալ էթտիյինտէ, ճէմաաթըն ազ վէ ֆագիր օլտուղը սէպէպտէն մինասիպ պիր պինա ինշա էտէմէտիքլէրի զիքր օլունուր: Պալը պու շէյտէն միւթէէսսիր օլարագ, Երուսաղէմէ կիթմէքտէն վագ կէչմէքլիլի վէ Այնթապտա գալարագ, եօլճուլուզ իչինն սարֆ էտէճէյի մէպլաղ իլէ պու ճէմաաթ իչինն պիր քիլիսէ եափտըրմագլըղը թասմիմ վէ թասավվուր էտէր: Վէ պու նիյէթինի պիրատէրինէ իֆատէ էտէրէք, անըն տա ըիգասընը թահսիլ էտէր, վէ սերվէթլէրինտէն քէնտինէ տիւշէն հիսսէյի ալարագ քէնտիսի Այնթապտա գալըր, պիրատէրի իսէ քէնտի եօլունա տէվամ էտէր: Պալը Հիւքիմէթ ի Սէնիյէտէն լագըմ կէլէն ըուխսաթը իսթիհսալ իլէ էնճամ պիր քիլիսէ ինշա էթտիրմէք արգուսընա մուվաֆֆագ օլուր: Պիր միւտտէթ սօնրա պու պինանըն եերինէ տահա կէնիշ պիր քիլիսէ ինշա էտիլիր: Պալը՝ քիլիսէյի ինշա էթտիրտիքտէն սօնրա պագը գալան ազչէսի իլէ Այնթապտա թիճարէթ վէ Անանիկ օղլու նամ պիր էրմէնի իլէ էքինճիլիք էթմէյէ պաշլար: Պու եօլտա պիր իսէյլի սերվէթէ մալիք օլմուշ օլարագ, օլ պէրապէրլէրտէ վուգու պուվան պիր գըթըրգ էսնասընտա էլինտէ պուլունան գախիրէյի էհ-

վէն ֆիյաթլա սաթըպ, էհալիյէ հիան ի խըտմէթ իֆա էյլէր վէ հէր քէսին թէվէճճիհիւնիւ գազանըր: Պիր միտտէթ սօնրա Պալը էվլէնիպ պիրի Մանուկ վէ տիկէրի Գրիգոր իսմինտէ իքի օղլու օլուր: Պու չօճուզար պէօյիտիւքլէրինտէ Գրիգոր պիր քահանայ, Մանուկ իսէ պիր սարկաւագ օլուր: Գրիգորըն պէշ գըզը վէ Սամուէլ իսմինտէ պիր օղլու օլուր: Սամուէլին տախի 16 չօճուզարը օլուպ, պոնւարըն 14 ինճիւսիւ Վարդենի իսմինտէ պիր գըզ իտի: Պու Վարդենի Այնթապճա մարուֆ օյան «Վարդենի պաճը» տըր: Վարդենի քիւջիւքիւյիւնտէն օգումաղը էօյրէնիր վէ 1845տէ էլինէ պիր թիւրքէ Խնճիլ կէշէրէք անը օգումաղա պաշար: Քահանալար պու Խնճիլի կէօրտիւքլէրինտէ գրաբառ Խնճիլ իլէ մուզայէսէ էտիպ, անա միւթապըզ օլտուղընը կէօրտիւքլէրինտէ, Վարդենիինին անը օգումասընա միւսաստէ էտէրլէր: Լաքին պիր սէնէ սօնրա փրօթէսթանլար ալէյհինտէ օյան թէճավուզ էսնասընտա, օլ Խնճիլի Վարդենիինին էլինտէն ալմագ իսթէտիքլէրինտէ, մէրգումէ՝ էվվէլճէ պոնըն տօղրու Խնճիլ օլտուղընը քէնտինէ պէյան էթտիքլէրինի զիքր իլէ, անը վէրմէքտէն իմթինա էտէր. իմտի քահանալար անը օգուտըղը վագըթ պաշընա պիր էօրթիւ ալըպ էօյլէ օգումասընը թավսիյէ էտէրլէր:

1848տէ Այնթապտա Խնճիլի քիլիսէ թէշքիլ օլունտըզտա Վարդենի օլ քիլիսէյէ ազա օլուր: Օլ վագըթտան իթիպարէն, թա 1899 տա վէֆաթըր կիւնիւնէ տէք Վարդենի քէնտի խանէսինտէ եթիմէ չօճուզար

հրֆզ էտէր, վէ անլէրի թալիմ էտէր իտի: Վէ պիւ-
թիւն միւտտէթ ի էօմրիւնտէ էհալի արասընտա էյիլիք
էտէրէք խըտմէթ էտէն պիր քիմսէ օլմուշ տըր:

ՎԱՐԴԵՆԻ ՊԱՃԸ

Պառ. Գարա Գրիգորըն ամճագաւէսի, քի ԱյնՍապ փրօթէսթան
ճէմաաթընըն ազասընսան օյուպ, պունսան 10 սէնէ էվվէլ
Յագրիպէն 100 սիննինսէ վէֆաթ էթմիշ յիր:

Պալընըն իքինճի օղլու Մանուկ (սաչընը ուզուն
պըրագմըշ օլտողըր իչիւն «Սաչըր Մանուկ» իսմի իլէտէ

մարումք իմիշ) փէք տինտար օլուպ, օգումաղը տա պի-
լիր իտի: Վէ մէշղուլիյէթի իզթիզասընտան էվտէն էվէ
կէզիպ էշնա սաթար իքէն, խասթալարը տա զիյարէթ
էտէր վէ պաշլարընա նարեկ վէ Իննիլ օգուր, վէ Ին-
նիլտէն օգուտուղը մահալլարըն մանասընը իզահ էտէր
իտի: Օլ վազթլարտա՝ Սիս Կաթողիկոսը Այնթապը
զիյարէթ էլլէտիյինտէ, Սաչը Մանուկըն խասթալար
իզէրինէ Իննիլ օգուտըղընը անլայարագ, անըն պու
շէյի թէրք էթմէսինի թէնպիհ էտէր իսէտէ, Մանուկ
պու էյի իշտէ տէվամ էտէճէյինի սէօյլէմէսի իզէրինէ,
Կաթողիկոս քէնտինէ պիր ֆալագա չէքէր, լաքին
Կաթողիկոս Այնթապը թէրք էտինճէ, եինէ Մանուկըն
քէնտի մէսլէքինտէ տէվամ էտէր: Վարդենի պանը
քէնտիսի տախի 14 եաշընտա իքէն աղըր պիր խաս-
թալըզտան թուլթուլտըղընը վէ սաչը Մանուկըն կէլիպ
քէնտի իչին տուա էթմէսի իզէրինէ շիֆա պուլտը-
ղընը զիքը էտէր իտի: Մանուկըն եալընըզ Յարութին
իսմինտէ պիր չօճուղը օլուր: Յարութին պէօյիտիւ-
յինտէ թիւֆէնքճի սէնաթը իլէ մէշղուլ պուլունուպ էյի
փարա գազանըր իտի իսէտէ, սէսի շիրին վէ թապի-
աթը միւլայիմ օլուպ, իշրէթէ տէ միւլթէլա օլտուղը
իչին գազանճընըն խայլը պիր գըսմընը իչքիյէ սարֆ
վէ թէլէֆ էթմիշ տիր: 1826 տա միւսթէվլի օլան
թաունտա* մէրգում Յարութին վէֆաթ էտէր, վէ

(*) Մէզքիւր Ծաուն Ծարիի ի Հիճրինին 1242 սինտէ վուզու պուլմուշ
օլուպ, Ծարիի ի մէզքիւր իսէ Ծարիի ի Միլատըն 1826 Յունիս 27 սինտէ
պաշլատըղը հալտէ, էյէր Ծաուն 1826 նըն Յուլիս եա Օգոստոսընտա զու-

կէրիտէ տու գարըսը իլէ Տուտու իսմինտէ 3 եաշընտա պիր գըզ վէ Գրիգոր իսմինտէ 10 այլըզ պիր օղլան թէրք էտէր: Պու Գրիգոր՝ մէվգու ի պահսըմըզ օլան Գարա Գրիգոր տըր: Յարութիւնըն զէվճէսի Մարիամ իքի սէնէ սօնրա պիր քիմսէ իլէ էվլէնիպ, պու իքի չօճուզարը իլէ պէրապէր իւչ սէնէ գատար օլ իքիւնճի զէվճիւնին եանընտա գալտըգտան սօնրա, օ տախի վէֆաթ էտէր: Վէ պու իքի չօճուզար փէտէր վէ վալիտէտէն մահրում եթիմլէր մագամընտա մէյտանտա գալըրլար:

Լաքին անլէրին պէօյիւք վալիտէսի, եանի վալիտէլէրինին վալիտէսի, օլ վագթըն միւթէպէրանընտան օլան Պագարպաշը Հաճի Սարգիս աղանըն թէալիւգաթընտան օլարագ անըն խանէսինէ միւթթասըլ պիր խանէտէ քէնտի օղլունըն (Գրիգորըն տայըսընըն) եանընտա սաքին օլուր իտի: Պու խաթուն քէնտի թօրնլարընը քէնտի եանընա ալըպ, անլէրին Հաճի Սարգիս աղանըն խանէսինտէ խըտմէթ էթմէլէրի պապընտա տա միւմաիլէյհին միւսաատէսինի իսթիհսալ էտէր: Գրիգոր՝ պէօյիւք վալիտէսինին խանէսինէ կէլտիքտէն սօնրա, 8 եաշընտա իքէն օգումաղը էօյրէնմէք իչիւն պիր ճիւհա եանընա կիտէր: Օլ վագթլարտա Այնթապտա պիւթիւն էրմէնի ճէմաաթընըն անճագ պիր մէքթէպի օլուպ, անըն

Տուր էթմիշ իսէ, Գրիգորըն փէտէրի Օգոստոս եա Սեպտեմբերտէ վէֆամ էթմիշ օլուր Գրիգոր իսէ փէտէրինին վէֆամընտա 10 այլըզ օլտուղը իչիւն Յարիխի վէլատէթի 1825 ին Հոկտեմբեր եա Նոյեմբեր այընտա օլմագ լագըմ կէլիր:

մուսալլիմիտէ Հաֆըզ Գէորգ Խալֆէ նամ ալիլ պիր վար-
ժապետ օլտուղը հալտէ, օրայա անճագ էփէյի պէօյիւք
վէ օգումագտա թէրագզը էթմիշ օլանլար կիտէրլէր
իտի: Զօնուզլար ալէմ ումում օգումաղը եա ճիւհա
տէզկեհա՛նը պաշընտա եախօտ քէօշկէր քիւթիւյի եա-
նընտա էօյրէնիւրլէր իտի:

Գրիգորըն սիննի օն պիր օլտուգտա Պազարպաշը
Հաճի Սարգիս աղա պու իքի չօնուզլարըն տա թապիա-
թընտան փէք խօշլանարագ անլէրի քէնտի խանէսինէ
գապուլ էտէր: Գրիգորըն հէմշիրէսի Տուտու պէօյիտիւ-
յինտէ վիւնուտը նէմա պուլմատըղը սէպէպտէն ճիւճէ
գալտը իսէ տէ, մէրգումէ՝ լաթիֆ վէ սատէտիլ թապիաթը
իլէ, տաիմա էթրաֆընտա պուլունանլարա սէվկիւլի պիր
խաթուն իտի: Գրիգորըն պէնզի էսմէր օլտուղընտան
Սարգիս աղա քէնտինէ տաիմա «Գարա» տէյիւ չաղըրըր
իտի: Վէ պու կինէ գատար Այնթապ էհալիսինտէն նիչէ-
լէր քէնտինի «Գարա Պատուելի» եախօտ «Պատուելի Գա-
րա» տէյիւ թանըրլար. քէնտիսի տախի օլ իսմտէն մահ-
գուզ օլարագ քէնտի իմզասընը տաիմա «Գարա Գրի-
գոր» տէյիւ գօր:

Գարա Գրիգոր Հաճի Սարգիս աղա խանէսինէ կէլ-
տիքտէն սօնրա պիր գըսմէթէ տահա նաիլ օլուր,
շէօյլէքի տահա զիյատէ թահսիլ իչինն Հաֆըզ Գէորգ
Խալֆէնին մէքթէպինէ իրսալ էտիլիր: Պու իսէ ազ
պիր իմթիյագ տէյիլ իտի: Իւշ սէնէ գատար օրատա
թալիմ գապուլ էթտի: Վէ պու մինասէպէթլէ քիլիսէ
խըտմէթլէրինէ տէ հիսսէտար օլուր վէ արա սըրա Հաճի

Սարգիս աղանըն քիլիսէյէ հէտիյէլէր վէրէրէք ալտըղը միւսաատէ իլէ քիլիսէտէ «գիրք» օգուր իտի :

Պագարպաշը Հաճի Սարգիս աղա օլ վագթըն պէօյիւք թիւճճարընտան օլուպ պիր չօգ ալաճա (մանուսա) տէսթկեհաչլարը իշլէտիր իտի, վէ ալաճա իշին լազըմ կէլէն իփլիյի տախի քէնտիսի պօյաթտըղը սէպէպտէն, պիր տէ պէօյիւք պօյախանէսի վար իտի : Վէ Անատօլունըն մէշհուր շէհրլէրինտէն, հաթթա Րուսիատան պիր չօգ թաճիրլէր կէլիպ, քէնտի իլէ ախօ ու իթա էտէրլէր վէ պոնչլարըն նիչէսի քէնտինին խանէսինտէ միւսաֆիր օլուրլար իտի : Գարա Գրիգոր պու միւսաֆիրլէրէ խըտմէթ էթտիյի սըրատա անլէրին միւսահէպէլէրինի տինլէր վէ անլէրտէն չօգ եէնի շէյլէր էօյրէնիր իտի :

18-19 եաշընտա իքէն Գրիգոր քէնտի ըուհանի հալը հագընտա տիւշինմէյէ պաշլամըշ վէնիչէ տէֆալար կիտիպ քիլիսէնին թալէպ էթտիյի թարիզլէրտէ կինահաչլարը իշին մաղֆիրէթ պուլմաղա սայ էյլէմիշ տիր : Օ պէրապէրլէրտէ Գայսէրիյէնին Սբ. Կարապետ վանքընտան պիր միաբան մէգքիւր վանք իշին իանէ ճէմ էթմէք իւզրէ Այնթապա կէլմիշ օլուպ Հաճի Սարգիս աղանըն խանէսինէ միւսաֆիր օլուր : Անըն հուզուրընտա Գարա Գրիգոր պազը շարականլար թէրէննիւմ էթտիքտէ միաբան փէք մահզուզ օլուր : Պիր կէճէ Հաճի Սարգիս աղա քէնտի միւսաֆիրի իլէ պէրապէր պիր տօսթու զիյարէթէ կիտէրէք կէճ վագթտա էվէ տէճնէրլէր : Ավտէթլէրինտէ Գրիգորը եաթագտա պուլուրլար : Օ ույգույա վարմըշ տըր՝ զանն էտէրէք

միւսինն միարան Հանի Սարգիս աղայա «Շու եանընտա պուլունան կէննի, Գարա Գրիգորը, պանա վէրսէն տէ քէնտիսինի վանքա կէօթիւրսէմ, օրատա թալիմ օլու- նարագ պիր վարդապետ օլսա, սանա -- -- պիր -- -- օլուր: էյի օլմա՞զ մը» տէր: Հանի Սարգիս աղա սէրթնէ պիր սուրէթտէ, «Պու սէօզիւ պէնիմ էվիմտէ սէն պիր տահա լիսանընա ալմամալըսըն: Օ կէնն՝ պիր օճագ իմիտի տիր: Պէն անը էվէրմէլիյիմ: Օ քէնտի փէտէրի խանէսինի շէնլէնտիրմէլի տիր» տէյիւ ճէվապ վէրիր: Պու միւսահէպէյի Գարա Գրիգոր իշի- տիր. վէ անըն իւզէրինէ՝ Սբ. Կարապետէ կիտիպ պիր վարդապետ օլմաղա տաիր տէրունինտէ շէտիտ պիր արգու ույանըր: Վէ Մարաշա, օրատան տա Գայսէրիյէյէ կիթմէյի թասմիմ վէ թասավվուր էտէրէք, պիր կին Մարաշա կիտէն պիր քէրպան պուլուր, վէ էվտէն կիզ- լիճէ գաշըպ եայա օլարագ Մարաշա կիտէր: Եօլտաշ- լարընտան Փարթամ օղլունըն խանէսինէ պիր գաշ կին միւսաֆիր օլարագ, օլ էմնատա Գայսէրիյէյէ կի- տէն պիր քէրպան պուլուր: Լաքին Պազարպաշը Հանի Սարգիս աղա մէսէլէյի անլայըպ տէրհալ Մարաշտա Հանի Յակոբ աղա Թօփալեանա պիր սաի իլէ խապէր կէօնտէրէրէք, Գարա Գրիգորը սէրիէն Այնթապա կէրի կէօնտէրմէսինի թալէպ էտէր: Պէօյլէճէ Գարա Գրիգոր պաշգա եօլ կէօրմէյէրէք, վարդապետ օլմագ սէվտա- սընտան վազ կէչէր, վէ Այնթապա ալտէթ էտէր: Պա- զարպաշը Հանի Սարգիս աղա՝ Գարա Գրիգորըն սա- տագաթ վէ ղայրէթինտէն օլ գատար մէմնուն գալըր քի

քէնտինի պիր խըտմէթճի մագամընտա իսթիխտամ էթմէքլէ գանաաթ էթմէյիպ, անը քէնտի թիճարէթինէ շէրաքէթէ գապոպ էյլէր. վէ պիր պոյախանէ եափտըրպ անըն ումուր վէ իտարէսինի Գրիգորա թէսլիմ էտէր: Գրիգոր տախի մէսուկիյէթի արթտըզճա տահա զիյատէ ղայրէթ վէ մէհարէթ իպրազ էտէրէք, Սարգիս աղայա վէ զէվճէսինէ փէք սէվկիպիւ օլուր. շէօյլէքի անլէր քէնտինի պիր էօզ էվլատ կիպի սէվիպ գայըրմաղա պաշլարլար:

Հաճի Սարգիս աղա իլէ զէվճէսինին. Գրիգորա իֆա էյլէտիքլէրի էն պէօյիւք վէ էհէմմ խըտմէթ, անըն իչին միւնասիպ պիր զէվճէ պոպմալարը օլմուշ տոր: Գրիգոր 22 սիննինէ պալիղ օլմուշ վէ ճէսէտճէ օլտուղը կիպի, սիրէթճէ տէ նէմա պոպմուշ օլարագ, կէրէք էվտէ վէ կէրէք տիւքքեանտա քէմալը մուվաֆֆագիյէթլէ իշլէտիքճէ, էֆէնտիսինին վէ խաթունընըն նազարընտա օլ գատար հիւսն ի թէվէճճիւհ պոպուր քի, անլէր՝ թահթը հիմայլէրինէ ալտըզարը պու եթիմի ատէմ էթմէք իւզրէ թասմիմ էթտիքլէրինի պիլֆիլի իճրա էթմէյէ, եանի անը էվէրմէյէ թէշէպպիւս էտէրլէր: Վէ «Օ պիր եթիմ տիր» տէյիւ, օլուր օլմագ պիր գըզ իլէ էվէրմէյէ ըագի օլմայրպ, Այնթապըն էրմէնի ճէմաաթը արասընտա էն մէթէպէր սընըֆտան օլան ձէպէճեան Աւետիս աղա խանէսինտէն անա պիր գըզ ալմագ իսթէրլէր: Աւետիս աղանըն գըզլարընտան Լուսիա պու վագթտա 22 եաշընտա, նէճիպէ վէ հիւսնէ պիր գըզ օլուպ, նիչէ մէթէպէր զաթլար թարաֆընտան քէնտի էվլատլարընա զէվճէլիյէ իսթէ-

Նիւմիշ իսէտէ, քէնտիսի փէք տինտար պիր զըզ օլարագ, քէնտի վալիտէ յնինին ըիզասընա ըաղմէն օլ թէք-լիֆլէրի ըէտտ էթմիշ վէ էվլէնմէքտէն իմթինա էթմիշ իտի: Լաքին օլ գատար զէնկին կէնճլէրին թէքլիֆինի ըէտտ էտէն պու զըզ, մուգատտէրին աճաիպ թէրթիպի իւզրէ, պու եէթիմ Գարա Գրիգոր իչին օլան թէքլիֆի ըէտտ էթմէյիպ գապուկ էտէր: Գրիգոր վէ Լուիա իքիսիտէ 22 եաշընտա օլտուգլարը հալտէ, Հաճի Սարգիս աղա, քէնտի էօզ էվլատը իչին էտէր կիպի տիւյին զլյաֆէթլէրի իճրա էտէրէք, անլէրի էվէրիր:

Պիր իքի սէնէ սօնրա Հաճի Սարգիս աղա վէֆաթ էտէր իսէ տէ, Գրիգոր քէնտի զէվճէսի իլէ 1848 էտէք Պազարպաշը խանէսինին պիր ազասը կիպի օլ խանէտէ թէմէքքին էտէր: Գարա Գրիգորըն Պազարպաշը Հաճի Սարգիս աղա իլէ մինասէպէթտէ պուլունմասը վէ էնճամ անըն խանէսինէ գապուկ օլունուպ օրատա 19 սէնէ գատար թէմէքքին էթմէսի չօզ ճիհէթլէրճէ մուգատտէրի իլահինին փէք խայրլը պիր թէրթիպի օլտուղը շիպհէտէն վարէսթէ տիր:

Գրիգոր պիր եէթիմ մազամընտա՝ արալըգտա գալըպ թալիմ ու թէրպիյէտէն պիպէհրէ պիր հալտէ պէօյիմէքտէն իսէ, միւթէպէր պիր խանէտէ պուլունտըղը իչին օլտըգճա պիր թալիմ գապուկ էտէպիւմիշ վէ հալինէ կէօրէ եիւքսէք թասավվուրաթա մալիք պուլունմուշ տըր:

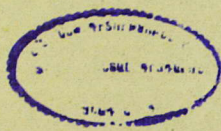
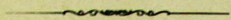
Սարգիս աղա քէնտի իշինէ փէք մուգայյէտ, վէ ինթիզամ վէ իգթիսատա տըզգաթլը, վէ նիչէ ճիհէթ-

լէրճէ ալիճէնապ պիր զաթ օլտուղընտան, Գրիգորըն՝ կէնճլիյինտէ անըն հիմայէսի թահթընտա պուզունմասը, քէնտիսինտէ ղայրէթլի վէ ինթիզամ վէ իգթիսատա վէ նէզաքէթէ տիգգաթլը պիր քիմսէ օլմասընա պիլա շիւպհէ եարտըմ էյլէմիշ տիր: Սօնրալարը քէնտի էվլատընը թալիմ վէ թէրպիյէ էտէր իքէն չօգ սըրալարտա Պազարպաշը խանէսինտէ էօյրէնտիյի ամէլի տէրսլէրի գիքը էտէր իտի: Պու գատար չօգ իշ պուլունան պիր խանէտէ պիր խըտմէթճի մագամընտա պուզունտըղը իչին փէք համարաթ պիր քիմսէ օլմուշ տըր: Պիլա շիւպհէ պիր չօպան մագամընտա իշլէմէք վէ խանէլէրի գիյարէթ էթմէք խուսուընտա իպրազ էթտիյի եօրուվագ պիլմէզ ղայրէթի, պիր ճիհէթլէ՝ օլ խանէտէ կէճէ կինտիւզ իշլէմէք ատէթիսին թապլի նէթիճէսի իտի: Հէմ տախի օլ խանէտէ պիր խըտմէթճի մագամընտա իշլէմիշ օլտուղը իչին պիլթին միւտտէթ ի էօմրինտէ ֆագիրլէրէ վէ եթթիմլէրէ գարշը մուհապպէթ վէ իշթիրաքը հիսս պէյան էյլէմէքտէ պուզունմուշ տըր: Վէ պիլա շիւպհէ Սարգիս աղա խանէսինտէ կէօրտիւյի ալիճէնապ մուամէլէ քէնտիսինտէ սաիրլէր իլէ նէճիպանէ մուամէլէպիս թէսիր էթմիշ տիր: Սօն սէնէլէրտէ Հանի Սարգիս անգամըն օղլու Յակոբ աղա վէ անըն էվլամը իլէ օլան մուամէլէսինտէ կէօսթէրտիյի հիւպիյաթը միննէթտարանէյի կէօրմէք պիզ էվլատլարընըն գալաթի իւթիստէ փէք խօշ թէէսիրաթ պրագմըշ տըր:

Վէ Փրօթէսթան ճէմաաթընըն պիր ըէիս ի բուհա-

Նիսի մագամբնտա կերէք քէնտի նէմաաթընըն վէ կերէք սաիր նէմաաթլարըն միւթէպէրանը իլէ թէգիյէ հիան ի մուարէֆէ իսթիհսալ էթմէսի, պիլա շիպհէ Պազարպաշը խանէսինտէ տաիմա միլլէթին միւթէպէրանը իլէ միւնասէպէթտէ պուլունմուշ օլմասը նէթիհէսի իտի: Վէհասըլ, Պազարպաշը խանէսինտէ պուլունմագլըգ չօգ նիհէթլէրնէ Գարա Գրիգորըն սիրէթինէ հիան ի թէսիր էթմիշ վէ անը միւթազպէլ էօմրիւ իշին թէհիյյէ էտէն մինասիպ պիր վասըթա օլմուշ տըր:

20/1
619

F.

Ի Ն Ճ Ի Լ Է Տ Ա Վ Է Թ

«Պէնի քէնտի ինայէՍի վասրՍասըլէ տավէՍ
էտէն Ալլան, քէնտի օղլընը պանաս քէշֆ էՍմէյի
միւնասիպ կէօրտիւյիւ վագՍտուս, տէրնալ Սէնէ
վէ գաննա տունըշմատըմ»: Գ-շ 1, 15, 16:

1848 թարիխինտէ Այնթապտա շէտիտ պիր գօ-
լէրա զուհուր էտիպ, իճրա ի խասարաթ էթմէքտէ վէ
թուլթուլանլար գըսա պիր միւտտէթ զարֆընտա վէ-
ֆաթ էթմէքտէ իտիլէր: Իմտի հէր քէսին իւզէրինէ
տէհշէթ տիւշտիւյիւ պէօյլէ պիր սըրատա Գարա Գրի-
գոր տախի էօլիւմիւն քէնտինէ վէք եագըն օլտուղընը
հիսս էտէրէք կիւնահլարը իչիւն վէ ճանընըն խէլասը
իչիւն ճիտտէն տիւշիւնմէյէ պաշլար: Պոււնտան էվվէլ տէ
այնի մէսէլէ քէնտինին նագարը տըգգաթընը ճէլպ էթ-
միշ օլարագ չօգ տէֆալար քահանայա միւրահաաթ
էթմիշ վէ անըն թային էթտիյի ապաշխարանքը թէ-
մամըլլա իճրա էտէրէք մաղֆիրէթ սէլամէթինէ նաիլ
օլմաղա չալըշմըշ իսէ տէ, հագիգի սէլամէթի պուլա-
մամըշ իտի: Պու տէֆա Գրիգորըն ատըմլարը պաշգա
ճիհէթէ իրշատ օլոււտըլար:

Մէգքիւր թարիխտէն իքի սէնէ ագտէմ Ամէրիգալը
Մր. Վանլէնէպ վէ Պրն. Նշան նամ պիր քիմսէ Այն-
թապը զիյարէթ էյլէյիպ, Ինճիլի թալիմաթը վագ էթ-

միշտ իտի: Այն անկերտէն էլ վկայ Տէր Մարկոս (Վեր. Մ. Կ. Փափազեանն պէտքիւք փետերի) Այնթապա թիրքքն Բիթապը Մուգատտէսլեր կէթիրիպ, Խրիսթի-յան էհալիյէ տաղըթմը իտի: Անտէն սոնրա Բիթապը Մուգատտէս ֆիրուխթը վէ Ինճիլին վազը տէվամ էտէ-րէք, 1847 տէ Տօգ. Սմիթհ Նամ Ամէրիգալը միսիօներ երգրում թարաֆընտան Այնթապա կէլմիշ, վէ 1848ին Յունվար այընտա պիր միտտէթ վազ էթտիքտէն սոնրա Ինճիլին նուրու իլէ թէնվիր օլունմուշ օլուն սէքիգ քիմսէլէրտէն իպարէթ պիր Ինճիլի քիլիսէ թէշքիլ էթմիշ իտի: Լաքին միամաիլէյհ էվէնմէք իչին Ամէրի-գայա կիտէնէք օլտուղընտան պու քիւչիւք քիլիսէյի իտարէ էթմէք իզրէ Պրուսատան Տօգ. Շնայտըր տավէթ էտիլմիշ իտի: Պիր դաշ այ սոնրա, եանի 1848ին Յուլիսինտէ, Այնթապտա գօլերա պաշլատըղընտա, Տօգ. Շնայտըր Ինճիլին խալիս միւժտէսինի վազ էտէ-րէք, ատէմլէրի թէվպէյէ վէ մէճճանէն օլան րուհանի խէլասա տավէթ էթմէքտէ իտի:

Կիննահարընտան տօլայը միւղթարիպ օլարազ, էօլիմտէն խավֆ էթմէքտէ օլան Գարա Գրիգորըն ատըմլարը հիտայէթ ի իլահիյէնին էսրարէնկիզ տէլա-լէթի իլէ պու քիւչիւք ճէմաաթըն իպատէթխանէսինէ իրշատ օլունտըլար:

Օրատա Ինճիլի հագիգաթլարը տինլեր, խաիֆ վէ միւղթարիպ ճանը շու իլան էտիլէն միւժտէտէն միւ-թէսսիր օլուր: Թէքրար պէ թէքրար կիտիպ օլ միւ-պարէք քէլամլարը տինլեր, Ինճիլի պիրատըլեր իլէ

զօնուշուպ տահա զիյատէ թէնվիր օլունըր իտի: Կեահ պու Ինճիլի ճէմաաթլա պիրլէշմէյէ մէյլ էտէր, կեահ թէրէտտիւտ վէ իհթիրազ էտէր, լաքին նիհայէթ Ինճիլին տավէթինի գապուպ էտէրէք թէվպէ վէ իման իլէ Քրիստոսա թէսլիմ օլունուր, վէ պունըն իւզերինէ գալպինի թագեիզ էտէն կինահըն պար ը կիրանը՝ իւզերինտէն տէֆ էտիլիր, վէ սէլամէթ պուլուր, էօլիւմ գօրգուպարը իլէ միւքէտտէր գալպի՝ մաղֆիրէթ սէլամէթի իլէ միւսթէրիհ օլուր: Գօլէրա եա էօլիւմ քէնտինի արթըզ իխաֆէ էթմէյօրլար իտի: Վէ օլ սատէտիլ վաիզին հէրարէթլի քէլամլարընը տինլէտիքճէ տահա զիյատէ իմանընտա թազվիյէթ պուլույօր իտի: Նիհայէթ օլ քիւչիւք ճէմաաթ իլէ պիրլէշիր: Օլ թահգիր օլունմուշ վէ միլլէթտաշլարը թարաֆընտան թէատտիյէ տիւշար օլմուշ օլան Ինճիլի քիլիսէյէ միւնգամմ օլուր: Վազաա իմանը հալա զաիֆ իտի: Փէրհիզ կինլէրինտէ եաղը թաամա էլինի ուզաթտըղընտա գօրգար վէ տիթրէր իտի: Լաքին պուլտըղը տէրունի սէլամէթ հագիզի իտի:

Գարա Գրիգորըն Փրօթէսթանլար իլէ պիրլէշտիլինի քէնտի զէվճէսի Լուսիա անլայընճա փէք ճանը սըզըլտը: Միւմաիլէյհանըն քէնտի քիլիսէսինէ էօյլէ ճիտտի պիր մուհապպէթի վէ Փրօթէսթանլար հազգընտա էօյլէ էտնա պիր թասավվուրը վար իտի քի, զէվճինին Փրօթէսթան օլտուղընը անլատըղը կիպի անը պու մէսլէքինտէն տէօնտէրմէք իչին կէճէլէրի կէօզ եաշը տէօքէրէք, անա չօգ ըճալար էտէր իտի: Վէ լաքին պու ըճա վէ կէօզ

եաշխարհընդհանուր ֆախտէ եթմէտիյինսի կէօրէրէք վէ պիր Փրօթէսթանսի իլէ պէրապէր եաշամաղըտա ճաիզ կէօրէմէյէրէք էնճամ գէվճինսի թէրք իլէ վալիտէսի խանէսինէ ավտէթ էտէր:

Պազարպաշը Հանի Սարգիս աղանըն օղլու վէ քէնտինսին էֆէնտիսի վէ շէրիքի պուլունան Յակոբ աղատախի, Գրիգորըն Փրօթէսթանսի օլտուղընը իշիթտիյինտէ անը պու սէվտատան տէօնտէրմէք իչին հէր պիր չարէյի իսթիմալ էյլէտի: Էվին գափուսը էօնիւնէ պէքճիլէր գօյուպ, անըն տուա մէճլիսլէրինէ կիթմէսինսի մէն էտէր իտի: Պիր կին Գարա Գրիգոր պու պէքճիլէրին էլինտէն գուրթուպուպ, տուա մէճլիսինէ կիթմէք իւզրէ պիր գօնշունըն խանէսինէ կէչէր վէ օրատան սօգաղա չըգար իսէտէ, պունը սէգիպ արգասընտան գօշարլար: Լաքին Գրիգոր էլլէրինէ տիւշմէյէրէք իպատէթ եէրինէ եէթիշիր, վէ անտէն սօնրա պիր միտտէթ էվէ տէօնմէգ: Քէնտինսի էլէ կէչիրմէք իչին պազը եօլար տիւշինսիւրլէր իսէտէ, թէտպիրլէրինտէ մուվաֆֆազ օլամաղլար:

Նիհայէթ պիր կին Պազարպաշը Յակոբ աղա պօյախանէյէ կէլիպ, Գրիգորը հուզուրընա չաղըրըր, վէ տէր, «Գրիգոր, սէն պու Փրօթէսթանսի լըգտան վազ կէչէճէքմիսին, կէչմէյէճէքմիսին»: Գրիգոր ճէվապէն «Խայր էֆէնտիմ, վազ կէչմէյէճէքմիմ» տէր: Յակոբ աղա, «Պու իսմ պէնիմ գափումա սըղմայօր: Հիսապը վէր, վէ պու կին պօյախանէյի թէրք էտիպ չըգ», տէյինճէ Գրիգոր տէֆթէրլէրի ալըպ միւմաիլէյհին մաղազասընա

կիտէր վէ հիսապլարը թէսլիմ էտէր: Յակոբ աղա Գրիգորը սրգըշտըրմագ իչին շէրաքէթտէ անըն հիսսէսինտէն թէնզիլ էտէր: Գրիգոր տէր, «Գօնթրաթըմըզ պէօյլէ տէյիլ իտի: Լաքին սէն հազգըմը քէսմէք իսթէր իսէն, քէս, միննազաա էթմէք իսթէմէմ:» Պունըն իւզէրինէ Յակոբ աղա կէօզ եաշը իլէ, «Կէլ Գանա, շու ֆրօթէսթանլըղը պրագ: փէտէրիմ սէնի թէրք էթմէմէքլիյիմէ տաիր պանա վասիյէթ էյլէտի իտի: Սէնի պիրատէրիմ կիպի կէօզէտիրիմ: Պէնի պրագմա,» տէյիլընէա էտէր: Գրիգոր ճէվապէն, «Պէնի՝ տինճէ ազատ պրագըր իսէն, սէնին գափունտա գալըպ պիր գուկ կիպի եաշամագ իսթէրիմ. եօգ իսէ գալամամ,» տէր: Օ տախի «Խայր, սէնի պու իսմ իլէ գապուկ էտէմէմ,» տէր, վէ այրըլըրլար:

✧ 1848ին Մեշէրէ Հերուրըն տա Տօգ Շնայտըր Գարա Գրիգոր հազգընտա շէօյլէ եազըյօր:— «Յունիս 26. Պու կին սամիյուն արասընտա Գ. Օ. (պէլքի Գուրու Օւն տէմէք տիր) տախի վար իտի: Պու փէք ճալիպ վէ ազըլը պիր կէնճ օլուպ, հագիգաթա չօգտան գանմըշ իսէտէ, միւթէատտիտ սէպէպլէրտէն ալէնէն ճէմաաթըմըզա կէլմէմիշ իտի: Կէչէն հաֆթա ֆրօթէսթանլարտան պիրի իլէ գօնուշուպ Շու հալտա գալըր իսէմ իսէլաս պուլուրմույում տէյիլ սիւպ էտէր: Վէ էլպէթ ճէվապ մէնֆի օլուր: Պանա կէլիպ այնի սիւալը սօրտուղընտա, պէն քէնտինէ Քրիստոսը ալէնէն թագրիր էթմէք էն էմին թարիգ օլտըղընը սէօյլէտիմ: Մէրգում հէմ տինքի, հէմ ճումա էրթէսի կինքի իպատէթտէ

հազրբ իտի: Անըն Կսնիլէ կէսմէսի շու ճիհէթլէ տէ մուհիմմ տիր քի, քէնտիսի միւթէալլէմ վէ էյի սիրէթ սահիպի պիր կէնն տիր: ... Յունիս 30. Մէզ քիւր կէնն չօգ թէատտի շէքսմէտէ տիր: Քէնտի կէշէն կիւն պիզիմ իլէ պիր եերտէ տուա էտէր իքէն, զէվնէսի կէլիպ օլ էվին փէննէրէսինէ թաշ աթտը: Մէրգումէ շիմտիլիք զէվնիստէն այրըլտը: Պու կէնն պիր եթիմ օլուպ, քէնտիսի էրմէնի միւթէպէրաննտան պիրիսի էվլատլըղա գապուլ էթմիշ իտի: Պու քիմսէ քէնտիսի կէրի տէօնտէրմէք իչիւն պիւթիւն գուվլէթի իլէ չալըշըյօր: Եկէր պիր գաշ կիւն զարֆընտա պունա մուվաֆֆազ օլմազ իսէ, անը էվինտէն թարտ էթմէք նիյէթիստէ տիր: Պու շէյ պու կէննէ ազշէնէ փէք փահալըյա օթուրանազ տըր: Օ շէտիտ թէատտիյէ մարուզ իսէտէ, հէր շէյի Քրիստոսըն խաթրը իչիւն թէրք էթմէյէ հազրբ տըր տէյի կէօրիւնիւյօր: Եվվէլլէրի քէնտի թարիզինտէ փէք սօֆի իտի: Քէնտիսին թագրիրիննէ էն սօֆի ֆէրիսի իտի: Լաքին շիմտի Պօղոս կիպի հէր շէյի Քրիստոս իչիւն զարար ատտ էտիյօր:

«Յուլիս 9. Գ. Օնըն իշի փէք կիւն իտի, լաքին տուա իլէ քէնտիսի Րապպա թէսլիմ էթտիք: Վէ քէնտի իչիւն չօգ տուալար արզ օլունտու: Վէ Րապպ օլ տուալարը իսթիւնապ էյլէտի: Օ արթըզ հազիգաթըն թարաֆընտան տըր:»

Իմտի Գարա Գրիգորըն զարըսը վալիտէսի խանէսինէ կիթմիշ, էֆէնտիսի տախի քէնտիսի իշտէն թարտ էթմիշ օլտըղը հալտէ, օ կիտէր, վէ էվտէ քէնտիսնէ ախտ

օլան ճիւղի շէյլերի ալըպ, փէտէրինտէն գալմըշ պիր էվ պոպունտըղը հալտա, անլէրի օլ խանէյէ կէթիւրիւր: Չարշուտան 4 գամըշ հասըր ալըպ անլէրի օտանըն իչինէ սէրէր, պիր Ահտը Աթիգ վէ պիր Ահտը ձէտիտ քիթապլարը սաթուն ալըպ, օլ իզսիզ խանէտէ օլ քիթապլարը քէնտի պաշընա միւթէլաա էտէր, վէ անլամատըղը գըթալարը իշարէթ էտիպ պիրատէրլէրտէն վէ արա սըրա Մր. Շնայտըրտան անլէրին մանասընը սիալ էտէր իտի:

Պիր գաչ հաֆթա սօնրա, միւթէվէֆֆա Հաճի Սարգիս աղա Պազարպաշըեանըն գարըսը միախին Վալիտէ, Գրիգորա պիր թաս սըճագ չօրպա կէթիրիպ, «Օղլում, Գրիգոր, շու չօրպայը սըճագ սըճագ իչ» տէր, վէ չօրպայը պրագըր կիտէր: Գրիգոր պունը պիր մուհապպէթ ալամէթի ատտ էտիպ, չօրպայը իշթիհա իլէ իչմէյէ պաշլար: Պիր տէ իչինտէն պիր քեաղըտ փարչասը չըգընճա, Գրիգոր անլար քի, իխթիյար խաթուն քէնտինի Փրօթէսթանլըգտան տէօնտէրմէք իչին պիր պագըմճըյա նուսիէ եագտըրմըշ տըր: Քեաղըտը էգիպ չօրպա իլէ պիրլիքտէ իչէր, վէ էրթէսի կին խաթուն թասը ալմագ իչին կէլտիքտէ, հէր շէյի քէնտիսինէ նագլ էտէր, վէ պունըն ֆաիտէսիզ օլտուղունը սէօյլէր: Խաթուն պու չարէնին տէ իշէ եարամատըղընը կէօրէրէք մէյուսանէ քէնտի խանէսինէ տէօնէր:

Գարա Գրիգոր պիր միւտտէթ պու խանէտէ քէնտի պաշընա թէմէքքին էյլէր: Պիր արա՝ զէվճէսինին ավտէթ էտէճէյինի իմիտ էտէրէք զախիրէճէ հագըրլըգ

կէօրիւր իսէ տէ, օլ իսմիտի պօշա չըգար: Պազէն պիրատերլէրին խանէսինտէ թաամ էտէր իտի, սօնրատա պիրատերլէրտէն պիրիսի քէնտի ֆամիլեասը իլէ կէլիպ քէնտիսինին խանէսինտէ իգամէթ էլլէտի, վէ թաամը անլէր իլէ պէրապէր էտէր իտի: Պու արատա Մր. Շընայտըրըն սատէ վէ Ինճիլի օլան վազլարը Գարա Գրիգորըն կիւնտէն կիւնէ խրիսթիյան հայաթընտա նէմա պուլմասընա եարտըմ էտէր իտի:

Մր. Շնայտըրըն 1848 ին սօն այլարընտա Պրուսայա կիթմէք իչիւն Այնթապը թէրք էտէճէյի միւնասէպէթլէ, թախսմինէն Նոյեմբերտէ, միւմաիլէյհ պու քիւլիւք քիլիսէ իլէ պիր Աշա ի Բապպանի իճրա էթմէք իսթէյիպ, անտէ քիլիսէյէ իքինճի տէֆա օլարագ եէնի ազալար գապուլ էտէր: Գարա Գրիգոր պու եէնի գապուլ օլունան ազալարտան պիրիսի իտի: Պու գօլէրանըն միւսթէվլի օլտուղը միւտտէթտէ Մր. Շնայտըրըն վէրտիյի վազլար փէք միւֆիտ վէ սէմէրէտար օլմուշլար տըր. շու գատար քի, ճէմաաթ իսթիճար էքտիքլէրի խանէյէ սըղմատըղը իչիւն մահալը կէնիշլէնտիրմէյէ մէճպուրիյէթ հասըլ օլմուշ իտի:

1849 տա Տօգ. Սմիթհ ֆամիլեասը իլէ Այնթապա ավտէթ էթտիքտէ, ճէմաաթը պիր սէնէ էվվէլ թէրք էթտիյինտէն փէք ֆարզը կէօրմիւշ տիր: Պիրագ սօնրա Մր. Շնայտըր տախի ֆամիլեասը իլէ Պրուսատան տէօնտիւքտէ, պու իքի ֆէտաքեար միսիօնէրլէրին վէ զէվճէլէրինին ղայրէթի սայէսինտէ Ինճիլի իշ փէք զիյատէ թէրագգի էթմէյէ պաշլար:

Պազարպաշը Յակոբ աղա պոյախանէյի Գարա Գրիգորսըզ իտարէ էտէմէյէճէյինի կէօրէրէք, անը թէքրարէն օ իշէ տավէթ էտէր, լաքին զէվճէսի Լուսիա կէրի խանէյէ կէլմէյէ ըազի օլմազ: Հալ պու քի մէրգումէնին քէնտի զէվճինի թէրք էթմէսի, պիր ճիհէթլէ Խնճիլի իշէ մանի օլմագտա իտի: Սաիրլէրին ֆամիլեալարըտա քէնտի զէվճլէրինի Փրօթէսթան ճէմաաթընտան կէրի չէվիրմէք իչիւն այնի վասըթայա միւրաճաաթ էտիյօրլար իտի: Պինաէն ալէյհ կէրէք միսիօնէրլէր վէ կէրէք Խնճիլի ճէմաաթ Գարա Գրիգորըն քէնտի զէվճէսինի, լազըմ կէլիրսէ հիւքիւմէթ մարիֆէթիլլէ, կէրի կէթիրմէսինի թավսիյէ վէ թալէպ էյլէտիլէր: Գարա Գրիգոր մահալլի հիւքիւմէթէ միւրաճաաթ էտէր, վէ գարըսընը թալէպ էթմէք իւզրէ պիր չավուշ իլէ ձէպէճեան խանէսինէ կիտէր իսէտէ, անլէր «էվիմիզէ հիւճիւմ էտիպ, պիր խայլի զիյանը մուճիպ օլտուլար» տէյիւ իֆթիրա էտէրէք քէնտինի հապսա գօյտուրտուլար: Նիհայէթ Հալէպէ կիտիպ մէրքէզ ի վիլայէթէ միւրաճաաթ էտէր իսէտէ, օրատան՝ Գարը զէվճինի իսթէյօր իսէ անա թէսլիւմ էտիլմէսի, եօզ իսէ, մէրգումէյէ իճպար էտիլմէմէսի իչիւն էմր կէօնտէրիրլէր: Պունըն իւզէրինէ, զօճասը Փրօթէսթան գալտըգճա անը իսթէմէտիյինի, հուզուր ը մահքէմէտէ գաթիյէն թագրիր էթմէսի իւզէրինէ մէսէլէյի թէրքէ մէճպուր օլուրլար: Գարա Գրիգոր Հալէպտէ պու խապէրի ալտըգտա, Այնթապա տէօնմէյէ գարար վէրիպ, Հալէպ Փրօթէսթանլարընտան մարուֆ Խավաճա ձապրա իլէ պիր շէրա-

քէթ թէշքիլ էտէրէք, պիր մըգտար մանիֆաթուրա իլէ Այնթապա կէլիր: Այնթապտա վազթընըն պիր գըսմընը պոյախանէտէ իշլէյէրէք, պագի վազթընը տա էվտէ թինարէթ իլէ մէշղուլ օլարագ կէշիրիր իտի:

Գարա Գրիգոր 11 այ գատար քէնտի զէվնէսինտէն այրը եաշատըգտան սօնրա պիր կին (1849 Յուլիստէ) պիրագ խասթա օլուպ եաթաղա եաթար: Գօնշու գատընլարտան պագըսը կէլիպ քէնտինէ խըտմէթ էտէրլէր իսէ տէ, արալարընտան պիրիսի կիտիպ անըն խասթալըղընը զէվնէսինէ խապէր վէրիր, մէրգումէ տախի տէրհալ կէլիպ անա խըտմէթ էտէր: Պիրագ սօնրա վալիտէսի կէլիպ Լուսիայը, (Գարա Գրիգորըն զէվնէսինի,) կէրի էվէ կէօթիւրմէք իսթէր իսէ տէ, օրագի օլմայըպ օրատա գալըր: Պու շէյ մէրգումէնին Լուսաւորչական թէալլիւգաթընա օլ գատար աղըր կէլիր քի, տայըսը Մհի. Թորոս քէնտի խանէսինտէ զիյաֆէթ սօֆրասընըն պաշընտա ըագը իչէր իքէն, պունը իշիտիննէ, գափուղընը գալտըրըպ պիր թարաֆա աթար, վէ պիր տահա անը պաշընա գօյմագ:

Լաքին Լուսիա հալա Փրօթէսթանլըգտան նէֆրէթ էտէր, վէ զէվնինին Փրօթէսթան օլտըղը իչին էսէֆ էտէր իտի: Օ՝ ագշամլարը տուա մէնլիսինէ կիթմէք իւզրէ եօլա չըգտըղընտա, զէվնէսի էվին տըշ գափուսընը գափար, աղլայարագ քէնտի սաչլարընը եօլար, վէ եէրէ սէրիլէրէք, Փրօթէսթանլարա կիթմէմէսի իչին ըէնալար էտէր իտի, վէ հիչ պիր Փրօթէսթանըն էվին գափուսընտան իչէրի կիրմէսինէ միւսատէ էթմէզ իտի:

Սէնէլէր սօնրա (1855 փետրուարտա) օղլու Յովհաննէս տօղտողընտա, Գարա Գրիգոր չօճուղը կէօթիւրիւպ ֆրօթէսթան քիլիսէսինտէ վաֆթիզ էթտիրիր: Լաքին չօճուզ էվէ կէթիրիլտիքտէ՝ օ Գ--ձ-սըզ տըր տէյիւ չօճուղը էօփմէքտէն իմթինա էյլէր. վէ էրմէնի քիլիսէսինէ կէօնտէրիպ թէքրարէն վաֆթիզ էթտիրմէզտէն գալպի ըահաթ օլմազ:

Լուսիա՝ խանէսինէ ֆրօթէսթանլարը գապուկ էթմէք իսթէմէզ իտի իսէ տէ, զէվճինին ահպապընտան օլան ֆօլաթեան Պրն. Աւետիսին արա սըրա կէլմէսինէ միւսաատէ էտէր իտի: Պու զաթ էնճամ Լուսիայը օգումազ էօյրէնմէյէ իլզամ էտէր: Լուսիա օգումաղա պաշլար: Քերականտան սօնրա Ինճիլ ի Շէրիֆի էլինէ ալըր օգուր. շօլ էսքի հիքեայէյի — շօլ սատէ վէ գալպլէրի մէֆթոնն գըլան հիքեայէյի — Յիսուս Քրիստոսըն էօմրիւնիւ օգուր, անլար, Անը սէվէր. օլ աճիպ հայաթտան ճէլպ օլունըր, Սաուղ կիպի կէօզլէրի աչըլըր, վէ թէատտի էթտիյի, լաքին գալպտէն սէվտիյի Յիսուսը հագիգի ճէլալինտէ կէօրիւպ Անը ճանընըն Խէլաքեարը տէյիւ գապուկ էտէր: Պու վագըա 1857տէ վուզու պուպուր, վէ օլ վագթտան իթիպարէն, կէրէք զէվճինէ վէ կէրէք ֆրօթէսթան պիրատէրլէրինէ տօղրու հիսսայաթը քիլլիյէն թէպտիլ օլուր: Փրօթէսթանլըզ ալէյհինտէ պու գատար շէտիտ նէֆրէթ հիսս էտէն, շիմտի անլէրին ըէֆագաթընտան թէլէզզիւզ էտէր, վէ սաիրլէրիտէ պու եէնի մէսլէյէ տավէթ էթմէյէ պաշլար: Լուսիա պու եէնի մէսլէքինտէ տէ, էս-

քիսինստէ օլտուղը կիպի ճիտտի վէ հէքարէթլի, եինէ տէ հալիմ վէ լաթիֆ պիր սուրէթտէ իշլէր իտի: Ալթուն ավատանլըզլարընը ֆիրուխթ էտիպ, անլէրին պէտէլի իլէ ֆուզարա խանէլէրինէ հէտիյէլէր կէօթիւրիւր իտի, վէ ֆագիր գատընլարըն օգումասը իշին Քերական վէ Կնճիլլէր սաթուն ալըպ, անլէրէ թէվզի էտէր վէ անլէր իշին մուալլիմլէր թութար իտի: Պիր մինասէպէթլէ պիր Կիրակի իպատէթ խըտմէթինէ կիտէր իքէն սէքիզ խանէլէր զիյարէթ էտիպ, անլէրտէն տօսթլարը օլան գատընլարը իպատէթ խանէյէ կէլմէյէ գանտըրմըշ իտի: Եագընլարտա փէտէրիմին էսքի մէքթուպլարը արասընտա պիր մէքթուպ պուլտում: Մարաշտաքի Կնճիլի Քիլիսէնին քիլիսէ մէճլիսի՝ քէնտինին Մարաշտաքի ֆուզարայա կէօնտէրմիշ օլտուղը պիր գաթըր եիւքիւ պուլղուր վէ ոն իշին քէնտինէ մէմնունիյէթ արզ էթմիշլէր իտի:

Նիհայէթ պու սէվտիյի Կնճիլի Քիլիսէ իլէ պիրլէշիպ անա ազա օլմագ իսթէյէրէք, քիլիսէյէ միւրաճաթ էտէր: Քիլիսէ փէք մէսէրրէթլէ քէնտինի գապուլ էտիպ իսմինի մինպէրտէն իլան էտէր իսէ տէ, քիլիսէյէ գապուլ օլունաճաղը Կիրակիտէ ըհաթսըզ օլուր, եէտիննի էվլատընը տօղուրըր, վէ պու սէպէպտէն քիլիսէյէ կիտէմէզ: Օլ կէճէ հալը ֆէնալաշարագ էօլիմ թէհլիքէլէրի միւշահէտէ օլունըր: Քէնտի իսէ էօլիմին նազլաշտըղընը հիսս էտիննէ իլահիլէր թէրէննիւմ էթմէյէ վէ նաթաղը պաշընտա պուլունան միւմինէ խաթունլարա իլահիլէր թէրէննիւմ էթտիրմէյէ պաշլար:

Պու իլահիլէրտէն պիրիսի շու իտի,

«Իշթէ կէլտիմ պիֆազիլէթ,
 Եէք իւմիտիմ օլ քէֆարէթ,
 Պանս տա վէրտիլին տավէթ,
 Եւ միւղարէք Գուղու, կէլտիմ:»

Նիհայէթ Քրիստոսս օլան իմանընը թագրիր էտէ-
 րէք Բապատա ույզույա վարըր, վէ 1859 Յուլիս 11
 Փազար էրթէսի կինէշ տօղմազտան էվվէլ Սէմավի
 Քիլիսէյէ տախիլ օլուր: Փէտէրիմիզ օլ կինին սա-
 պահնտա պիզ իւ չօճուզարընը ալըպ վալիտէմիզին
 եաթաղը պաշընա կէօթիւրտիւ, վէ անըն վէֆաթ էթ-
 միշ օլտուղընը վէ պիրազտան անը մէզարա կէօթիւ-
 րէճէ քլէրինի պիզէ սէօյլէտի: Պէն օլ վազթ 4 եաշըն-
 տա օլտուղըմ հասէպիլյէ օլ գալապալըգտան, էտիլէն
 ֆէրեատլարտան չօգ պիր շէյ անլամատըմ, լաքին օլ
 վազթտան պէրու հէր քէստէն անըն սիրէթ վէ թա-
 պիաթընա տաիր իշիթտիլիմ սէնալէր, անըն Ինճիլ
 Նուրունա կէլմէզտէն էվվէլ քիլիսէսի իչին չէքտիլի
 ղայրէթ, վէ Ինճիլի հազիզաթլարա կէօզլէրի աշըլտըգ-
 տան սօճրա Քրիստոս վէ Ինճիլ իչին կէօսթէրտիլի
 կէրմի վէ մուհապպէթ, վէ օլ իքի սէնէյի տօլտուր-
 մուշ օլան խրիսթիյան ֆաալիլէթի, ֆիլ վազը անըն
 զիքրինի պէնիմ իչին վէ ճիւմլէ քէստինի թանըյան-
 լար իչին մուգատտէս վէ ճէլիլ գըլմըշ տըր: Հէման օլ
 կին պէօյիւք պիր իզտիհամ հազըր պուլունտըղը հալ-
 տէ ճէնազէ քիլիսէյէ կէօթիւրիպիւր, վէ Սր. Շնայտըր

Եսայ, 40, 6-8 այլթիւրի իւզերինէ փէք միւլեսսիր պիր վազ վերտիքտէն սօնրա, եէնի տօղմուշ շօճուղը Սո-ղոմոն իսմի իլէ օրատա վաճթիզ էտէր, լաքին փէ-տէրի սօնրա անը Բենիամին թէսմիյէ էտէր:

Պու միւնասէպէթիլէ Մր. Շնայտըրըն եազմըշ օլ-տըղը պիր մէքթուպտան աթիտէքի ֆըզրայը իսթիւ-րան էտէրիզ. «Քիլիսէմիզ վէ ճէմաաթըմըզ շօպանըն զէվճէսինին վէֆաթը իլէ պէոյիք պիր զայաթա տիւ-չար օլմուշ տըր: Օ՝ վէֆաթընտան էվվէլքի կիւնտէ քի-լիսէյէ զապուլ օլունանագ իտի, լաքին խասթալըղը սէպէպինտէն հազըր պուլունմատը: Էրթէսի կիւն, Օգոս.* 11 տէ ճէնազէ քիլիսէյէ կէթիրիլտի, վէ պիր կիւն էվ-վէլ քիլիսէյէ կիրմէք իչիւն ահտ էթմէք իւզրէ տու-րանաղը մահալա թապութը զօնուլտը: Ճէնազէ վա-զընը պէն վէրտիմ...: Էրթէսի Կիրակի շօպան պու վա-զըայա տաիր պիր վազ էթտի, վէ մէրզումէնին էօմ-րիւնտէ վուզու պուլան թէպէտտիլի փէք միւնասիպ պիր սուրէթտէ թարիֆ էյլէտի: Մէսէլէ փէք նազիք իտի իսէտէ, անը փէք աճաիպ պիր նէզաքէթիլէ իճրա էյլէտի: Վէ ճէմաաթ իւզերինէ թէսիրի փէք ազիմ օլ-տու: Պու խաթունըն էօմրիւնտէ վուզու պուլան պու թէպէտտիլիւն պու սատէ թարիֆինին՝ ճէմաաթըմըզ իւզերինտէ հասըլ էթտիյի տէրին հէյէճանըն միսլինի

(*) Պու Սարիխ Եանըլըշ տըր. Օգոստոս տէյիլ Յուլիս Ա օլմուլը տըր: Չիւնրի 1859ըն Օգոս. Աի Չարշանուլիւն տիւշէր, նալ շու բի Լուսիանըն վէֆաթընըն Փազար Էրթէսի սապանընտա վուզու պուլտըղընը Մր. Շնայ-տըրըն մէքթուպու տա իմա էտիյօր:

էվվէլճէ կէօրմէմիշ իտիմ: Թէսիրլէնմէմիշ հիչ պիր գալպ եօզ իտի: Գավմըն քէնտի չօպանընա գարշը թաշըտըղը օլ տէրին մուհապպէթէ եէնի վէ խօշ պիր պուրհան իտի: Զիրա անլէրէ թէսիր էտէն շէյ՝ նազլիյէթին աճա- իպ օլմասը տէյիլ, անճագ անըն քէնտիլէրին պու գա- տար սէվտիյի պիր զաթա ալագատար օլմասը իտի: Պու նազիք քէրթէտէ վէ սաիր նիչէ մուհիմմ՝ վէ քէն- տինճէ եէնի միւնասէպէթլէրտէ պու Զօպանըն լաթիֆ աթվարը, անըն պու չօպանլըզ մէմուրիյէթինէ ույղուն- լուղընա տաիր հիսսիյաթը թագտիրանէմի փէք թէրֆի էյլէմիշ տիր: Հէման անըն պու զիզըյմէթ հայաթընը ձէնապը Հագգ հըֆզ էտիպ, քէնտինի ուզուն միւտտէթ քիլիսէ վէ ճէմաաթընա պաղըշլասըն: »

Պու Ալլահ ատէմինին շու սամիմի տուասընա Ալ- լահ նէ աճաիպ պիր սուրէթտէ ճէվապ վէրմիշ տիր:

Գ.

ԻՆՃԻԼ ՎԱՐՁԸ

«Չիբրա պէշարեթի Թէպշիք էթտիյիմ հազտէ՝ պանաս
 աւպէպի իֆթիխար տէյիլ տիր, չիւնքի մէնպարիյէթ
 ալթընտայըմ, պէլի, էկէր պէշարեթի Թէպշիք էթ-
 մէզտէմ, վնջ պանաս : 1 Կ-Չ. 9, 16»

Փրօթէսթանլըղըն էհալիմիզ արասընտա իլք զու-
 հուր էթտիյի վագթլարտա, Ինճիլի ճէմաաթըն պիր սը-
 ֆէթի մախսուսէսի՝ իշիթտիքլէրի վէ էօյրէնտիքլէրի հա-
 գիգաթլարը սահրլէրէ վագ էթմէք իտի: Պունը պագէն
 փէք նէզաքէթլի թարիգտէ իճրա էթմէզլէր իտի: Էր-
 մէնի քիլիսէսինին ային ու առէթլէրինի փէք շէտիտ
 լիսան իլէ մուախէզէ էտէրլէր վէ անլէրի մուախէզէ
 էտէր իքէն Լուսաուրչական պիրատէրլէրինին հիսսիյա-
 թընը հիսապա ալմազլար իտի: Եինէտէ Ինճիլի ճիտ-
 տէն վագ էթտիքլէրինտէ շիւպհէ եօգ իտի: Ինճիլի թա-
 լիմտէ պէօյիւք պիր մէզհէպի հագիգաթ կէօրմիւշ օլ-
 տուզլարը հալտէ անը էլլէրինտէն կէլտիյի տէրէճէտէ
 շէվգ ու իհթիմամ իլէ վագ էտէրլէր իտի:

Օլ վագթլարտա Այնթապըն էթրաֆընտա պուլու-
 նան քէօյ վէ գասապալարա Ինճիլի վագ էթմէք իչիւն
 մաաշլը վաիզլէր կէօնտէրմէզլէր իտի, անճագ պէրա ի
 թիճարէթ եա սանաթ պիր շէհրէ եա քէօյէ կիտէն քիմ-
 սէ՝ կիթտիյի եէրտէ քէնտի ումուրընը թէսվիյէ էտէր
 վէ այնի վագթտա Ինճիլի վագ էտէր իտի:

Գարա Գրիգոր տախի Ինճիլի թալիմէ աշինա օլտուղը կիւնտէն իթիպարէն, Ինճիլի քէնտի պիլտիյինէ կէօրէ վազ էթմէյէ պաշլամը իտի: Այնթապտա պուլունտըղը վազթ՝ ալազատար օլտուղը քիմսէլէրէ Ինճիլի հազիզաթլարը սէօյլէր իտի: Վէ պէրա ի մասլահաթ պաշգա մահալլարա կիթտիյինտէ, եինէ Ինճիլի վազ էթմէքտէն ֆարիղ օլմազ իտի: Զէվճէսի հազգընտա հիւքիւմէթէ միւրաճաթ էթմէք իչինն Հալէպէ կիթտիյինտէ, օրատա պուլունտըղը միւտտէթճէ, Խէյրէպէք խանընտա իսթիճար էթտիյի օտատա իգամէթ էտէրէք, կէօրիւշտիւյիւ քիմսէլէրէ Ինճիլի վազ էտէր իտի:

Հալէպտէն ավտէթիւնտէն պիր ազ սօնրա, էֆէնտիսի Յակոբ աղա Պազարպաշըեան, Տիվրիկիտէ օլան ալաճազլարընը թահսիլ էթմէսի իչինն օրայա կիթմէսինի Գարա Գրիգորա թէքլիֆ էթտիքտէ, օ՝ պու թէքլիֆի գապուկ էտէր վէ կիթտիյի մահալլարտա Ինճիլի վազ էթմէյէ նիյէթ էտէր: Տիվրիկիյէ վասըլ օլտուղընտա օրատաքի քիւչիւճէք Ինճիլի ճէմաթ իլէ պէրապէր տուա մէճլիսլէրի ագտ էտէր, վէ Ինճիլի վազ էտէր իտի: Էրմէնի թահիրլար պու եէնի կէլմիշ Փրօթէսթանըն շէհրտէ ուզուն վազթ գալմասընը իսթէմէյէրէք, պօրճլարընը թէտիյէ էտիպ, քէնտինի թէզիյէ եօլճու էտէրլէր: Եօլ իւզէրի Մալաթիատա տախի պիր գաչ կիւն Ինճիլի վազ էթտիքտէն սօնրա Այնթապա ավտէթ էտէր:

Պիր գաչ այ սօնրա Քէսապա կիթմէք իչինն քէնտինէ պիր եօլ աշըլըր: Հալէպտէն Մր. Ֆօրտ վէ Մր.

Պէնթի նամ միսիօնէրէր Քէսապա կէօնտէրմէք իւզրէ Այնթապ միսիօնէրէրինտէն պիր քիմնէ իսթէրլէր: Մր. Շնայտըր պունը Գարա Գրիգորա թէքլիֆ էթտիյինտէ, օ տա պու թէքլիֆի մուհապպէթլէ գապուլ էտիպ Հալէպէ կիտէրէք, օրատան Մր. Պէնթի իլէ պէրապէր Անթաքիայա կիտէր: Անթաքիատա պուլունան Քէսապլըլար պունլարըն Քէսապա կիտէճէյինի անլատըգլարընտա, Քէսապա խապէր կէօնտէրիլէր: Քէսապըն միլթէպէրլէրի տախի պու Փրօթէսթան վաիզլէրի տավէթ էթմիշ օլան Մհի. Հաննէ նամ զաթը չաղըրըպ, անա պու միւսաֆիլլէրի քէօյտէն եարըմ սաաթ էօթէտէ վազը օլան պաղ էվինէ գապուլ էթմէսինի վէ օրատա պիր գաշ կին միւսաֆիր էթտիքտէն սօնրա կէրի Հալէպէ եօլնու էթմէսինի թէնպիհ էտէրլէր: Մհի. Հաննէ պու միւսաֆիլլէրի քէնտի պաղ էվինէ գապուլ էտէր իսէտէ, պիր գաշ կին սօնրա պիր միւնասիպէթլէ հէմ էվ սահպի հէմտէ միւսաֆիլլէրի քէօյէ կիրէրլէր: Լաքին օլ կէճէտէ քէօյլիլէր պու միւսաֆիլլէրին պուլունտըրը խանէյէ հիւճիւմ էտիպ, էվ սահպիինի տարպ էտէրլէր, միւսաֆիլլէրին տէ տէրհալ քէօյտէն չըգմասընը թալէպ, վէ չըգմատըգլարը թագտիրտէ էվի իհրագ էտէճէքլէրինի թէհտիտ էտէրլէր: Մր. Պէնթի էրթէսի կին մէսէլէյի հիւքիւմէթէ իխպար էթմէք իչին քէօյտէն չըգար, Գարա Գրիգոր տախի պիր գաշ կին օրատա գալտըգտան սօնրա, նիհայէթ քէնտիսիտէ օրայը թէրք էթմէյէ մէճպուր օլուր: Օրատան Այնթապա ավտէթ էտիպ եինէ քէնտի սէնաթ վէ թիճարէթի իլէ մէշղուլ օլմաղա պաշլար:

Պու արատա Ինճիլի իշէ թագվիյէթ վերմէք իւզրէ Ամէրիգատան պազը պաշգա միսիօնէրլէր տախի կէլմիշլէր իտի: Տօգ. Սմիթհին 1852 Սեպտեմբերտէ վուգու պուլան վէֆաթը՝ միւմաիլէյհին գըսա, լաքին աճաիպ պիր սուրէթտէ միւսմիր վէ միւպարէք օլան խըտմէթինէ խիթամ վէրմիշ իտի: Միւմաիլէյհին վէֆաթընտա Տօգ. Շնայտըր Այնթապտա պուլունմատըղը վէ Մր. Գրէյնին ֆամիլեասը թէհլիքէլի պիր սուրէթտէ խասթա եաթմագտա օլտըղը սէպէպտէն, ճէնագէ խըտմէթլէրինի Գարա Գրիգոր իճրա էյլէտի: Պիրագ սօնրա Մր. Նըթինկ վէ Տօգ. Փրաթ տախի միսիօնէրլէր մագամընտա Այնթապա կէլտիլէր:

Պու միսիօնէրլէր Ինճիլի իշին թէրագզը էթմէքտէ օլտուղընը կէօրէրէք, վաըզար թէտարիք էթմէքլիյին լիւզումընը հիսս էտիպ, 1854 տէ մէյտանտա պուլունան Ինճիլի կէնճլէրտէն պիր իլմի իլահի սընըֆը թէշքիլ էթտիլէր: Պու սընըֆըն ազալարը աթիտէքիլէր իտի. Աւետիս Փօլաթեան, Ներսէս Մանուշակեան, Սարգիս Գարա Մանուկեան, Ասատուր Թուզճուեան (Վեր. Հայկ Ատատուրեանըն փէտէրի) Նազար Մագանեան, Թովմաս Թովմասեան, (Վեր. Ա. Ասատուրեանին գաին փէտէրի) Կարապետ Փափազեան, (Վեր. Մ. Կ. Փափազեանըն փէտէրի) Ասատուր Տէր Մեսրոպեան վէ Գարա Գրիգոր: Պու սընըֆա Մր. Շնայտըր՝ Քիթապը մուգատտէսին թէֆսիրինի, Մր. Գրէյն՝ իլմի իլահիյաթ, Տօք. Փրաթ Ինկիլիզճէ վէ Մր. Նըթինկ քէզալիք Թէֆսիր տէրսլէրի վէրիլլէր իտի: Լաքին պու թալէպէ թաշրալարտա վագ

էթմէք իշխն ֆուրսաթ աշրտրզնա տէրսլէրինի թէրք
 էտիպ կիթմէյէ հազրր պուլունմալը իտիլէր: Չօզ կէշ-
 մէզտէն սէօյլէ պիր տավէթ Քէսապ իշխն զուհուր էտէր,
 վէ միսիօնէրլէր Գարա Գրիգորը օրայա կէօնտէրմէյէ
 գարար վէրիլլէր: Մր. Պէնթի իլէ Քէսապը իւք զիյա-
 րէթլէրի էնասընտա վէրտիքլէրի նասիհաթլար վէ թէվզի
 էթտիքլէրի Ինճիլլէր սէմէրէտար օլմուշ օլուպ, շիմտի
 Քէսապլլար պիր վաիզ իլէ պիր մուալլիմ իսթէյօրլար
 իտի: Գարա Գրիգոր թէքլիֆի գապուկ էտիպ Թէնէ-
 քէնի Յակոբ Պօսնուեանը տա մուալլիմ օլմազ իւզրէ
 պէրապէրինճէ ալըպ Քէսապա կիտէր: Իւշ այ գատար
 վազ էթտիքտէն սօնրա զուհուր էտէն մուխալիֆէթ
 սէպէպինտէն օրայը թէրք էտիպ Այնթապա ավտէթ
 էթմէյէ մէճպուր օլուրլար: Թէքրար Քէսապա պիր
 վաիզ կէօնտէրմէքլիք լազրմ կէլիպ, պու տէֆա տախի
 Պրն. Թովմաս Թովմասեանըն կիթմէսի վէ Գարա Գրի-
 գորըն միւմաիլէյհ իլէ պէրապէր կիտիպ, անը օրայա
 գօյարազ ավտէթ էթմէսի, թէնսիպ էտիլիր:

Գարա Գրիգոր՝ Յակոբ աղա Պազարպաշեանըն Ան-
 թաքիատա օլան ալաճազլարընը թահսիլ էթմէք իշի-
 նի տէ տէրիհտէ էտիպ անըն սէնէտլէրինի տէ եանընա
 ալըր: Անթաքիատա գալտրզլարը պիր գաշ կին զար-
 ֆընտա Ինճիլի վազ էտէր իքէն, էհալիտէն պազը քիմ-
 սէլէր քէնտիլէրին ալէյհնտէ հիւքիւմէթէ թէշէքքի էտէր-
 լէր իսէտէ, Գարա Գրիգոր կիտիպ նէզտինտէ պուլունան
 սէնէտլէրի իպրազ իլէ, Անթաքիատա մէզքիւր սէնէտ-
 լէրին պէտէլինի թահսիլէ մէճպուր իտիյինի պէյան, վէ

վազ էթտիյի քէլամլարըն մուզիրը օլմայըպ Ինճիլ ի Շէ-րիֆտէն օլտուղընը իզահ էտէրէք թէպրիյէ ի զիմմէթ էտէր:

Քէսապտան տէօնիւպ պիր միւտտէթ տէրսլէրինէ տէվամ էթտիքտէն սօնրա պիր վաիզլիք սէֆէրի տէ Տիյարպէքիրէ էտէր: Օրատա տախի պիր գաչ այ վազ էթտիքտէն սօնրա եինէ մէքթէպինէ ավտէթ էտէր:

Նիհայէթ 1856 տա միսիօնէրլէր պու սընըֆըն շա-կիրտլէրինի՝ մէվճուտ օլան Ինճիլի ճէմաաթլարա տէ-վամլը վաիզլէր մագամընտա թային էթմէքլիյի թաս-միմ էտէրէք, անլէրին իսմլէրինի քիլիսէլէրէ նամզէտլէր մագամընտա թագտիմ էտէրլէր: Այնթապ քիլիսէսի՝ Գարա Գրիգորը, Պիրէճիք քիլիսէսի՝ Պրն. Կարապետ ֆափազեանը, Ատանա քիլիսէսի՝ Պրն. Ատատուր Թուզ-ճուեանը, Հալէպ քիլիսէսի՝ Պրն. Նազար Մագանեանը, Քէսապ քիլիսէսի՝ Պրն. Աւետիս ֆօլաթեանը, Քիլիս քի-լիսէսի՝ Պրն. Ներսօ Մանուշակեանը տավէթ էտէրլէր: Գարա Գրիգոր տէրհալ քէնտի իշինէ պաշլար, վէ 1856 Մարտ 2 յէ թէսատիւֆ էտէն Կիրակիտէ ձեռնադրու-թին իշի տախի իճրա օլունըր: Պու՝ Կիլիկիա տաիրէ-սինտէ տէ իճրա օլունան իլք Ինճիլի չօպան թախսիսի իտի: Պիր սէնէ էվվէլ ինշա վէ իթմամ էտիլմիշ օլան Պէօյիւք Գայաճըգ քիլիսէսիստէ՝ 1500 գատար ճէմաաթ հազըր պուպունտըղը հալտա խըտմէթէ պէտ էտիլիր: Մր. Շնայտըր միւէսսիր պիր վազ վէրտիքտէն սօնրա, էլ գօյմագ ըէսմի իճրա էտիլիր: Գարա Գրիգոր՝ պու սէվտիյի վէ ուղըրնա չօգ շէյլէր ֆէտա էյլէտիյի Ին-ճիլի վազ էթմէք իշին ըէսմէն թախսիս օլունտըղը սը-

րատա՝ քէնտինին կէօզլէրինտէն մէսէրրէթ կէօզ եաշ-
լարը ազմագտա վէ պիւթինն ճէմաաթ պու եէնի վէ
միւէսսիր խըտմէթտէն միւթէէսսիր օլմագտա իտի:

Պիր իքի կինն սօնրա երէց Գարա Գրիգոր քիլի-
սէնին Հոգարարձու մէնլիսինի եանընա տավէթ էտիպ,
անլէրէ՝ շու տէրէօհտէ էյլէտիյի բուհանի իշին ազամէ-
թինի վէ քէնտինին գաիֆ վէ աճիզ օլտուղընը պէյան
իլէ սէմավի մուավէնէթէ վէ քէնտիլէրին իշթիրաքընա
միւհթան օլտուղընը զիքր, վէ խուսուաի տուալար արզ
էտէրէք, չօպանլըզ խըտմէթինէ միւպաշէրէթ էտէր:

Պու վագթտա քիլիսէնին 108 էրքէք վէ 49 գարը
ազասը պուլունուպ, ճէմաաթըն վէրկի վէրէն նուֆուսը
249, վէ պիւթինն ճէմաաթըն ատատը 849, վէ վազա
կէլէնլէրին վասաթ սայըսը 640 իտի: Օղլանլար իշինն
2 մէքթէպ պուլունուպ անլէրտէ 127 թալէպէ, վէ զըզ-
լար իշինն պիր մէքթէպ պուլունըպ անտէ 111 թալի-
պաթ մէվճուտ իտի: Ճէմաաթտա օզումագ պիլէն գա-
տընլարըն ատատը 273 օլուպ նիչէ գատընլար օզու-
մաղա թալիմ՝ էտիլմէքտէ իտի:

Ճէմաաթըն վէրտիյի բուհանի իանէ սէնէվի 60 լի-
րայա պալիղ օլույօր իտի: Մէքթէպ վէ սաիրէ իշինն
վէրտիքլէրի տէ տախիլ օլտուղը հալտէ օլ սէնէտէ ճիւմլէ
բուհանի վէրկիլէրի 10,665 դրշ. իտի: Չօպանա մա-
հիյէ 300 դրշ. մաաշ վէրմէյէ թէահհիւտ էյլէտիլէր: Պու
ճէմաաթտան օլ վագթտա էթրաֆ շէհր վէ քէօյլէրէ, 20
գատար քիմսէլէր Խնճիլի վագ էթմէք իշինն վէ 10 գա-
տար քիմսէլէր մուալլիմլէր մագամընտա կիթմիշլէր իտի:

Գ.

«ԳԱՐԱ ՊԱՏՈՒԵԼԻ» ԵԱԽՕՏ ՊԱՏ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ

«Ճանըմը տախի բէնտիմէ գըյմէթլի Թութմամ,
Թա քի սէֆէրիմի վէ Ալլահըն ինայէթինին պէշա-
րէթինէ շէհատէթ էթմէք իչիւն Բապպ Յիսուստան
ալտըղըմ խըտմէթի մէսէրրէթլէ իթմամ էտէյիմ»
ԱՒ-Լ 20, 24:

Պատ. Գարա Գրիգոր՝ պու իւզէրինէ չօպան թային
օլունտըղը քիլիսէտէ, իլք սէնէլէրտէ Տօգ. Շնայտըր
իլէ պէրապէր իշլէտի: Միւմաիլէյհին Պատ. Գրիգորա
մուավէնէթի փէք ազիմ՝ օլմուշ տըր: Պու իլք սէնէ-
լէրտէ պու միւթթէհիտ խըտմէթին քիլիսէ իւզէրինտէ
հասըլ էթտիյի հիւնն ի նէթիճէ վէ կէօրիւլէն թէրազ-
գըյաթ ֆիլվազը շայան ը տըգգաթ տըր: Պատ. Գրի-
գորըն չօպան թախսիս օլունմասընտան հէման 5—6
սէնէ սօնրա ճէմաաթըն սայըսը 1025է, վէ քիլիսէ
ազալարընըն ատատը 292յէ պալիղ օլտու: 1862նին
Մայիս այընտա քիլիսէյէ պիր տէֆատա 52 ազա (24
էրքէք վէ 28 գատըն) գապուլ օլունտու: Քիլիսէնին
հոգաբարձու մէճլիսի 52 ազայը քիլիսէյէ գապուլ էթ-
մէյէ գարար վէրտիքլէրինտէ՝ Միսիօնէրլէր սէնէվի մէճ-
լիս միւնասէպէթի իլէ Մարաշտա պուլընտըզլարընտան,
ավտէթլէրինտէ, պու գատար քիմնէլէրին քիլիսէյէ ա-
լընաճաղընը անլայընճա, պունտա պիր եանլըշ օլմա-

սըն տէյիւ պու քիմսէլերի պիր տէֆա տախի քէնտիլեր թէֆթիշ էտերլեր: Լաքին նէթիճէսինի փէք զանաաթ-պախշ պուպուպ մէսրուր օլուրլար: Մէզքիւր թարիխտէ սէքիզ ատի վէ իւշ ալի մէքթէպ պուպունուպ սալթ ատի մէքթէպլերտէ 534 շակիրտ վար իտի: Կիրակի մէքթէպի չօգտան թէսիս էտիլմիշ իտի իսէտէ, 1858 տէ Մր. վէ Միսիս Գօֆինին հիմմէթիլէ եէնի ուսուպտա թէքրար թէշքիլ օլունան Կիրակի մէքթէպի աճաիպ պիր սուրէթտէ թէրազզը էթմէքտէ օլմուշ տըր: Պու մէքթէպին էվվէլա 100—150 շակիրտի վար իքէն, պու զաթլարըն եօրուպմազ պիլմէզ ղայրէթ վէ հիմմէթլերի սայէսինտէ օլ տէրէճէ թէրազզի էթտի քի, 1862տէ անտէ 60 մուալլիմին իտարէսի թահթընտա պէօյիւք քիւշիւք 1268 շակիրտ Ք. Մուզատտէստէն թալիմ գապուլ էտերլեր իտի: Հաթթա օլ թարիխտէ Այնթապըն Կիրակի մէքթէպի, զանն օլունտըղընա կէօրէ, պիւթիւն տինեատա էն պէօյիւք Կիրակի մէքթէպի իտի: Պէօյիւք Գայաճըզ քիլիսէ պինասընտա շակիրտլերի իքի թարաֆա օթուրտարազ, Մր. Գօֆին քէնտիսինին՝ օրթատա էօթէ պերի եիւրիւյերէք շէվզ ու շէթարէթլէ թէրէննիւմաթա տէլալէթ էթմէքլիյի, չօճուզլըզ հաֆըզէմիզ իւզերինտէ էօյլէ պիր թէսիր պըրազմըշ տըր քի, հալա օլ մէնզարէսին զիքրի պիլէ թազէ վէ խօշ տըր: 1861 Օգոս. 4 Կիրակիսինտէ Պատ. Գրիգորըն քէնտի քիլիսէսինէ վէրտիյի պիր վազտան աթիտէքի ֆըզրայը իսթիսրաճ էտերիզ:

Էսաս ը քէլամ Եզեկ. 33, 7: «Պէօյլէճէ էյ պէնի

ատէմ, սէնի պէյթ ի Իսրայէլէ պէքճի թային էթտիմ, վէ քէլամը պէնիմ աղզըմտան իշիտիպ թարաֆըմտան անլէրի սագընտըր:»

Վահղ՝ պիր չօպանըն վագիֆէսինի թարիֆ էտիպ, պու վագիֆէյի իճրա էտէպիլմէք իչիւն անըն տըշարքի մուզայագալարտան միւմքին մէրթէպէ խալի օլմասը, էլ գօյտուղը իշէ միւգթէտիր պիր հալտա օլմասը, եթթէր գատար վագթը օլմասը լազըմ՝ իտիյինտէն պահս էթտիքտէն սօնրա շու սուրէթլէ իտարէի քէլամ էյլէմիշ տիր:

«Պիլիրսինիզ քի, պուրատա Ալլահըն պիր սիրիւսիւ վէ ծնուն իւզէրինէ թային օլունմուշ պիր պէքճիսի եա չօպանը վար տըր: Օ չօպանըն պօրճը նէ իսէ, ծնա բնաբանըմըզտա պէյան օլունմըշ, վէ օ պէյան օլունան շէրտա տէրճ էյլէտիյի պօրճլարըն պազըլարընը սիզլէրէ եօգարտա թարիֆ էյլէմիշ իմ: Իմտի պաշգա չօպանլար կիպի պու սիրիւնիւն չօպանը տախի քէնտինին ըուհանի պօրճլարընը՝ վագթընըն էլինտէ գալմասը իլէ էտա էտէպիլիր: Լաքին եմզըզ քի, վագթընըն տիզկինի չօգ տէֆա էլինտէն կիտիյօր:

Պու շէհրտէ Ալլահըն Ինճիլի վագ օլունալըտան պէրու պիր գաչ սէնէ տիր: Պու կիւնքի կիւնտէ Ինճիլ քէնտի ըշըղընը եայարագ փէրթէվլէրինի 479 խանէլէրէ աթմըշ տըր, եանի պու շէհրին հայարընտա 479 ֆամիլեանըն արասընա Աւետարան քէնտի նուրընը սաչմըշ տըր, վէ պու գատար ֆամիլեալարտա 2020 գատար ճանլար վար տըր: Իմտի պու սիրիւնիւն իւ-

գերինէ նասպ օլան չօպանըն էլինէ Ալլահ 2000 տէն զիյատէ ճան թէսլիմ էլլէմիշ տիր: էկէր 72 ճանտան իպարէթ պիր սիրիւյէ խըզմէթ էտէն տէր իսէ քի, «Մնլարըն արասընտա հէր կին իշ էքսիլմէզ իտի».* եա պու սիրիւնին չօպանը նէ տէմէլի տիր:

Շիմտիյէ գատար պիր գաչ տէֆա խապէր վէրիլմիշ տիր քի, չօպանըն իշլէրի թուհանի տիր, վէ չօգ տըր. ընուն եանընա պաշգա ճինս իշ կիթմէսին, հէմ էօյլէն վազթընա գատար ընու քէնտի մէշգինէ պրագըն: Լաքին հալա օլ թէնպիհ լայըգըլա կէօզէտիլմէմիշ, ընուն իչին պու ճէմաաթ թուհանի խուսուսլարտա չօգ զարար չէքմիշ տիր: Իշպու քէյֆիյէթլէրի հիսապա ալարագ սիզտէն շու շէլլէր թէճա օլունըր:

1. Պու քիլիսէնին չօպանընըն էլինէ Ալլահ 2000 տէն զիյատէ ճանլար թէսլիմ էթտիյինի ազլընըզտա սազլայըն:

2. Մնա կէօքտէն կէլէճէք եարտըմ իչին տուլարընըզտա էքսիքսիզ զիքր էտին, օլաքի էմին պուլունա:

3. Եիւրէքլէրինիզէ գօյուն քի ընուն իշի սալթ սէօզիւ վազ էլլէմէք վէ քէնտի ճէմաաթընըն թուհանի իշինէ պագըպ ընլարըն ճանընը պէքլէմէք տիր:

4. Հէմ ունութմայըն քի, պու իշլէրի կէօքմէյէ ընա վազթ լազըմ տըր: Քէրէմ էտիպ ընուն վազթընը էսիրկէյին: Շիմտիլիք պախուսուս պիլէճէյինիզ թէր-

(*) Վազըն իւք զըսընտա, թիչիւք պիր բիլիսէնին չօպանը Սարաֆընտան սէօյլէնիլմիշ օլան պու մէտլտա պիր իֆատէ խթիշնատ էտիլմիշ իտի:

թիպլէր շունլար տըր. լաքին չօգ մահճուպանէ ընճա էտէրէք թէքլիֆ էտէրիմ:

Ա. Սիզտէն հիչ պիր քիմնէ էօյլէնէ գատար չօպանըն եանընա պիր շէյ իչին կիթմէսին. էկէր պիր վէֆաթ էտէնի եա գաս գաֆիլ քէյֆսիզ տիւշէնի եօգիսէ:

Բ. Էօյլէնտէն սօնրա կիթմէյէ նիյէթ էյլէյէն հէր ատէմ էվվէլա տիւշինսին քի, իֆատէմ չօպանա տաիր մի տիր, եօգսա քիլիսէնին իշ էրլէրինին պիրինէ տաիր մի տիր: Էկէր պունլարըն պիրինէ տաիր տէյիլ իսէ, պէս պէլի տիր քի ճանընըն ըուհանի մասլահաթընա, խէլասընա միւթէալիզ պիր իշ իմիշ, օ ատէմ էօյլէտէն սօնրա կէլսին: Խճշ կէլտի, սէֆա կէլտի: Էօյլէլէր չօգ մուհապէթլէ գապուլ օլունուրլար, վէ կէօգ եաշլարը իլէ տիյնէնիլիլէր: Ա՛հ քեաշքի պէօյլէլէր արամըզտա չօղալսա:

Գ. Էօյլէտէն սօնրա հէր կէլէն ատէմ՝ հէման անիտէ ֆիքրինի աչսըն, իգթիզա էտէն նասիհաթը եա չարէյի էօյրէնիպ այրըլսըն, եախօտ չօպան էվտէ տէյիլ տէ էվլէրի զիյարէթէ կիթմիշ իսէ, էվէ սէօգ պրագսըն: Սօնրա չօպան օնու չաղըրտըր, եինէ կէօրիւշիլ:

Իշպու շէյլէր կէօգէտիլտիքտէ չօպանըն վազթը էլինտէ օլաճագ վէ պօրճլարընը իճրա էտէրէք, հէմ քէնտի իլէրի վարաճագ, հէմ սիւրիյիլ իլէրի կէօթիլրէճէք, վէ էլինէ տիւշէն իշլէրին իճրասընա տահա միւզթէտիր օլուպ Ալլահա տահա չօգ մէյվէ կէթիրէճէք:»

Մէզքիւր վազտան տախի անլաշըլտըղը իւզրէ քիլիսէ աճաիպ պիր սուրէթտէ թէրագըր էտիպ պէօյիլ-

մէքտէ օլտուղը իշին պիթթապի քիլիսէ իշլերի պիր չօպանըն իգթիտարը հուտուտընը կէշմէքտէ պուլունտըլար: Պինանն ալէյհ Պատ. Գարա Գրիգոր պիր մուավին չօպանըն տավէթ օլունմասընը Քիլիսէտէն թալէպ էյլէտի: Վէ օլ վագթլարտա Քէսապտան այրըլըպ Մարաշա կիթմիշ վէ օրատաքի Քիլիսէտէ մուվաֆֆագիյէթլէ իշլէմէքտէ պուլունմըշ օլան Պատ. Աւետիս Փօլաթեանըն տավէթ էտիլմէսինի թավսիյէ էյլէտի: 1862տէ Պատ. Աւետիս Փօլաթեան տավէթ էտիլտիքտէ, Պատ. Գարա Գրիգոր քիլիսէսին մէսարիֆնէ եիւքիւ աղըր օլանաղընըկէօրէրէք, քէնտի հիւան ի ըիզասըյլա մաաշընըն 1/5 ինի Քիլիսէյէ հիպա էյլէտի: Իպթիտատէն թասավվուր Քիլիսէյի իքիյէ այրըմագ իտի իսէ տէ, իքիննի ճէմաաթըն թէճէմմիւ էտէճէք միւնասիպ պիր եերի պուլունմատըղընտան, պիր միւտտէթ պու իքի չօպանլար պիրլիքտէ իշլէմէքտէ օլտուլար: Օլ միւտտէթտէ պու իքի ըէֆիգլէրին պիրի պիրի իլէ մուհապպէթլէ մուամէլէլէրի, վէ քէմալը սըտզլա իշլէմէլէրի հեր քէսին տըզգաթընը ճէլպ էտիպ թահսինինի պաիս օլմուշ տըր:

Իւշ սէնէ պու ըէֆագաթ տէվամ էթտիքտէն սօնրա եէնի քիլիսէ պինասը իշին մազպաթա էլտէ էտիլէրէք, Քիլիսէսին այրըլմասընա միւնասէպէթ հասըլ օլտու: Պու այրըլմագ մէսէլէսինտէ Պատ. Գարա Գրիգոր նէճիպ պիր հիսսայաթտան սէվզ օլունարագ վէ ճէմաաթը քէնտի ինթիխապընտա հիւրը պրագմագ իսթէյէրէք թէքլիֆ էտէր քի, հեր քէս մէվճուտ օլան իքի չօպանլարտան հանկիսինի իսթէտիյինէ տաիր ըէյինի

վէրսին, վէ էն չօգ ըէյ քիմէ չըգար իսէ, օ՛ մէվճուտ օլան քիլիսէ պինասընտա գալըպ օլ պիրիսի եէնի եափըլաճագ քիլիսէյէ կիթսին: Միւմաիլէյհ Կու թէքլիֆի էթմէյէրէք, տահա զիյատէ զըտէմլի չօպան քէնտիսի օլտուղը իչիւն, քէնտիսինին օրատա գալըպ ըէֆիգինին եէնի քիլիսէյէ կիթմէսինի թալէպ էտէպիլիր իտի: Լաքին էօյլէ եափմատը: Պատ. Աւետիս Փօլաթեան «Խայր, պիրատէր, սէն պուրատա գալ, պէն այրը պիր քիլիսէ թէշքիլ էտէպիլիրիմ» տէյէպիլիր իտի: Լաքին պէօյլէ տէմէյիպ, պէրաքս Պատ. Գարա Գրիգոր մէզքիւր թէքլիֆի թագտիմ էտինճէ միւմաիլէյհ՝ «Փէք էյի,» տէյիպ, քէնտիսի ճէմաաթըն զէնկին ազալարընը գանտըրարագ քէնտի թարաֆընա ճէլպ էթմէյէ միւպաշէրէթ էյլէտի:

1865ին Հոկտեմբերինտէ պիր Կիրակի կինիւ սապահ խըտմէթինտէ քիլիսէ ազալարը քէնտի ըէյլէրինի պէյան էտիպ, քիլիսէ պինասը իչինտէ Պատ. Գրիգորը իսթէյէնլէր պիր թարաֆա, վէ Պատ. Փօլաթեանը իսթէյէնլէր օլ պիր թարաֆա ճէմ օլտուլար: Պունըն նէթիճէսինտէ անլաշըլտը քի, ազատան 147սի Պատ. Գրիգորը վէ 147սի Պատ. Փօլաթեանը իսթէրլէր, 40 գատար ազատա ըէյլէրինի պէյան էթմէտիլէր: Եինէ Պատ. Գարա Գրիգոր, զըտէմլի չօպան քէնտիսի օլտուղընտան իլք ինթիխապա հագգը վար իտի իսէտէ, օլ հագգը քէնտի մէնֆաաթընա իսթիմալ էթմէտի: Լաքին գալգըպ փէք նազիքեանէ պիր սուրէթտէ, օլ պինատա գալմագ քէնտինին հագգը իսէտէ, մուհապ-

պէթ իլէ պու հազգընտան վազ կէշտիյինի, վէ անը
Պատ. Փօլաթեան վէ նէմաաթընա թէրք ու թէսլիմ
էթտիյինի պէյան էտէրէք. քէնտի իլէ նէմաաթը օլ
կինինն էօյլէնտէն սօնրաքի իպատէթ վազթընտա,
տահա քիլիսէ պինասը հազըր օլմամըշ օլտուըրնտան

ՊԱՏ. ՊՈԼԱԹ ԳՐԻԳՈՐ (1870 թ.)

«Հասըրըր Տուա Եէրի» նամ պինայա կիթտիլէր: Օ-
րատա Մր. Շնայտըր տախի հազըր պուլունուպ, ճիւմլէ
ազալար այագտա տուրտըղը հալտա քիլիսէնին իման
իգրարը գրաաթ օլունտու: Վազթ ու հալա մինասիպ
նասիհաթլար իրատ օլունտու, տուալար արզ օլունտու
վէ Հայիկ Ինճիլի քիլիսէսի օրատա թէշէքքիւ էյլէտի:

Պու վագթտա հէր իքի թարաֆըն 900 էր նուֆուս գատար ճէմաաթը վար իտի:

«Հասըրը Տուա Եէրի» ֆորթէսթանլըղըն Այնթապտա իլք զուհուրը էսնասընտա իսթիմալ օլունմուշ օլան պիր պինա օլուպ, ճէմաաթ պէօյիւտիւքճէ, օտալար տար կէլտիյի իչինն էօնիննէ հասըրտան խուղլար եափարլար իմիշ. վէ անըն իչինն «Հասըրը» թէսմիյէ օլունմուշ տըր: Պու վագթտա օրասը պիր թագըմ ալչագ օտալարըն արա տիվարլարը գալտըրըլարագ շու (—) շէքլի ալմըշ օլան կէնիշճէ պիր օտա իտի: Մինպէր իքի խաթթըն պիրլէշտիյի զավիյէտէ գօնուվմուշ իտի: Պիրագ սօնրա պու պինա ճէմաաթտա տար կէլտիյինտէ, կէրէք փէնճէրէլէրին էօնիննտէ կէրէք պինանըն իթթիսալընտաքի էվին տամընտա եինէ հասըրլարտան եերլէր եափըլտը: Պուրատա Քիլիսէ իքի սէնէ գատար իպատէթ էթտիքտէն սօնրա 1868 տէ եէնի քիլիսէնին ինշասընա միպաշէրէթ էտիլտի:

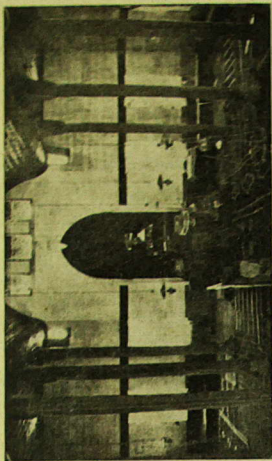
Պատ. Ա. Փօլաթեան Գայաճըգ քիլիսէսինտէ ուզուն վագթ տէվամ էտէմէտի: Պիրագ սօնրա պիր խասթալըգտան թութուլարագ Քիլիսէ իլէ գաթ ը ալագա էթմէյէ մէճպուր օլտու: Քիլիսէ Պրն. Սիմոն Թէրզիեանը տավէթ էտիպ, 1869 Մայիստէ միւմաիլէյհ չօպան թախսիս օլունտու:

Պիր գաչ սէնէ սօնրա (1873 տէ) Օ տախի իսթիֆասընը վէրտի: Մինպէր արա սըրա պագը վաիզլէր եէտի իլէ իտարէ օլունմագա պէրապէր, աթի իւզ զիքը չօպանլար օլ քիլիսէտէ իշլէմիշլէր տիր:

Վեր. Յարութիւն Սարգիսեան, (1874—1877),

Վեր. Սիմոն Թէրզիեան՝ իրիննի տէֆա (1879—1880),

Վեր. Մարտիրոս Պօղեազալրեան (1880—1892), Վեր.

ԱՅՆՔԱՅԻՆ ՊԻՐԵՆՆԻ ՓՐՈՒԹԷՍՔԱՆ (ՎԱՅԱՆՃԻՒՄ) ՔՐՈՂՈՒՄԻ

Գէորգ Գազանճեան (1894—1896), Վեր. Յակոբ Պիլ-
պիլեան (1896—1899), Վեր. Համբարձում Աշճրեան
(1901—1906) :

Քիլիսէնին պու սուրէթլէ այրըլըպ, պէօյլէ էհվէն պիր եէրտէ իքի սէնէ գատար իպատէթ էթմէսինին, օլ ճէմաաթըն սիրէթի իւզերինէ ազիմ թէսիրի օլմուշ տըր: Պատ. Գարա Գրիգորըն օլ միւնասէպէթլէ սատէտիլանէ իշլէմէսի, վէ քէնտինի անճագ ճիտտէն իսթէյէնլէրին, (վազաա ճէմաաթըն օլ պիր քիլիսէտէ գալան ազալարը տա քէնտինի ճիտտէն սէվէրլէր վէ շիմտիյէ գատար միւմաիլէյէ գարշը օլ սամիմի հիսսիյաթը իպրազ էթմէքտէ պոպունմուշ տըրլար) քէնտինին պաշընա թօփլանմասը, ճէմաաթ իլէ Չօպանըն վէ ճէմաաթ էֆրատընըն պիրի պիրլէրի իլէ սամիմի ալազալարտա պոպունմալարընա եարտըմ էյլէմիշ տիր: Պու սուրէթլէ կէրէք շու եէնի թէշքիլ էթտիքլէրի քիլիսէյի թանզիմ վէ թէրթիպ էթմէքտէ, վէ կէրէք պիրազ սօնրա քիլիսէ պինասընը ինշա էթմէքտէ միւթթէֆիգէն սայ ու ղայրէթ էյլէտիլէր: Խուսուսա քիլիսէ ինշասընտա Նիկողոս էմմի կիպի եաշլըճա պիրատէրլէրին Հասըրլը Տուա եէրինտէն ասլ պինա մահալընա սըրթլարընտա թաշ թաշըմալարը, Յարութին աղա Տանէլեան վէ Գէորգ աղա Պէզճեան կիպի կէնճլէրին շէհրտէն պիր սաաթ պուտը մէսաֆէտէ օլան գարա թաշ օճաղընտան արապա իլէ ամուտ վէ սաիրէ իչին պէօյիւք թաշ քիլթէլէրի կէթիրմէլէրի, գատընլարըն ամէլէ իչին թաամ հազըրլամալարը վէ պիւթին ճէմաաթըն միւթէնէվլի թարիգլէրլէ օլ պինա իչին շախսէն իշլէմէլէրի, օլ վազթ պիզ չօճուգլարըն միւթէխայիլէսի իւզերինտէ խօշ պիր թէսիր պրագմըշ, վէ պիզէ տաիմա Նէեմիա վէ

մուասրըլարընը իխթար էթմէքտէ պուլունմուշ տըր:
 Նիհայէթ 1869տա պինանըն ինշաաթ իշի պիթէր,
 վէ քիլիսէ Հասըրլը Տուա եէրինտէն պու եէնի պինայա
 նազլ օլունուր:

ԱՅՆԹԱԳՐԵՆ ԻՔԻՆՃԻ ՓՐՕԹՐԷՍԹԱՆ (ՀԱՅՍԿ) ՔԻԼԻՍԷՍԻ
 Գառ. Գառա Գրիգոր մինսպէրսէ.

Պու թարիխտէն սօնրա քիլիսէ նէմա պուլուպ թէ-
 րազզը էթմէքտէ օլտու: Պու թէրազզըտա Գօլէճին ազիմ
 հիսսէսի օլմուշ տըր, 1870—1872ին բուհանիլէր մէճ-
 լիսլէրինտէ՝ Կիլիկիա տաիրէսինտէ պիր Գօլէճ թէսիս

էթմէք թասմիմ վէ թասավվուր էտիլիպ, նիհայէթ անըն Այնթապտա օլմասը գարարկիր օլտու: Վէ Գօլէճին Իտատիյէ տաիրէսինին 1873 տէ աչըլտըղը վազթտան իթիպարէն Գօլէճ՝ Այնթապ էհալիսինի թալիմ ու թէրպիյէ էտէն ազիմ վէ էհէմմ պիր միւլէսսէսէ օլմուշ տըր:

Լաքին ճէմաաթըն պու թէրազզըսը քիլիսէճէ մուհիմմ մէսէլէլէր մէյտանա կէթիրտի: Պատ. Գարա Գրիգորըն թալիմ վէ թահսիլի մահտուտ օլտուղը իչին, պիթթապի եավաշ եավաշ քէնտինին վազլարը պու թէրազզը էթմէքտէ օլան ճէմաաթը իզնա էթմէմէքտէ պուլունտըլար: Քէնտիսիտէ պու շէյի հիսս էտիպ, իպթիտատէն պու իհթիյաճըն տէֆի իչին եօլլար տիւշինմէքտէ օլտու: Էվվէլա արզուսը քէնտինին էվլատընտան պիրինին պու իշտէ քէնտինէ մուավէնէթ էթմէսի իտի: Պու սէպէպտէն աճիզլէրինին, 1883 տէ Ամէրիգատան ավտէթինտէ քէնտինէ մուավէնէթ էտիպ արա սըրա վազ վէրմէքլիյիմի թալէպ էյլէտի: Պիր միւտտէթ պու սուրէթլէ տէվամ էյլէտիք: Արա սըրա Փրօֆ. Ա. Պէզճեան վէ Փրօֆ. Ս. Լեւոնեան տախի վազ վէրիրլէր իտի: Լաքին պէնիմ Գօլէճճէ իշլէրիմ սէպէպինտէն քէնտինէ տէվամը պիր սուրէթտէ մուավէնէթ էթմէքլիյիմ իմքեանսըզ օլտըղընը անլատըգտա, քէնտինէ պու սուրէթլէ մուավէնէթ էտէն պիր քիմսէ պուվմաղը թասմիմ էտէրէք. 1886 տա իլմ իլահի թահսիլի իչին Ամէրիգայա կիթմիշ օլուպ, միւտտէթ ի թահսիլիյէսինի իթմամ էտէրէք, օրատա պիր քիլիսէտէ վազ էթմէքտէ օլան Վեր. Մանասէ փափազեանը տավէթ էթմէյէ գարար վէրտի: Պու թէք-

լիֆի Քիլիսէ տախի թահսին էտէրէք, Գօլէնին իտարէ մէնլիսի իլէ էօյլէ թէրթիպ էյլէտիլէր քի, միամաիլէյհ վազթընըն նըսֆընը Գօլէնէ վէ նըսֆընը Քիլիսէյէ վազըֆ էթմէք իւզրէ տավէթ էտիլտի: 1892 հոկտ. 12 տէ միամաիլէյհ Այնթապա ավտէթ էյլէտի: Վեր. Փափազեան մինպէր վէ տուա մէնլիսի խըտմէթլէրինի վէ քիլիսէնին Հոզարարձու մէնլիսինէ ըիյասէթ էթմէքլիյի տէրիւտէ էյլէտի. Պատ. Գրիգոր իսէ չօպանլըզ վազիֆէսինի իւզէրինէ ալտը: Պու թէրթիպին նէ գատար ազիլանէ օլտուղը Քիլիսէտէ կէօրիլէն թէրազգիտէն նիւմայան օլմուշ տըր: Պու կէնն, թազէ վաիզ շէվզ ու շէթարէթ իլէ վազլար վէրիպ, քիլիսէ ումուրընա եէնի ճիհէթլէր վէրտիքնէ, միւսինն չօպան քէնտինին սէնէլէրտէն պէրու էմէք վէ տուալար իլէ մէյտանա կէթիրտիյի պու պէօյիւք ճէմաաթը գուվլէթլի վէ սատըզ պիր էլին իտարէսինէ թէսլիմ էթմիշ օլտուղընա տաիր տէրու-նինտէ մէսէրրէթ վէ գանաաթ հիսս էթմէքտէ օլտը: Ճէմաաթ տախի պու միւթթէհիտ չօպանլարըն հաքիմանէ իտարէսի թահթընտա նէշվ ու նէմա պուվմաղա պաշլատը: Պիր միւտտէթ սօնրա՝ Պատ. Գրիգոր շէյ-խուվէթին թէսիրինի զիյատէ հիսս էթտիքնէ, Վեր. Փափազեան ճիւմլէ վազթընը քիլիսէյէ վազֆ էթմէքլիյին լիւզումընը կէօրէրէք, 1903տէ Գօլէն իլէ զաթը ալազա էտիպ, պիւթին քիլիսէ իշլէրինի քէնտի էլինէ ալմըշ տըր: Պատ. Գրիգոր տախի 80 մէշղուլ սէնէլէրին քիլիսէթի ալթընտա վիճուտճա զաիֆլիք հիսս էտէրէք, գուտրէթինին միւսաատէ էթտիյի տէրէնէտէ

Ֆուգարա վէ խասթալարը զիյարէթ էտիպ թէսէլլի էթմէքլէ իքթիֆա էլլէմիշ տիր:

Պատ. Գրիգորըն պիր չօպան մազամընտա էօմրի ֆիլվազը փէք զիյատէ շայան ը տըզգաթ տըր: Քիլիսէսի Թիւրքիատա էն զիյատէ թէրազզը էտէն Ինճիլի ճէմաաթ օլմուշ օլուպ, քէնտինին իլմի իլահիյաթ տաիրէսինտէ հազըրլըղը փէք նազըս օլտըղը հալտէ, պու գատար ուզուն սէնէլէր, եանի եարըմ ասը պիր միւտտէթ, հէման այնի քիլիսէտէ իշլէմէսի վէ պու չօպանլըզ միւտտէթինին պու գատար միւսմիր վէ միւպարէք օլմասը աճաիպ պիր վազըա տըր: Պու ազիմ վէ մէսուպիյէթլի իշտէ Պատ. Գարա Գրիգորըն պու գատար մուլաֆֆազիյէթլէ իշլէմէսինէ թէսիր էտէն խուսուսաթտան պազըլարը աթիտէքիլէր իտիլէր:

Եվվէլա՝ Պատ. Գարա Գրիգոր քէնտիսինին պու ըուհանի մէմուրիյէթէ Ալլահ թարաֆընտան տավէթ էտիլմիշ իտիլինէ միւթմէին իտի: Երմէնի քիլիսէսինի թէրք իլէ Փրօթէսթան ճէմաաթընա միւնզամմ օլանլար հէփ մէնաֆիի շախսիյէտէն նաշի պէօյլէ եափմըշլար տըր, տէյիւ տիւշինէնլէր, եա հազիգի վազըալարը կէօրմէյէճէք տէրէճէտէ ճահիլ, եա տա կէօրմէք իսթէմէյէճէք տէրէճէտէ միւթէասսըպ օլմազ կէրէք տիրլէր: Ինճիլի հազիգաթլար, անլէրի կէօրէն վէ ճիտտէն գապուկ էտէնլէրին գալպինտէ քիլլի թէպէտտիպաթ մէյտանա կէթիրիպ, անլէրի հազիգի շէվզ վէ ղայրէթի ըուհանիյէ իլէ տօլտուրույօր իտի: Պատ. Գարա Գրիգոր տախի քէնտիսինին Ինճիլի իշի մէնաֆիի շախսիյէ իշին իլթիզամ

էթմէտիյինսի պիլիր իտի: Պունըն պէօյլէ օլտուղընը հէր քէս տէ պիլիր իտի: Պազարպաշընըն կէնիշ իշլէրի վէ թիճարէթի քէնտիսին էլինտէ իտի: Հաճի Սարգիս աղանըն եկեանէ օղլու, Յակոբ աղա՝ թիճարէթտէ փէք մէհարէթլի պիր քիմսէ օլմատըղընտան, օլ պէօյիւք պօյախանէնին վէ կէնիշ թիճարէթին սայքի պիւթին իտարէսի քէնտիսին ետինտէ իտի: Վէ իսթէսէ իտի, Պէօյիւք Պազարպաշընըն խալիֆի վէ շէհրին իչինտէ Խրիսթիյան էհալի արասընտա էն զէնկին պիր թաճիր օլպիլիր իտի: Գաին փէտէրի Աւետիս աղա ձէպէճեան տախի էրմէնի ճէմաթընըն էն մէօթէպէր էֆրատընտան պիրիսի օլտուղը հալտէ, անըն թէսիրի իլէ տէ գալմըն արասընտա քէնտի մէվգիինսի թէրֆի էտէ պիլիր իտի: Լաքին Գարա Գրիգոր Պազարպաշընըն պէօյիւք գօնաղընը պիլ իիսթիյար թէրք էտիպ, պիւթին մէֆրուշաթը տէօրթ գամըշ հասըր վէ պիր մուամ քիւրսիսի վէ պիր Քիթապը Մուգատտէս օլան իզսիզ օտայա չէքիլտի իսէ, օլ նէճիպէ զէվճէսինտէն պիր միւտտէթ այրըլըպ՝ գատիմ տօսթլարընըն նէֆրէթ վէ թէատտիսինէ հէտէֆ օլտու իսէ, պունլարը եալընըզ ճիտտի գանըշ վէ տինճէ ֆարզ հիսսի նէթիճէսինտէ եալմըշ իտի: Խուսուսա Քրիստոսա օլան խալիս մուհապպէթի քէնտիսի պու թարիգէ սէվգ էյլէմիշ իտի: Վէ շիմտի այտա 300 դրշ. մաաշ իլէ պու գատար մէսուլիյէթլի պիր քիլիսէյէ չօպան թախսիս օլունմաղարազի օլտու իսէ, պու փարայը գազանամազ օլտուղը իչին տէյիլ իտի: Չինքի պունտան չօգ զիյատէսինսի

հալա գազանը յօր իտի : Անճագ՝ պու քէնտիսի իշին Ալլահըն պիր տավէթի օլտուղընը պիլտիյի սէպէպտէն օ ալա մէմուրիյէթի գապուկ էթմիշ իտի : Վէ 50 սէնէ օլ մէմուրիյէթտէ պու գատար մուվաֆֆագիյէթլէ իֆա ի խըտմէթ էթմէսի՝ պու գանըշընըն տօղրու վէ հագգ օլտուղընա տէլիլ ի գավի իտի : Վէ իշթէ պու գանըշ , եանի մինպէրէ Ալլահըն թարաֆընտան տավէթ օլունմուշ օլմասընա տաիր հիսսի , պու մուհիմմ վէ աղըր մէմուրիյէթին իճրասընտա քէնտինէ չօգ ճէսարէթ վէրմիշ տիր : Պու հիսսին թապիի նէթիճէսի օլարագ Պատ. Գարա Գրիգոր տաիմա տուա էտէն պիր զաթ օլմուշ տըր : Տաիմ քէնտի քիլիսէսինի վէ քիլիսէճէ իշլէրինի տուա իլէ Բապպա կէօթիւրիւր , վէ օրատան ճէսարէթ վէ տէլալէթ գապուկ էտէր իտի :

Պատ. Գարա Գրիգորըն չօպանլըգ խըտմէթինտէ մուվաֆֆագիյէթինէ եարտըմ էտէն խուսուսլարտան պիրիսիտէ , տաիմա քէնտի ճէմաաթը իլէ ճիտտի վէ սամիմի ալագատա պուլունմասը իտի : Քիլիսէսին չոգաբարձու վէ սաիր մէճլիս ազալարը իլէ ալագասը սուրի տէյիլ ճիտտի իտի : Քէնտիսի անլէրի սէվիպ , անլէր իլէ հիւրմէթ իլէ մուամէլէ էթտիյի միսիլլիւ , անլէր տաիսի քէնտի իլէ մուհապպէթ վէ հիւրմէթլէ մուամէլէ էտէրլէր իտի : Լաքին սալթ մէճլիս ազալարը իլէ տէյիլ , պիւթին ճէմաաթը իլէ տաիսի տաիմա մինասէպէթտէ պուլունուր իտի : Ճէմաաթըն խանէլէրինի մունթազամէն զիյարէթ էտէրէք , անլէրին անվալընա վազըֆ օլուր իտի : Ճէմաաթ տաիսի քէնտի չօպանլարընը

անլարլար իտի: Գալպինին սատելիյի վէ սիյրէթինին շէֆֆաֆլըղը սէպէպինտէն հէր քէս քէնտի իլէ մահրէ-մանէ միշարէքէթ էթմէյէ հազրր պուլունուր իտի: Պէօյլէնէ քէնտիսի անլերին գուսուրլարընը քէնտիլէրէ խապէր վերմէքտէն սազընմատըղը կիպի, ճէմաաթը տախի քէնտիինին գուսուրլարընը քէնտինէ սէօյլէմէքտէն շէքինմէզլէր իտի:

Պատ. Գարա Գրիգորըն վազլարընըն էն պէլլի խասսիյէթի՝ ճիտտիյէթի իտի: Ինանտըղը շէյլերի սէօյլէր իտի: Սէսի ալանէն քէլամ էթմէյէ միւսաիտ վէ ուսուլը իֆատէսի ճալիպ օլտուղընտան ումումէն վազլարը փէք միւէսսիր իտիլէր: Խուսուսա չօպանլըղընըն իլք 10-15 սէնէլէրինտէ վազլարը Կիլիկիա տաիրէսինճէ էյի վէ միւէսսիր վազլարտան ատտ օլունըր իտի: Չօնուզլուղըմըզտա քէնտինին վազլարընտան փէք միւթէէսսիր օլմուշըզ, վէ պիր վաիզ օլմաղա տաիր իլք միւշէվվիզիմիզի վէ վաիզլիք պապընտա իլք իտէալըմըզը փէտէրիմիզտէն ախզ էյլէմիշիզ տիր: Վազաա, միւմաիլէյհին ախզ էյլէտիյի թալիմ, խուսուսա Ինկիլիզնէ լիսանընա վուգուֆը, մահտուտ օլտուղընտան սէնէլէրնէ միւտտէթ լալնզաթի վազ էթտիյի միսպէր իչինն եէնի ֆիքրլէրի հավի վազլար թէտարիք էթմէքտէ կիւճլիւք շէքէր իտի իսէտէ, տաիմա վազլարընտա պիր Ինճիլի սատելիք վէ խալիս ճիտտիյէթ նիւմայան օլուր իտի: 1902-1903տէ Տէրսաատէթի սօն տէֆա զիյարէթինտէ վէրտիյի սատէ վէ Ինճիլի նասիհաթլար հալա նիչէլէրին ֆիքրինտէ օլուպ, տօսթլարը անլերի մահապպէթլէ զիքր էտէրլէր:

Ե.

ՊԱՏ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐԸՆ ՎԱԶԼԱՐԸ

Տօգ Ա. Ֆոպըր 1876 տա Այնթապտան՝ Ամերիգատաքի Մէշէրէ Հէր-ւ-ր ղազէթասընա կէօնտէրտիյի պիր մէքթուպտա շէօյլէ եազմըշ տըր:

«Թէպշիր ի պէշարէթին Ամերիգատաքի տօսթլարը, պէնիմ շու կէչէն Կիրակի իշիթտիյիմ վազը տինլէյէպիլսէլէր, վէ օլ պէօյիւք ճէմաաթ արասընտա միւշահատէ օլունան ըուհը հիսս էթսէլէր իտի, փէք մէմնուն օլաճաղըտըմ: Քիլիսէ 800-900 նուֆուս իլէ տօլու օլուպ, պունլարըն ճիւմլէսի տէ հաֆթա արասընտա միւպահասէ մատտէսի օլմուշ օլան մէզհէպի մէսէլէլէր հազզընտա մէրազ վէ շէվզ իլէ տօլու իտիլէր: Իմտի վազ նէ հազզընտա օլաճազ իտի: Ինճիլի թալիմաթըն մուտաֆաասը մը, եախօտ սաիր քիլիսէլէրին թալիմաթընըն մուախէզէսը մի, եօզսա ճիտտէն հազիգաթըն իֆատէսը մի: Պու խուսուտա ուզուն վազթ միւթէրէտտիտ գալմատըզ: Վարզ՝ ճէմաաթըն նազարը տըզգաթընը ճէլպ էթմիշ օլան մէզհէպի միւպահէսէլէրէ տաիր վազթ ու հալա մուվաֆըզ նասիհաթլար վէրտիքտէն սօնրա, էմս. 14. 9: ը եանի «Սէֆիհլէր կիւնահը իսթիհզա էտէրլէր» այէթի քերիմէսինի էսասը քէլամ տէյու իլան էյլէտի: Պէն վազը քեամիլէն անլայամա-

տրմ իսէ տէ, վազըն քիւլլի թէսիրի էն եիւքւէք վէ էն ալա նէվտէն իտի: Վէ վազտան սօնրա օրատա հազըր պուլունան վէ յիսանը փէք ալա պիլէն Միս Հալիսթըրտան սիւալ էթտիյիմտէ, միամաիլէյհա տախի պէնիմ էֆքեարըմը քեամիլէն թաստիգ էյլէտի: Աչըգ, հագիգաթլա տօլու, մէրտանէ վէ միւէսսիր Իսնիլի պիր վազ մագամընտա օլ վազա ֆաիգ պիր վազ նատիրէն իշիթմիշիմ: պու շէյլէր իշին Ալլահը թէմնիտ էտէրիգ:» *

Պու վարզ Պատ. Գարա Գրիգոր իտի:

Գարա Գրիգորըն վազլարընա պիր նումունէ օլմագ իւզրէ, միամաիլէյհին 1864 Մարտ 13 վէ 20 Կիրակիլէրինտէ իրատ էթմիշ իտիյի իքի վազլարը պուրատա իգթիպաս էտէրիգ:

Գ Ի Ր Ի Ն Ճ Ի Վ Ա Ջ

Պու վազ 1864 Մարտ 13 տէ Այնթապտա իրատ էտիլմիշ տիլ:

Բն.—բ.— 2. Կորնթ. 6. 2: «Զիրա տէր քի Սէնի մագպուլ զէմանտա տինլէտիմ վէ սանա խէլաս կիւնիւնտէ եարտըմ էթտիմ. իշթէ շիմտի մագպուլ զէման, իշթէ շիմտի խէլաս կիւնիւ:»

Պու տիւնեատա պիզէ վէրիլէն էն զըյմէթլի աթիյլէրտէն պիրի տէ զէման տըր: Լաքին պու խուսուստա շունը զիքր էյլէմէլիյիմ քի, զէմանը իւչէ թագսիմ էտէրսէք, կէչմիշ, շիմտիքի, կէլէճէք, պունըն իւչիւտէ պիր

(*) Մէլէճէրէ Հեյ-Ե 1876, սուրիքէ 187—188:

տէյէրտէ սայրլամազ: Կէչմիշ զէմանըմըզ՝ շիմտի էլէ կէչմէզ. օ կիթտի, կէրի կէլմէզ. օնա չաղըրսագ սէս վէրմէզ: Կէլէճէք՝ նէ իտիյի պիլինմէզ, միզ մը տըր, չօճ մը տըր, գուլթրու մը տըր, գուլթսրուզ մը, կէլթր մի, կէլմէզ մի, նամալիւմ տիր: Էլտէ գալըր շիմտիքի զէման, նէ գըյմէթ վար իսէ, իշթէ օ շիմտիքի զէմանտա տըր:

Պու պապտէ սէօյլէնիր իքէն, մէրամ օլունմըշ տըր քի, էլտէքի զէմանըն գըյմէթինի կէօսթէրէն պիր գաչ նիշանէլէր պէյան օլունսուն: Կէչմիշ վէ կէլէճէքտէն էլտէքի զէման գըյմէթլի վէ մազպուլ տըր, չիւնքի

Ա. Ալլահ պիզի հալա տիյնէյօր:

Ատէմ պիր բարոյական զաթ կիպի քէնտի մապուտը օլան Ալահընա վարըպ օնըն իլէ սէօյլէշմէլի, նիճէ քի պիր տօսթ քէնտի տօսթու իլէ սէօյլէշիր: Լաքին պիր ատէմ տուրուպ, տիւշիւնիւպ պուլուր իսէ քի, պէն պիր եարատըլմըշ գուլ, Ալլահըն պիր պէնտէսիյիմ, պօրճուլըմ քի, օնա իպատէթ էտէյիմ, օնուն իլէ սէօյլէշէյիմ, ամմա պիլմէզ իսէ քի, Ալլահ քէնտինի տիյնէյիպ իսթիճապէթ էտէճէք մի, տէյիլ մի, պիհուզուր օլմմիզ մը:

Լաքին էլտէքի զէման իչիւն Ալլահըն հազգընտա պէօյլէ պիր իսթէքսիզլիք քիմսէ իսպաթ էտէմէզ, չիւն օ քէնտիսի եիւքսէք եէրլէրտէ տուրմուշ չաղըրըյօր. «Աղզընը աչ օնու տօլտուրայըմ:» «Պանա կէլէնի ասլա տըշարը չըգարմայաճաղըմ:» «Շիմտիյէտէք Փէտէրտէն պէնիմ ատըմտա պիր շէյ տիլէմէտինիզ, տիլէյին 0

սիզէ վերեւէք տիր:» «Եկէր տէօնէրսէն, եմ Իսրայէլ, պանա տէօն, պանա կէլ, պէն սէնի գապուլ էտէնէ- յիմ:» Պիլիբիմ քի Ալլահըն պու տաիրէտէն օլան չօզ վատլարընը վէ հազրը կէօնիլլիլ օլտուղընը չօզ իշիթ- միշ սինիզ, հէմ Մուզատտէս Քիթապտա էօյլէ խանէլէր չօզ տըր: Սապիթ պիր կէրշէքլիք տիր քի, Ալլահըն պիզի տինլէմէյէ օլան արզու վէ հազրը կէօնիլլիլլիլլիլ պի- զիմ օնա սէօյլէմէյէ օլան մէյլիմիզտէն չօզ վէ հերա- րէթլի տիր: Հէմ հանէթ տէյիլ տիր քի, օնա սէօյլէմէք իշին կինէշին տօղտըղընա պէքլէյէլիմ, կէնէնին գա- րանլըղընտա տա օլապիլիր: Հանէթ տէյիլ տիր քի, ֆիլան մահալէ կիտէլիմ, օլտուղըմըզ եերտէ տէ օլապի- լիր: Հանէթ տէյիլ տիր քի, սէսիմիզի կէօքլէրէ, պու- լութլարատէք եթիշտիրէլիմ. անճագ գալպիմիզին ահ- լարը իլէ սէօյլէսէք օլուր, պուրատա օնա շիմտի սիւ- քիլթ իլէ սէօյլէսէք օ տիյնէր, անլար, իսթիճապէթ էտէր: Էօյլէ իսէ պու էյամ պիզէ նէ գըյմէթլի տիր, քի Ազիզ- լէր ազիզինին փէրտէլէրի սըյրըմըշ, Ալլահ ինայէթին թախթընտա օթուրմուշ, տիյնէյօր: Շիւքր գուրպան- լարը իլէ մի տիր: Եագլաշալըմ: Պիր հալ իֆատէսի մի տիր: Սէօյլէյէլիմ: Ահ, նէ գուտլու էյամ, նէ մագ- պուլ զէման:

Բ. Խէլաս տավէթլէրի սունուլույօր:

Հալա Ինճիլ վազ օլունուպ օնուն խօշ միւժտէլէրի կինահքեար գուլագլարըմըզա վասըլ օլույօր:

Ատէմին բարոյական հալը նէ իտիյինի պիլէնլէր Ինճիլին միւժտէ սէտասը իլէ ըուպար էտէրլէր իսէ,

շիւպհէսիզ թագրիր էտէրլէր քի, պու էլտէքի զէման՝ մագպուզ զէման, գըյմէթլի էյամ տըր: Պու միւժտէ շիմտի օլույօր: Ալլահըն իշճիլէրի՝ Ալլահըն սէօզիւնիւ սէօյլէյօր: Օ Գողգոթա գուզուսունըն գանը իլէ եագըլմըշ միւժտէյի կէօսթէրիպ տէյօրլար, «Րապպ Յիսուս Քրիստոսա իման կէթիր, քէնտին վէ էվին խէլաս պուլասընըզ:» Լաքին պիլէլիմ քի պու իգտամ, պու տավէթ պիրազտան տա պէօյլէ օլաճագ տէյիլ տիր: Էօլիւմ էսնասընտա սունուվաճագ տէյիլ տիր, էօլիւմտէն էօթէ ախրէթտէ սունուվաճագ տէյիլ տիր: Անճագ պիզէ Քիթապ տէյօր, «Խէլաս կիւնիւ շիմտի տիր:»

Գ. Ազիզ Րուհըն թահրիքլէրի շիմտի սըզ սըզ օլույօր:

Խէլաս էյամընտա Ազիզ Րուհըն թահրիքլէրի, գալպտէ ույանտըրաճաղը իլգամ տույուշլարը, իմիտ էտէրլէրի նէ գատար իզթիզալը իտիյինի թարիֆ էյլէմէք էօյլէ պիր տէրին մատտէ տիր քի, ինսան ազընըն իսգանտիլի օնա եէթիշէմէզ, անճագ կէօք եարտըմընա նաիլ օլարագ սալթ պու իւմմանըն գըյըլարընտան պիրազ մահալը տօլաշապիլիր: Սալթ Իլհամտա վէ վուգուաթլարտա կէօրէպիլտիյի իշարէթլէրի զիքը էտէպիլիր: Մէսէլա, նոյ սատագաթըն վազճըսը իտի, վէ Ալլահըն սատագաթընը ասընըն խալզընա վազ էյլէմէյէ 120 սէնէ չալըշտը, եինէ ատէմլէր տէօնմէտի: Թուֆան իլէ դարգ օլուպ հէլաք օլտուպար, չիւնքի, Ալլահ տէմիշ իտի քի, «Պէնիմ Րուհում ատէմլէր իլէ արթըզ օղրաշմասըն»: Նոյ իլէ Ազիզ Րուհ պէրապէր

չալըշմատը, կիննահքեարլարըն գալպինի թահրիք էտիպ, կիննահ տույուշը օյանտըրմատը: Մովսէս կիպի պիր հալիմ փէյղամպէր, Ահարոն կիպի պիր էհլի քէլամ քահանայապետ Իսրայէլին արասընտա չալըշտը, սէօյլէտի հիքմէթլէր իշլէյէրէք ֆիւթուհաթլար էտէրէք ճէհտ էյլէտիլէր, եֆնէտէ Իսրայէլ չէօլտէ գալտը, քէմիքլէրի օրատա գուրուտու, չինքի Ալլահ Օնլարըն իմանսըղլըղը իշինն ղազապընտա եէմին էյլէտի, վէ Օնուն մուգատտէս Բուհունը տարըլթտըլար, վէ Օ՝ Օնլարա տիւշմէնէ տէՕնիպ, Օնլար իլէ քէնտիսի ճէնկ էյլէտի: Հալա քարոզիչլէր նիչէ խասթալար իլէ գՕնուշուր իքէն Օնլարա չօգ հէրարէթլի սէօյլէրլէր, Ալլահըն վատլարընը եան պէ եան կէթիրիպատէմլէրէ ճէսարէթ վէրիրլէր քի, էօլիմլէրինտէ Օնա տայանսընլար, լաքին սօնունտա կէօրիւրլէր քի, ֆաիտէսիգ չալըշմըշլար: Լաքին էկէր պիզէ օ էլիմիզտէքի շու էյամտա կէլիպ սըգ սըգ թահրիքլէր, խղճմտանքըմըզտա ինճէ սէս վէ իպրամ էտիճի, թէվպէյէ գօրլայըճը ավազլար վէրիյօր իսէ, պուզէման պիզէ գըյմէթլի սայըլմամալը մը տըր: Ահ քեաշքի պու արատա հէր պիրիմիզէ Ազիգ Բուհըն թէնէզգիւլիննին, տէրունտա վէրտիյի թահրիքլէրին տէյէրինի Ալլահտան թալիմ օլսագ: Եան Ալլահ, եիւրէքլէրիմիզին կէօզլէրինի աչ տա պիզ պիլէլիմ՝ Ազիգ Բուհըն տավէթինին իմիտի նէ տիր. հէմ պիզ ինաննլարտա Օնուն գուվէթի գուտրէթինին ամէլի նէ տիր, վէ հատտէն ղիյատէ ազամէթի նէ տիր:

Դ. Գապիհ կիննահքեարլար քէրէմ պուլմուշ, հա-

լա նիչելէրի տէ աֆվլըղա նաիլ օլույօր: Իսրայելէ Յոբելեան սէնէսի էլպէթտէ գըյմէթլի իտի: Չիւն օնտա պօրճուն տէֆթէրլէրի ըէսիտ օլմալը, զապթ օլունմուշ միւլքլէր սահիպինէ տէօնմէլի իտի: Էֆէնտիսինէ 10 պին թալանթ պօրճու օլան գուլա տէնիրսէ քի, «Պանա ըէճա էթտիյին վէ վէրմէյէ գուտրէթին օլմատըղը իչիւն սանա պօրճունու պախշ էյլէտիմ», օ սէվինմէ՞զ մի: Կիւնահքեար Ալլահա հիսապսըզ քէսէլէր պօրճու տըր: Շիմտի օնլարտան չօգլարը ըէճա էթմիշ պօրճուարը սիլինմիշ: Է՛յ կիւնահքեար, սէնին Ալլահա իգրար էտէճէք սուչուն վար, աֆվլըղա միւհթաճ կիւնահլարըն վար իսէ, Օնուն օղլու Յիսուս Քրիստոսուն զանը հալա սէնի հէփ կիւնահլարտան փաքլամաղա հազըր տըր: Իմտի պու զէման սանա գըյմէթլի սայըլմամալըմը տըր:

Ե. Ախէրլէրէ էյլիք էտէճէք թարիզլէր էօնիւմիւզտէ տուրույօր:

Ատէմ էլինտէ օլան զէման իլէ էվլատլարընը թէրպիյէ էտիպ օնլարը Րապպտա պէօյիտէպիլիր: Խասմի իլէ թէզ սուհ օլապիլիր, մատամ իքիսիտէ տահա եօլտա տըր: Գօնշու վէ ագրապալարընա էյի իպրէթ վէրէրէք, օնլարը Քրիստոսա տօղրու կէլմէյէ զօր էտէպիլիր: Թէվպէսիզ պիր էճնէպիյէ էօյիտ վէրէրէք կէօզ եաշլարը իլէ օնա՝ Ալլահա թէվպէյի վէ Րապպ Յիսուսա իմանը պէյան էտէպիլիր: Խասմինէ՝ քէօթիւլիւյինէ գարշը էյլիլիք էտէրէք, օնուն պաշընըն իւզերինէ մուհապպէթին քէօզլէրինի տիւզէպիլիր: Պիր խասթայա անըն եարտըմա միւհթաճ հալընտա թէսէլլի վէ

եարտըմ վերեպիլիր: Պիր ֆագիրէ թաամ վերիպ Ալ-լահա համտ գազանմաղա եօլ աչապիլիր: Սէօզ իլէ նիյէթ վէ ամէլէր իլէ էօրթիւքտէ վէ ալէմին էօնիւնտէ Ալլահըն փատիշահըղընը իլերի կէօթիւրմէյէ էլ ուզատապիլիր: Տահա կիւնտիւզ իքէն պոնւարը էտէպիլիր, պիլէրէք քի, կիտէճէյի մէզարտա՝ իշ, իլմ, պիլկի վէ հիսապ եօզ տըր:

2. Ինայէթտէ իլերի կիտէճէք շարէլէր էլտէքի գէմանտա մէվնուտ տըր:

Ինճիլ օգումազ, վազլար տինլէմէք, Կիրակի իպատէթլէրի, Կիրակի մէքթէպլէրի, մախֆի տուա ֆուրսաթլարը վէ գօլայլըզլարը, թէֆէքքիւր մատտէլէրի, էթտիյիմիզ իսեանլարըն գուվլէթինի գըրաճազ ինայէթ շարէլէրի հալա հազըր տըր, պիրազտան գալմազ:

Մ Տ Ա Ն Մ Ո Ւ Ն Ք Ն Ե Ր

Էօյլէ իսէ կէլէճէյէ պէքլէմէյիպ էլտէքի վազթը գուլլանալըմ, էն էյի շէյէ, ճանըն ըուհանի ումուրլարընա վէ ախէրլէրին իսլահընա գուլլանալըմ: Պու մասլահաթտա պիրազ օյալանան պիլմէլի քի ազ պիր իհմալլըզ՝ իւզերինէ չօզ պահալը օթուրաճազ: Ինան սէվկիւլիւմ, ազ իհմալլըզ իլէ էօլէճէք ճան գըլմէթլի տիր, վէ օ ճան տախի սէնին տիր: Պէլի էլտէքի ֆուրսաթը գաշըրըր իսէն, օ էօլէճէք՝ սէն սին, վէ օ էօլիւմ տէ էպէտի օլաճազ: Կէլ քէրէմ էյլէ, պու փազարլըղա կիրմէ:

Ի Ք Ի Ն Ճ Ի Վ Ա Զ

Պու վագ տախի 1864 Մարտ 20տէ Այնթապտա
իրատ օլունմըշ տըր:

Բնագ. Յովհ. 8. 12. «Վէ Յիսուս եինէ օրատա
սէօյլէյիպ տէտի քի Պէն տիւնեանըն ըշըղը իմ, պէնիմ
արտըմճա կէլէն ասլա գարանլըգտա կէզմէյէճէք, իլլա
հայաթ ըշըղընա մալիք օլաճագ տըր:»

Էլէ ալտըղըմըզ բնաբան Յիսուսըն սէօզլէրինտէն
պիրի տիր, վէ պունտա կիզլէնմիշ պիր թագըմ կեր-
չէքլիքլէր վար տըր, վէ օ կերչէքլիքլէրին ճիւմլէսիտէ
պիզիմ տըզգաթըմըզա շայէսթէ տիր:

Սիզ Յիսուսը սէվէրսինիզ վէ օնուն սէօզլէրինի
տախի սէվէրսինիզ, չիւնքի շիրին տիրլէր:

Հէմ ինանըըմ քի էլէ ալտըղըմըզ բնաբանըն տէրճ
էյլէտիյի կերչէքլիքլէր հագզընտա տահա մուֆասսա-
լէն իշիթսէնիզ սիզէ թաթլը կէլիր: Տիյնէյին էֆէնտի-
միզին պու սէօզլէրի պիզէ էօյրէտիր քի,

Ա. Տիւնեանըն ատէմլէրի թապէն գարանլըգտա
տըրլար: Ըշըզ՝ գարանլըզ պիր օտայա, եախօտ եէր
ալթընտաքի տէրին մաղարալարա կէրէք տիր: էֆէն-
տիմիզ՝ պէն տիւնեանըն նուրըյըմ տէտի իսէ, տէմէք
տիր քի տիւնեա քէնտի հալինտէ զուվէթ վէ ըուհա-
նիճէ գարանլըզ իլէ սարըլմըշ, օնտա գարանլըղըն, ճա-
հիլլիյին վէ կիւնահըն հիւքիւմէթի իշլէյօր, շու խանէ-
լէրէ պագ, Մատթ. 4, 16: Ղուկ. 22, 22, 53: Յով.
3, 19: Գործ. 26, 16: Կող. 1, 13:

Հէմ տիւնեանն կէշմիշ վէ շիմտիքի հալարը պունը կէօսթէրիբ:

Բ. Կինահըն գարանլըղընա գարշը Ալահըն գըլտըղը թէտարիք Յիսուս Քրիստոս քէնտիսի տիր:

Ատէմին գալպինտէ կինահ եէր պուլուպ ամէլէ գօնուլտըգտան սօնրա, ինսան կինահ իլէ էօյլէ սարըլտը քի, գանն էտէրսին օ հէր թարաֆընտան գափալը վէ իւզէրինտէն գինճիրլէր իլէ պաղլը վէ եէտի եէրինտէն միւհըլէնմիշ պիր սանտըգ, եախօտ գալիճէ թութուլմըշ պիր էսիր կիպի օլտու: Օնու աչապիլէն, եա չէօգիւպ ազատ սալըվէրէպիլէն պիր քիմսէ եօգ իտի: Լաքին Ալահա չօգ շիւքըլէր օլտուն քի, ինսան էպէտէն էօյլէ գալմաղա թէսլիմ օլունմատը, անճագ օ քէնտի իրատէթիսին խօշնուտըղընա կէօրէ միւնասիպ սայտը քի, Յիսուս Քրիստոս տիւնեանն կինահընը գալտըրան պիր գուզու օլտուն: Հէմ քիթապ տէյօր. Բօմ. 3, 23-26: Ա. Կորն. 1, 21-23: 2, 2: Բ. Կորնթ. 5, 21:

Գ. Խէլաս օլմագ իսթէյլէն պիր խրիսթիան մութլագա Քրիստոսը պիլմէլի, ճնա կէլմէլի:

Ֆիլան շէհրէ կիտէճէք սալթ պիր եօլ օլսա, օրա կիտէնլէր էլպէթթէ օ եօլա կիրմէլի, եօգ իսէ օ շէհրէ կիտէմէզ: Կէօյէ կէօթիւրէն եօլ պիզիմ իչին Յիսուս Քրիստոս տըր, վէ սալթ օ տուր: Իմտի խէլաս պուլուպ կէօյէ կիթմէք իսթէյլէն էլպէթթէ օ եօլա, Յիսուս Քրիստոսա կէլմէլի. պու գափուտան կիրմէլի տիր: Պու պէլլի տիր,

1. Ալահըն փէշին վատլարընտան. մէս. Եսայ. 55, 1: Վէ պէօյլէ վատլարըն ճիւմլէսի Քրիստոստա էմին վէ Քրիստոստա կէրչէք տիր:

2. Փէյղամպէրլէրին ճէհտինտէն, Ա. Պետ. 1, 10:

3. Քրիստոսուն թէշրիֆինտէն վէ կէօրտիւյիւ իշ-
լէրտէն:

4. Առաքեալլարըն եօրոլմազ ղայրէթլէրինտէն: Խէլաս պոլմազ իսթէյէն պիր խրիսթիյանա Քրիստոս-
տան պաշգա չարէ օլսա, շէօյլէթի ատէմլէր օնա կի-
տէրէք եա ինանարազ խէլաս պոլսունլար, հիչ պու
գատար շէյլէր օլմար մը իտի:

Դ. Բնաբանըն սէօզլէրինտէն էօյրէնիրիզ քի,
Խրիսթիյանըն պօրճ եօլլարը էմին տիր: Ատէմէ տի-
յանէթինին ֆարզլարընը իճրա էյլէմէք պիր եօլ եիւ-
րիւմէք կիպի տիր քի, օ եօլտան քէնտի գըյասլարընա
կէօրէ ճէննէթէ կիտէրլէր:

Քրիստոսուն տիյանէթինտէ խրիսթիյանա կէօսթէ-
րիլէն պօրճլար չօգ լաթիֆ տիր, ատէմ պօրճունըն օ
եօլունտա կիտէր իքէն, կիւն օրթասընտա, կիւնէշին
պէրրազ զիյասընտա կիտէն պիր եօլճունընքի կիպի
էմին կիտէր: Էօնիւնտէ օլան չուգուրլարը, տէրէ վէ
պաթազլարը կէօրիւր, չիւն էֆէնտիմիզ տէյօր քի Ար-
տըմճա կէլէն գարանլըգտա կէզմէյէճէք, իլլա հայաթ
ըշըղընա մալիք օլաճագ: Ըշըգտա եիւրիւյէն ատէմ
կիպի եօլլարընտա էմնիյէթ իւզրէ եիւրիւյէճէք:

Ինսան իճատլարընըն կիւճ վէ պէզտիրիճի շէլէք-
լէրի ալթընտա էզիլմէքտէն իսէ հագիգի խրիսթիյան
Յիսուսուն լաթիֆ պօյունտըրըղը վէ խաֆիֆ եիւքիւ
ալթընտա սէֆա սիւրէր:

Հագիգի խրիսթիյան օլմայան պիր խրիսթիյան

զարանլըգտա եհրիւյլիւ պաթազլարա պաթմազ իւզրէ իքէն, միւմինին թարիգլէրի սէմամի նուր իլէ տօլմուշ օլարազ եհրիւյլէնէք: Հիշ շիւպհէ իսթէմէզ քի, տին-տարլըզըն պու էօմրէ վէ կէլէնէլէ վատլարը վար:

Ե. Հագիգի խրիսթիյանլըգտա միւտավէմէթ լա-զըմ տըր:

Չօզ քիմսէլէր սատէնէ Ինճիլին սէսինի իշիթմէք իլէ գանաաթ էտէրլէր: Նիշէլէր վար քի օնլար օ գատա-րընա գանաաթ էթմէլիպ օնու անլաշըլըր լիսանտա տիյնէմէլի արարլար: Վէ տիյնէրլէր վէ օրատա տու-րուրլար, իլէրի կիթմէզլէր: Քրիստոնեա եա Փրօթէս-թանթ իսմինէ գանաաթ էտիպ րահաթ օթուրըրլար: Լաքին րնարանտա էֆէնտիմիզ տէմիշ տիր քի, «էկեր պիր քիմսէ արտըմճա կէլիրսէ», եանի պէնիմ րուհըմը թաշըրսա, էմիրլէրիմի իճրա էտէրսէ, կերչէք խրիս-թիյանլըզա տաիմա րաղպէթ կէօսթէրիր իսէ:

Սէվկիպիլէրիմ, սիզէ չօզ տէնմիշ, եինէտէ տէն-մէլի տիր, Իսմ ֆաիտէ էթմէզ, իլլա եհրէք թէպտի-լաթը լազըմ տըր. պիր վագթ էլի կէօրիւնմէք ատէ-մին խէլասընը թաստըզ էլլէմէզ, անճազ տաիմա Յի-սուսուն արտընճա կիթմէլի, կիթմէլի թա ճէննէթ գա-փուսունտան իշէրի կիրէնէտէք:

Զ. Տէվամ էտէնլէրին սաատէթի թէքմիլ տիր:

Ալլահ հէփ թէտպիրլէրինտէ վէ ճիւմլէ ամէլլերին-տէ քեամիլ տիր: Օ էկեր պիրինտէ պիր իշ պաշլար իսէ, օնու Յիսուս Քրիստոսուն կիւնիւնէտէք թէքմիլ էտէր: Օ էկեր պիրինի ըշըզլանտըրըր իսէ, վէ օ ատէմ

ըշըղըն արտընճա կիտէր, տէվամ էտէր իսէ, օ ատէմ-
տէ գարանլըղըն պիր ճիւղի էսէրինի պիլէ գօմայաճազ:
Օ ատէմ ասլա գարանլըգտա կէզմէյէճէք տիր, նիճէ քի
քիթապ տէյօր, Կող. 2. 10:

Մ Տ Ա Ծ Մ Ո Ւ Ն Ք Ն Ե Ր

Խրիսթիան ակէմինին հալը հազըրընա նազարէն
լազըմ տըր քի Խնճիլ վազ օլունսուն: Խնճիլին ըուհը
վէ պիւթին Քիթապը Մուգատտէսին խիւլասասը օլան
Քրիստոս ծնարա պիւտիրիլմէլի տիր, եօգսա օլ զոլ-
մէթտէ գալաճազլար. թա էպէտէն հէլաք օլանատէք:

Պու խըզմէթին իճրասընա մէլէքլէրտէն վէ հէփ
պաշգա բարոյական զաթլարտան զիյատէ միւմինլեր
պօրճու տըր. էվվէլա շունտան քի, Ալլահ պէօյլէ
թէրթիպ էյլէմիշ, վէ սանիյէն շունտան քի հալա գա-
րանլըգտաքիլէր քէնտի ճինսլէրինտէն տիրլէր:

Խնճիլին պիր գավմա վազ օլունմասը ազիմ քէրէմ
տիր, լաքին ծնուն ակթընտա տուրուպ եինէտէ էկէր
պազըլարըր ըշըզանմազ իսէ, վագաա պու շաշըպ
թէաճճիւպ էտէճէք պիր քէյֆիյէթ տիր: Օ նէ սէրթ
եհրէք օլմալը քի, գայայը փարէլէյէն շու իլահի քիւ-
լինք ծնը փարէլէյէմէմիշ. օ նէ գաթը վէ սիֆիր գա-
րանլըգ օլմալը քի, պու ճէննէթ գանտիլի օլան Գու-
զունըն ըշըղը ծնու տէֆ էտէմէմիշ. օ նէ գավի ինատ-
լըգ վէ սուհ գապու էթմէզ ատավէթ տիր քի, սուհ
ու սէլամէթին պու աճաիպ խապէրի ծնու տէֆ էթմէ-

միշ. կիննահա տօղրը օ նէ տէրին պիր մուհապպէթ տիր քի Ալլահըն Օղլունըն զօր էտինի մուհապպէթի օ գալպի կիննահտան գաթը ալագա էթմէյէ գանտըրամամըշ տըր:

էյ գարընտաշըմ վէ սէն գըզ գարընտաշըմ, սէն հալա եէնի պիր էօմրէ մալիք օլամատըն, եա օլմատըն իսէ գօրգուպ տիթրէմէյէ սէպէպին վար, զիրա Քիթապ տէյօր քի, Իպր. 6, 7, 8:

Տիւնեանըն նուրը օլան Յիսուս սէնի ըշըզլանտըրմատըր իսէ, պու գատար մուգայյէտլէր, պունճա թիմարլար իլէ սէն Ֆազիլ պիր Խրիսթիյան օլմատըն վէ մէյվէնտէն տալլարըն տօլու օլուպ աշաղա տօղրը էյիլմէտի իսէ, մահճուպ պիր գալպին օլմատըր իսէ, սանա նմսըլ տէյէյիմ քի, սանա սէլամէթ օլանճագ: Պիլմէմ, պու հալտա տուրարագ կէլէճէք օլան ղազապտան նմսըլ գաշանագսըն: Յոմնան փէյղամպէրին պինտիյի կէմինին ըէյիսի տէնիզի գապարմըշ, տալղալարը կէմիտէն աշմագ իւզրէ կէօրտիւյինտէ Յոմնանա տէտի քի, «Սանա նէ օլտու, էյ աղըր ույգույա տալան, գալզ Ալլահընա նիտա էյլէ:» Սէնի տահա պէօյիւք պիր թէհլիքտէ կէօրէնլէր նմսըլ սիւքիւթ էյլէմէլի: Խաշր, սիւքիւթ էտէմէզլէր, անճագ տէրլէր, «Եմ ույույան գալզ, էօլիւլէրտէն տիրիլ, իշթէ Քրիստոս սանա ըշըզ վէրէճէք, սէնի մինէվվէր էտէճէք տիր: Զիրա օ տինեանըն ըշըղը տըր, ծնուն արտընճա կիտէրսէն գարանլըգտա կէզմէյէճէքսին, պէլի ասլա գարանլըգտա կէզմէյէճէքսին:»

Զ.

Հ Ա Յ Ի Կ Ք Ի Լ Ի Ս Է Ս Ի

«Ձերս էկեր Գրիստոստա օն պին մուսալ-
լիմինիզ պիլէ օլսա, չօզ փէտէրինիզ եօզ
տըր, զիրս Յիսուս Գրիստոստա պէշարէ՞
վասը՞մասը՞լա պէն սիզի թէվլիտ է՞ծտիմ։»

1 Արհ. 4, 15:

Այնթապըն Հայիկ Ինճիլի քիլիսէսի պու կին պի-
թին Թիւրքիատա պուլունան Ինճիլի քիլիսէլէրին էն
պէօյիպիւ օլուպ, կէչէն 41 սէնէ զարֆընտա անտէ
կէօրիպէն թէրազզը Ֆիլ վազը փէք աճաիպ օլմուշ
տըր: Քիլիսէ ազալարընըն վէ ճէմնաթըն ահվալ վէ
սիյրէթինտէ վուգու պուպան նէշվ ու նէմա տախի ճա-
լիպ ի նազարը տըզգաթ օլաճազ տէրէճէտէ օլմուշ,
վէ պու քիլիսէսին մէմլէքէթիմիզտէ պուլունան Ինճիլի
իշէ խըտմէթ վէ մուսավէսէթի ազիմ օլմուշ-տըր, վէ
Պատ. Գարա Գրիգորըն պու քիլիսէ իլէ օլան մինա-
սէպէթի նիչէ ճիհէթլէրճէ շայանը էհէմմիյէթ տիր:
Պու քիլիսէ քէնտինին ըիյասէթի թահթընտա թէէս-
սիւս էյլէմիշ օլուպ, միւմաիլէյհին չօպանլըզ էօմրիւ-
նին 10 սէնէսի Գայաճըզ քիլիսէսինտէ կէչմիշ իքէն
Հայիկ քիլիսէսի իլէ օլան ալազասը 40 սէնէտէն զիյա-
տէ տէվամ էյլէմիշ տիր: Գայաճըզ քիլիսէսինի իտարէ
էտէր իքէն, էվվէլա Միսիօնէրլէր, խուսուսա Տօզ Շնայ-

տրր վէ սօնրալարը Պատ. Աւետիս Փօլաթեան քէնտինէ մուավէնէթ էթմիշլէր իտի: Հայիկ քիլիսէսինտէ իսէ, էվվէլա պիւթինն իտարէ ի ումուր քէնտինինն ետտինտէ պուլունմուշ, վէ սօն վազթլարտա քէնտինէ մուավէնէթ էտէնլէր պիննէֆս քէնտի քիլիսէսինինն ազասընտանն օլմուշ տրրլար:

Հայիկ քիլիսէսի թէսիս օլունտըղընտա քիլիսէ ազասընընն ատատը 147 օլուպ, պիւթինն նէմաաթ 900 նուֆուստանն իպարէթ իտի: Աննագ 3—4 մէքթէպլէրի օլուպ, օղլանլար իշինն էն եիւքսէք մէքթէպ Աստուածատուր Խալֆէնինքի իտի: Գըղլար իշինն տախի Միս Փրագթըրընն մէքթէպի էն եիւքսէք մէքթէպ իտի: Քիլիսէ պինալարը պուլունմատըղը կիպի մէքթէպ պինալարը տա օլմատըղընտանն, Հասըրլը Տուա ետրինինն ալչազ վէ տար օտալարը Կիրակի կիննիւ Քիլիսէ խըտմէթինի կէօրտիլի կիպի, հաֆթա իշինտէ տէ չօնուզլար իշինն մէքթէպ մազամընտա իսթիմալ օլունուր իտի: Լաքին քիլիսէ պինասընընն ինշաաթ իշի պիթտիքտէն սօնրա քիլիսէնինն հավլուսընտա պիր գաշ մէքթէպ օտալարը տա եափըլտը:

Պու քիլիսէնինն բուհանի մագսէտլէրէ իանէ էթմէք խուսուսընտա կէօսթէրտիքլէրի դայրէթ տախի շայանը տըղգաթ տըր: Քիլիսէ տախիմա քէնտի մէսարիֆինի տէֆ ու թէսվիլլէ էթմէքտէ օլուպ, սաիր քիլիսէլէրէ մուավէնէթ էթմէքտէ տախի սէխավէթլի պուլունմուշ տըր: Պու խուսուստա մէքքիւր քիլիսէ ազասընտանն Ատուր էֆ. Նիզիպլիեանընն տախի էփէլի մուավէնէթի օլմուշ տըր: Միւմախիլէյհին չօգ տէֆա գուլլանտըղը ու-

սույ շու իտի, մէքթէպ եա քիլիսէնէ պիր իհթիյաճ վար իսէ անըն ֆիլան պիր նիսպէթտէ մըգտարընը քէնտիսի թէէտիյէ էտէճէյինի թէահհիւտ էտիպ, պագըսընը ճէմաաթըն վէրմէսինի թէքլիֆ էտէր իտի, ճէմաաթ տախի պու սէխավէթքեարանէ իանէյի էլտէն գաչըրմամագ իչիւն սայ էտիպ, մաթլուպ մէպլաղը թէտարիք էտէրլէր իտի:

Այնթապըն Ինճիլի ճէմաաթլարը Գօլէճին Այնթապտա թէսիս էտիլմէսի իչիւն 1871տէ 1600 լիրա, վէ գըզլար մէքթէպ ի ալիսինին եինէ Այնթապտա գալմասը իչիւն 1882 տէ 400 լիրա իանէ էթտիքլէրինտէ մէգքիւր մէպլաղլարըն նըսֆընը Հայիկ քիլիսէսի թէէտիյէ էյլէմիշ տիր:

Պու քիլիսէնին ըուհանի մագսէտլէրէ իանէ էթմէք խուտուսընտա կէօսթէրտիքլէրի ղայրէթ վէ թէրագգըյա պիր նիամունէ մագամընտա սօն սէնէլէրին ըափօրթլարընտան աթիտէքի գալէմլէրի պուրատա զիքր էտէրիզ:

1892 տէ քիլիսէնին ճիւմլէ իանէսի թագրիպէն 25,000 ղրուշ եախօտ 200 լիրա ի օսմանի իտի:

1893 տէ (Վեր. Փափագեանըն կէլտիյի իլք սէնէտէ) 23,000 ղրուշ մինպէր վէ մէքթէպլէր իչիւն

7,322 » Ֆուգարայա

1,250 » Թէպշիր ի պէշարէթ իչիւն

2,000 » Մէքթէպլէր իչիւն խուտուսի իանէ

2,000 » Կէնճլէր Խրիսթիյան շիրքէթինէ

850 » Միլթէնէվլի

36,422 եախօտ 291 լիրա 2 մէճիտիյէ:

Մէգքիւր սէնէ զարֆընտա քիլիսէ ազասընըն ատա-

տը 707 զէ Կիրակի մէքթէպի շակիրտլերինին վասաթ
ատէտի 1182 իտի:

1903 տէ, եանի 10 սէնէ սօնրա քիլիսէնին իանէլերի.

15,045	Մինպեր իչին (2 շօպան 1 մուավին)
1,566	Քիլիսէ թամիրաթընա
14,525	Մէքթէպլերէ մուալլիմլերին մաաշը
4,948	" թամիրաթ իչին
8,714	Ֆուզարայա
1,670	Խասթախանէյէ իանէ
765	Շէհրտէ թէպշիր ի պէշարէթ իչին
1,912	Կիլիկիա տաիրէսինտէ թէպշիր ի պէշարէթ
2,080	Միւպէշշիրլիք մէսարիֆաթը
2,172	Զինտէ թէպշիր ի պէշարէթ
2,511	Սաիր քիլիսէլերէ իանէ
1,735	Գօլէճին ֆագիր շակիրտլերինէ իանէ ի նագտիյէ
555	Աղօթասիրաց ընկերութիւնը
2,402	Միւթէնէվլի եօլլարլա ֆուզարայա
9,562	Էյթամխանէյէ իանէ:
<u>70,162</u>	ճէման 550 $\frac{27}{15}$ Օսմ. լիրասը:

Պու սէնէտէ (1903 տէ) քիլիսէ ազասը թագրիպէն
900, ճէմաաթըն եէքին նուֆուսը 2500 իտի:

1901—1904 էտէք բուհանի իանէլերին եէքինիւ
պերվէճհի աթի տիր:

1901 տէ	397	Լիրա ի օսմանի
1902 "	374.67	" "
1903 "	550.37	" "
1904 "	503.78	" "

Պու քիլիսէնին թէրագգըսը սալթ ատէտ ճիհէթին-տէ տէյիլ տիր: Քէնտինճէ պիր թագըմ էվսաֆը պու-լունմուշ տըր: Պունլարտան պիրիսի ալէլ ումում քիլի-սէտէ կէօրիվէն մուհապպէթ վէ պիրլիք տիր: Կերէք քիլիսէնին ազալարը արասընտա, կերէք քիլիսէ իլէ ճէմաաթ, եանի քիլիսէ ազասը օլանլար իլէ օլմայան-լար արասընտա վէ կերէք պիւթիւն ճէմաաթ իլէ չօ-պանլարը արասընտա տաիմա մուհապպէթ վէ իշթի-րաք պուլունմըշ տըր: Պու զատար պէօյիւք պիր ճէ-մաաթ արասընտա կեահտա պիր նիֆագը մուհիպ օլա-ճագ հալլէրին վուգու պուլաճաղը պիթ թապի մէմուլ իսէ տէ, պու կիպի հալլէր նիսպէթէն փէք նատիր վուգու պուլմուշ, անլէր տախի քիլիսէ տէրունինտէ թէսվիյէ էտիլմիշ տիր: Վէ շու շայան ը տըզգաթ պիր վագըա տըր քի, պու 40 սէնէյի միւթէճուվիզ ուզուն միւտտէթ զար-ֆընտա, պու քիլիսէ հիչ պիր մէսէլէտէն տօլայը գօն-շու քիլիսէլէրտէն պիր հէյէթ եա վաիզլէր իթթիհա-տընտան պիր գօմօսիօն տավէթ էթմէյէ մէճպուր օլ-մամըշ տըր: Պու վագըանըն թէֆսիրի իսէ գըսմէն չօ-պանըն, գըսմէն ճէմաաթըն թապիաթընտա պուլունուր, գըսմէնտէ հալ ու քէյֆիյէթլէրին իզթիզասընտան տըր:

Պու ճէմաաթ Գայաճըզտաքի էսքի պինայը պրա-գըպ Հասըրըլ Տուա Եէրինին տար օտալարընա կէլտի-լէր վէ եէնի պինանըն ինշասը քիւլֆէթինի իւզէրլէրինէ ալտըլար իսէ, պու միւնասէպէթլէ պիւթիւն ճէմաաթ սայքի պէօյիւք պիր ֆամիլեա հէյէթինի քէսպ էլլէտի: Օլ պիր թարաֆտան Պատ. Գարա Գրիգորըն սատէտի-

լանտ վէ Ֆէտաքեարանտ իշլէմէսի, վէ Վեր. Մ. Փափազ-
եանըն քիլիսէ ուղուրընա հաքիմանտ վէ նանսիփէրանտ
չալըշմասը պիլա շիւպհէ վուզուր միւհթէմէլ օլան նիշէ
միւշքիլաթը վագթընտա տէֆ էտէրէք, քիլիսէնին իշ-
լէրինտ պէօյիւք սուհուլէթ վէրմիշ տիր: Պիլա շիւպհէ
գավմըն արասընտա քիլիսէյի սէվիպ քիլիսէ ումուրը-
նըն իտարէսինտէ միտէպպիր վէ սէխավէթքեարանտ
մուավէնէթ էտէն ազալարըն տաիմա պուլունմասը տա
պու խուաուստա չօգ խըտմէթ էյլէմիշ տիր:

Հայիկ քիլիսէսի իլքինտէն ժողովական ուսուլ ը
իտարէյէ մէյյալ պուլունտըղընտան, ուսուլ ը մէզքիւր՝
նէմաաթըն նէմասընա չօգ եարտըմ էյլէմիշ տիր: Քի-
լիսէյէ աիտ ումուրըն թէսվիյէսի իշինն ումում քիլի-
սէյի սըգ սըգ նէմ էթմէքլիք էօթէտէն պէրու պու քի-
լիսէնին ատէթի օլմուշ օլուպ, պու եօլտա հէր մէր-
թէպէտէն օլան ազալար ումուր ը քիլիսէյէ տօղրու
մէրագ հիսս էթմիշլէր, վէ քիլիսէնին մամուրիյէթի
իշինն տիւշինէն ազանըն ատատըր թէգայյիտ էյլէմիշ
տիր: Վազաա պազէն պու մէնիսլէր կիւրիւլթիւլի օլ-
մուշլար իսէտէ, տաիմա նէմաաթըն նէմասընա խըտ-
մէթ էթմիշլէր տիր: Եէնի ինշա օլունան պինատա՝ գա-
տընլար իշինն աշաղըտա եէր վէրիլմէմիշ օլուպ, անլէր
եօգարքի վերնատունտա օթուրուրլար իտի: Պիր իքի
սէնէ սօնրա, Գատընլարա աշաղըտան եէր վէրէլլիմ մի,
վէրմէյէլիմ մի, տէյիւ պիր սիւալ մէյտանա կէլտիքտէ
քիլիսէտէ էփէյի շիտտէթլի միւպահասէ վուզու պուլտու:
Քէզալիք Ջատիկ վէ Ծ՛նունդ թուլթալլիմ մը, թնլթ-

մայալըմ մը , վէ սաիր մէսէլէլերտէ էփէյի հէյէճան իլէ միւճատէլէլեր օլտու : Հաթթա պազէն Ջօպան , վէ եախօտ միւթէպէրանտան նիչէլէրին վէ Փրօֆէսօրլարըն իլթիզամ էթտիյի մատտէլէրին միւզաքէրէսինտէ աքսի թարաֆըն էքսէրիյէթ ի արա գազանտըղը օլմուշ տըր :

Քիլիսէնին Հոգաբարձու մէճլիսի չօզտան շունը քէնտիլէրճէ պիր ուուլ իթթիխազ էթմիշ տիրլէր , շէօյլէքի հէր սէնէ Հոգաբարձու մէճլիսինին թէշքիլինտէ քիլիսէնին կէնճ ազալարընտան պիր գաչ քիմսէ ֆախրի ազա մագամընտա տավէթ էտէրլէր : Պէօյլէճէ կէնճլէր քիլիսէ իտարէսինէ թալիմ օլունըրլար :

Պու քիլիսէնին թէրագըսընա մէտար օլան խուսուսաթտան պիրիսի տէ թալիմ ու թէրպիյէյէ տօղրու պէյան էթտիքլէրի շէվզ ու մուհապպէթ օլմուշ տըր :

Փրօֆ. Ս. Լեոնեանըն փէտէրի Աստուածատուր Խալֆէ քէնտի վագթընա կէօրէ էփէյի պիր մուալլիմ օլուպ , չօզ սէնէլէր ճէմաաթըն չօճուզլարընըն թալիմ ու թէրպիյէսինէ պէզլ ի ղայրէթ էյլէմիշ տիր : Լաքին պիլա շիւպհէ պու տաիրէտէ էն պէօյիւք վէ էն մուհիմմ թէսիրի Փրօֆ. Ալիքսան Պէզճեան իճրա էյլէմիշ տիր : Միւմաիլէյհ 1855—1865տէ Այնթապտաքի իլմ ի իլահի մէքթէպինտէ եիւքսէք տէրէճէտէն իլմի տէրսլէր թալիմ էտէրէք , վէ 1865—1872 տէ Մարաշ իլմ ի իլահիսինտէ թէտրիս էթտիյի միւնասէպէթլէ նիչէ կէնճլէրի օրայա ճէլպ էտէրէք , վէ սօնրա Գօլէճտէ պուլունտըղը միւտտէթճէ էհալիյի եիւքսէք տէրէճէտէն թալիմ ու թէրպիյէյէ սէվզ վէ թէշվիզ էտէրէք ճէ-

մասթըն նեշվու նեմասընտա էն զիյատէ թէէսիրլի զաթ օլմուշ տըր:

Իլմի Իլահիյաթ մէքթէպի 1865 տէ Մարաշա նազլ օլունտըգտա Հայիկ քիլիսէսինտէն էփէյի կէննլէր օրայա կիթտիլէր, էզնիմլէ Յովհաննէս էֆ. ձէպէնեան, Յարութիւն էֆ. Հալլանեան, Յարութիւն էֆ. Գրիգորեան, նազար էֆ. Աղեքսանդրեան, նազար էֆ. Հալէպլիեան, պիր միտտէթ սօնրա Սարգիս էֆ. Լեւոնեան, Յարութիւն էֆ. Շնորհօքեան, Գէորգ էֆ. Գազաննեան, Յ. Գ. Գրիգորեան: 1873 տէ Գօլէնին Իտատիյէսի թէսիս էտիլտիքտէ, վէ օլ թարիխտէն պէրու Գօլէնտէ պու քիլիսէտէն պիր շօզ կէննլէր թալիմ օլունարագ միւթէնէվլի թարիպլէրլէ քիլիսէյէ խըտմէթ էթմիշ տիրլէր: Հաթթա պէլքի Գօլէնտէն էն զիյատէ իսթիֆատէ էտէն քիլիսէ Հայիկ քիլիսէսի օլմուշ տըր տէնիլէպիլիր:

Պու ճեմաաթտան 1906 յա տէք 56 կէննլէր գօլէնտէն տիպլօմա ախզ էթմիշլէր, վէ գօլէնտէ զըսմէն եա թէքմիլէն թալիմ գապուլ էթմիշ օլանլարըն պէօյիք պիր զըսմը ճեմաաթ արասընտա գալըպ քիլիսէյէ մուավէնէթ էթմիշլէր տիր:

Հայիկ քիլիսէսինին Կիլիկիա տաիրէսինտէքի, հաթթա պիւթիւն մէմլէքէթիմիգտէքի սաիր քիլիսէլէրէ մուավէնէթի տէ էփէյի օլմուշ տըր: Գայաճըզ քիլիսէսի իլէ Հայիկ քիլիսէսի արասընտա տաիմա պիր ըէգապէթ պուլունմուշ, վէ պազէն պու հիսսիյաթ էփէյի գուվլէթլի օլարագ, կեահ պիր թարաֆ կեահ օլ պիր թարաֆ գուսուրլու պուլունմուշ իսէտէ, տաիմա պիրի

պիրինէ մուսավէնէթ էտէրէք Ինճիլի իշտէ միւթթէֆի-
զէն իշլէմիշլէր տիր:

Շէհրտէ 1875 տէ պիր իւշիննհիւ քիլիսէ տահա
թէշքիլ օլունմուշ օլարագ, պունլարըն արա սըրա
միւթթէհիտ իպատէթ խըտմէթլէրի իճրա էթմէլէրի
փէք ֆաիտէլի օլմուշ տըր:

Հայիկ քիլիսէսի Կիլիկիա տաիրէսինտէքի սաիր
Ինճիլի քիլիսէլէրէ տէ միւթէնէվլի թարիգլէր իլէ մուս-
վէնէթ էլլէմիշ տիր: Քիլիսէ պինալարընճա իհթիյաճ-
լարը օլտըգտա, սաիր քիլիսէլէր կիպի պու քիլիսէ տէ
սէխավէթլէ իանէ էլլէտիյի կիպի, արա սըրա քէնտի
չօպանլարընըն գօնշու քիլիսէլէրի զիյարէթ էտիպ ըու-
հանի իշտէ եարտըմ էթմէլէրինէ միւսաատէ էլլէմիշ
տիր: Վէ Տախիլի Թէպշիր ի պէշարէթ իշինէ տաիմա
սէխավէթլէ իանէ էլլէմիշ տիր:

Է.

ԶՊԳՍՆԼԸԳ ՎԱԶԻՑԷՍԻՆՏԷ ՐԷՃԻԳԼԷՐԻ

Պատ. Գարա Գրիգոր ուզուն միտտէթ իֆա էյլէ-տիյի պու չօպանլըգ մէմուրիյէթինտէ ըէֆագաթընա նաիլ օլտուղը զաթլար ճիհէթինտէ փէք պախթիյար պուլունմուշ տըր :

1. 807. ՊԷՆՃԱՄԻՆ ՇՆԱՅՏԵՐ

Տօգ. Շնայտըր 1848տէ Պրուստան Այնթապա կէլիպ, 1869տէք օրատա Խնճիլի իշտէ չալըշմըշ տըր : Այնթապա իլք կէլտիյինտէ 25-30 նուֆուստան իպարէթ պիր ճէմաաթա վագ էթմիշ օլուպ, 1869տա Այնթապը թէրք էթտիյինտէ հէր պիրի պի-նէր նուֆուստան իպարէթ իքի Խնճիլի ճէմաաթ թէրք էյլէմիշ տիր : Կէլտիյինտէ, պիր գաչ այ ագտէմ թէշ-քիլ օլունմուշ օլան քիլիսէնին անճագ 8 ազասը վար իքէն, Այնթապը թէրք էթտիյինտէ իքի Խնճիլի քիլի-սէլէրտէ 400 գատար ազա վար իտի : Վէ պու թէ-րագգըտա Ալլահըն ինայէթի իլէ քէնտիինին պէօյիւք պիր հիսսէսի պուլունմուշ տըր : Պատ. Գրիգոր չօպան թախսիս օլունտըգտան սօնրա տախի անըն իլէ պէ-րապէր իշլէմիշ, Կիրակի կինլէրինտէ վագ վէրիպ քի-

լիսէ իտարէսինտէ պու կէնճ վէ թէճրիպէսիզ Չօպանա փէք չօգ մուավէնէթ էյլէմիշ տիր :

Տօգ Շնայտըր սատէտիլ վէ փէք հալիմ թապի-
աթըր պիր զաթ օլուպ իպրազ էյլէտիյի Խրիսթիյան
սիյրէթի իլէ ճիւմլէյէ սէվկիլիւ օլտուըր կիպի, հա-
քիմանէ նասիհաթլարը իլէ հէմ եէնի Չօպանը հէմ ճէ-
մաաթըր փէք խօշ պիր սուրէթտէ իրշատ էտէպիլմիշ
տիր : Պիլա շիւպհէ քէնտիինին ալիճէնապ թապիաթըր
վէ տէրին խրիսթիյան թէճրիպէսի պու կէնճ ըէֆիգի
իւզէրինէ հիւն ի թէսիր պրազմըշ տըր : Վէ իրատ
էթտիյի վազլար իլէ Այնթապըն Ինճիլի ճէմաաթընլն
սիյրէթիինի թէշքիլ վէ թային էթմէքտէ էհէմմ պիր
հիսսէսի պուլունմուշ տըր :

2. ՊԱՏ. ԱԻԵՏԻՍ ՓՕԼԱԹԵԱՆ

Պատ. Ա. Փօլաթեան ղայէթ զէքի վէ միւզթէտիր
պիր զաթ իտի, վէ ճէմաաթ իւզէրինտէ թէսիրի ազիմ
օլմուշ տըր : Տօգ Շնայտըր քէնտի մէքթուպլարընտա
միւմաիլէյհի փէք եիւքսէք լիսան իլէ մէտհ ու սէնա
էյլէմիշ տիր : Իտարէ ի ումուրտա տախի միւտէպպիր,
վէ մէսէլէլէրին ըէվիշինի գօլայլըզլա անլայան պիր զաթ
իտի : Միւնպէրճէ տախի էլիլիյէթլի պիր զաթ օլուպ
աղըր թէքէլիւմ էտէր վէ թէսիրլի վազլար վէրիր իտի :

Մարաշ Իլմ ի իլահի մէքթէպիւնտէ պիր իքի սէնէ
թահսիլտէն սօնրա Այնթապա կէլտիյիմիզտէ, պիր
կին Գայաճըզ քիլիսէսիինտէ հաֆթա արասը իպատէթ

խըտմէթինտէ գըսա պիր վազ վէրտիմ. Պատ. Փօլաթեան տախի հազըր իտի: էփէյի սըզըլտըմ: Պիր գաչ այ սօնրա մէզ քիւր քիլիստտէ պիր վազ տահա վէրմէյէ տավէթ օլունտում: Պու տէֆա տախի Պատ. Փօլաթեան հազըր իտի: Պիր գաչ կին սօնրա միւմաիլէյհ պանա սօզագտա րասթ կէլտի: էլիմտէն թութուպ պէնի տիվարըն եանընա կէօթիւրտիւ. գուրշուն գալէմի իլէ տիվար իւզէրինտէ շու շէքլտէ Ե պիր խաթ շէքտի: Նէ տէմէք իսթէտիյինի անլամատըմ: «Օղլում պագ, սէնին վազլարըն պէօյլէ օլսուն: Հէր վազընտա եէնի ֆիքրլէր պուլունսուն, վէ վազլարըն կիթտիքնէ եիւքսէլսին: Իքի վազլարընը տա տինլէտիմ, իլք վազըն իքիննիտէն էյի իտի» . տէտի. պրագտըր կիթտի: Օլ մէվիզէ տէրսինի ասլա ունութմամըշըր տըր:

Պատ. Փօլաթեանըն զիքրինի պիզէ խօշ գըլան պիր վազըրա տա միւմաիլէյհին սէվկիլիւ վալիտէմիզի քէնտի հաքիմանէ թէտպիրլէրի իլէ Խննիլի հագիգաթլարըն միւթալէասընա թէշվիզ էյլէմէսի օլմուշ տըր:

Պատ. Գարա Գրիգոր Նիչէ սըրալարտա քիլիսէ ումուրըննա միւմաիլէյհին զէքեալէթլի թէտպիրլէրինտէն իսթիֆատէ էյլէմիշ տիր: Վէ զանն էտէրիզ քի, էկէր Պատ. Փօլաթեան մէնաֆիի շախսիյէսինի արամագտան իսէ, քիլլիյէն Քրիստոսա թախսիս օլունմուշ օլան պիր զաթ օլսա իտի, քիլիսէլէրիմիզտէ էն գուվէթլի գլաղուզարտան պիրիսի օլուր իտի: Լաքին, եազըրգ քի սօն սէնէլէրինտէ հայաթընըն շէմսի պիր թագըմ մանէվիճէ սէհապ ը սիյահ վէրասընտա ղուրուպ էյլէմիշ տիր:

3. ՎԵՐ. ՄԱՆԱՍԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Վեր. Մ. Փափազեան պիր Փափազ թօրնու վէ Պատուելի օղլու տըր: Միւմաիլէյհ Այնթապլըն Հայիկ քիլիսէսինէ չօպան մազամընտա տավէթ օլունտըղընտա, պիր ճիհէթլէ փէք նազիք պիր մէմուրիյէթէ տավէթ օլունմուշ իտի: Քէնտինին մահալը վէլատէթի օլան շէհրտէ, քէնտինին աիտ պոպունտըղը քիլիսէտէ, վէ պէօյիւք պիր քիլիսէտէ միւսինն չօպանը իլէ պիրլիքտէ իշլէմէյէ տավէթ օլունմուշ իտի: Եինէտէ պու մէմուրիյէթինին հիւսն ի սուրէթլէ իֆասընա միւսաիտ հալլէր էքսիք տէյիլ իտի: Սէպավէթինտէն պէրու ըէֆիգլէրինին արասընտա կէչիրտիյի էյի էօմր վէ կէօսթէրտիյի հիւսն ի ախլազ էհալինին ինտինտէ քէնտինէ էյի պիր նամ վէրմիշ իտի: Փէտէրի քէնտինին սէպավէթինտէ վէֆաթ էթմիշ օլտուղընտան Պատ. Գրիգորա՝ «Պատուելի պապա» նազարըլա պազար, օտախի քէնտինի էվլատը կիպի սէվէր իտի: Չօճուզըղընտա Կիրակիլէրտէն մատա հաֆթա արասը իպատէթ խըտմէթլէրինտէ տէ հէր տաիմ պէօյիւք պիրատէրի Յովհաննէս իլէ պէրապէր քիլիսէյէ կէլիր, վէ սէօյլէնիլէնիլէրի տըզգաթ իլէ տինլէր իտի: Իմտի միւմաիլէյհ Հայիկ քիլիսէսինտէ իշլէմէյէ պաշլատըղը կիւնտէն իթիպարէն տաիմա Պատ. Գրիգոր իլէ, հիւրմէթ վէ նէզաքէթ իլէ մուամէլէ էթմիշ տիր: Պու սէպէպտէն պու միւսինն վէ պու կէնճ չօպանլարըն ըէֆագաթլարը փէք խօշ վէ թարաֆէյն իչիւն գանսիթպախշ պիր ալագա օլմուշ, վէ քիլիսէ անլէրին

միլիթերիտ իտարէսի թահթընտա փէք մամուր պիր հալտա պուլունմուշ տըր:

4. ԱՅԵԹԱԳԸՆ ԳԱՅԱՃԸՆ ՎԷ ԱՄԱՑ ԳԼԵԻ
ԳԻՍՍԷՒՆԵՐԻՆԻՆ ԶԳՈՆԱԿԸ

Գայանըզ քիլիսէսինին չօպանլարը Վեր. Սիմոն Թէր-
զեան, Վեր. Յարութիւն Սարգիսեան, Վեր. Մարտիրոս
Պօզնագալըեան, Վեր. Յակոբ Պիլպիլեան, Վեր. Գէորդ
Գազաննեան, Վեր. Համբարձում Աշնեան, քէզալիք
Ալայ պէյի քիլիսէսի չօպանը Վեր. Կարապետ Մար-
գարեան, պունլարըն ճիւմլէսիտէ, Պատ. Գարա Գրիգոր
իլէ մուհապպէթ վէ հիրմէթլէ մուսմէլէ էթմիշլէր տիր:

5. ԳԻՍՍԷՒՆԻՆ ԶԳՈՆԱԿԸՆԻ ՄԷՃՍՍԷՐԻ

Պատ. Գարա Գրիգոր մինպէրճէ րէֆիզլէրի թարա-
ֆընտան պախթիյար պուլունտըղը կիպի, պերապէ-
րինճէ իշլէտիյի քիլիսէ Հոգարարձու մէճլիսլէրի ճիհէ-
թինճէ տախի փէք պախթիյար պուլունմըշ տըր: Օլ
մէճլիսլէր տախմա Քրիստոսըն իշինի սէվէն վէ խալի-
սէթլէ քիլիսէսին մամուրիյէթի իշին իշլէյէն ազալար
իլէ տօլու օլմուշ տըր: Իլք սէնէլէրինէ ազլըմըզ եթթ-
մէզ իսէտէ, Լեւոնեան Գրիգոր աղանըն նէֆս ֆէտա-
քեարանէ խըտմէթլէրի, Ատուր աղա նէզիպլիեանըն հա-
քիմանէ թէտպիրլէրի, Փրօֆ. Ալիքսան Պէզճիեանըն
հիքմէթամիզ իսթիշարէլի, Կարապետ աղա Պարսում-

եանն , Յովհաննէս էֆ. ձէպէճեանն , Փրօֆ. Սարգիս Լեւոնեանն , Փրօֆ. Զենոբ Պէզճեանն մուհապպէթ վէ ճիտտիյէթլէ օլան ըէֆագաթլարը , Ատատուր աղա Լեւոնեանն վէ սօնրա մախտումը Եղիա էֆ. Լեւոնեանն , Խաչէր աղա Շնորհօքեանն վէ ներսէս աղա Նիկողոսեանն սարկաւազար մագամընտա մուլէնէթլէրի , պունլարըն վէ պունլար կիպի տահա պաշգա նիչէլէրինին պու քիլիսէնին վէ ճէմաաթըն նէմասը իչին չալըշտըզարը մալիւմ պիր քէյֆիյէթ տիր : Պունլար քիլիսէճէ ումուրը ըէսմի պիր վագիֆէ կիպի տէյիլ , անճագ պիր ֆամիլեանն ազալարը կիպի մուհապպէթ վէ մէսէրրէթլէ իֆա էյլէմիշ տիրլէր : Պու իսէ Ալլահըն ինայէթ ու իհսանը նէթիճէսի օլմուշ տըր :

Պատ. Գարա Գրիգորըն պու ճէմաաթա վէ անըն մէմուրլարընա գարշը թաշըտըղը մուհապպէթ օլ տէրէճէ սըզը վէ սամիմի պիր հալ քէսպ էյլէմիշ իտի քի , անլէրտէն այրըլմագ իսթէմէզ իտի : Պիր տէֆա ճէմաաթ արասընտա զուհուր էտէն մուհիպի նիֆագ մէսէլէլէրտէն ճանըմըզ սըզըլարագ , «Փէտէր , իսթիֆանը վէրիպ շու քիլիսէյի թէրք էթսէն նամսըլ օլուր» տէտիյիմիզտէ , պիրագ սիւքիւթ տուրտըզտան սօնրա , «Խայր , օղլում , պու շէյլէր պիրագտան կէչէր վէ ունուտուկուր : Պէն պու ճէմաաթը օլ գատար սէվէրիմ քի , պէօյլէ սէպէպլէրտէն տօլայը անը թէրք էթմէք իսթէմէմ» տէմիշ տիր : Հագիգաթէն տէ չօգ կէչմէզտէն մէսէլէլէր հիւան ի սուրէթլէ թէսվիյէփէզիր օլտու :

Պաշգա պիր տէֆատա «Փէտէր տիյարը ը էճնէպիյէտէ

էվլատլարըն վար տըր, պիր տէֆա օրայա կիտիպ անլերի զիյարէթ էթսէն, վէ պիրազ իսթիրահաթ էթսէն նամսըլ օլուր», տէտիյիմիզտէ, էլի իլէ մէզարիսթան թարաֆընը կէօսթերիպ «Պանգ օղլում, նէմահթըմըն էքսերիսի շօրատա տըրլար: Վալիտէն տախի օրատա տըր: Պէն տէ պիրազ միտտէթ սօնրա օրայա կիտէնէյիմ: Գըյամ սապահընտա Րապպըմըզը անլեր իլէ պերապեր իսթիզպալ էթմէք իսթերիմ» տէյիւ նէվապ վերտի:

Ը.

ՖԱՄԻԼԵԱ ԷՕՄՐԻԻ

« Օղուլարը գալզըպ անըն հագգընտա
միւպարէք տիր տէրլէր: » ԷՄ—Լ 31, 28:

Պատ. Գրիգոր իւք զէվճէսի Լուսիա իլէ 12 սէնէ պիրլիքտէ եաշամըշ օլուպ, պու միւտտէթ զարֆընտա 4 օղլան վէ 3 գըզ չօճուպարը օլմուշ տըր: Պունլարտան 3 գըզլար սէպավէթլէրինտէ վէֆաթ էթմիշ, վէ պագը գալան 4 օղլանլարտան Մոփսէս 1882 տէ Մ. Թ. Գօլէճտէ իթմամը միւտտէթ էտէրէք պիր գաչ սէնէ մուալլիմլիք վէ սաիր խըտմէթլէրլէ մէշղուպ պուլընմըշ տըր: Մոփսէս հիւան ի թապիաթ սահպի, նէզաքէթլի վէ միւզթէտիր պիր կէնճ իտի: 1884 տէ թիճարէթ իչին Պիթլիսէ կիթտի, վէ լաքին օրատա խասթա օլարագ 1885 Սեպտ. 12 տէ 28 եաշընտա վէֆաթ էլլէտի:

Բենիամին 1883 տէ Մ. Թ. Գօլէճտէ իթմամը միւտտէթ էտիպ պիր գաչ սէնէ մուալլիմլիք վէ պիր միւտտէթ Գօնտօգթօրլըզ էթտիքտէն սօնրա 1898 տէ 39 եաշընտա իքէն վէֆաթ էլլէտի:

Պու էվլատլարընտան Յարութին վէ Յովհաննէս պէր հայաթ օլուպ Յարութինըն 9 վէ Յովհաննէսին 6 չօճուպարը վար տըր:

1859 Յուլիս 12 տէ Գատ. Գրիգորըն իւք զէվճէ-
սինին վէճաթը իւզէրինէ Գրիգոր աղա Լեւոնեան նէճի-
պանէ պիր հիսսիյաթտան նաշի կէրէք Գատ. Գրիգորը

ԳԱՏ. ԳՐԻԳՈՐԸՆ ԻՔԻՆՃԻ (ՄԻԻԹԷՎԷՅՅԱԼԻ) ՁԷՎՃԷՍԻ

վէ կէրէք 3 եթիմլէրինի (եէնի տօղան չօճուգ պիր
սիւթ անասընա վէրիլմիշ իտի) քէնտի խանէսինէ գա-
պուկ էյլէտի: Պիր սէնէ միւտտէթ կէրէք Գրիգոր աղա

վէ կէրէք զէվճէ ի միւհթէրէմէսի պու եթիմլէրէ հէր կէօնէ մուավէնէթ վէ մուհապպէթի կէօսթէրմէքստէ պուպունտըլար : Անլէրին խանէսինտէ կէչիրտիյիմիզ խօշ վազթլարըն խաթըրէլէրինի ունուտամայըզ :

Պիր սէնէ սօնրա Պատ. Գրիգոր միւթէվէֆֆա Յակորճան աղա Աղեքսանդրեանըն զէվճէսի վէ Պատ. Նազար Մազանեանըն հէմշիրէսի Մարիամ իլէ թէէհհիլ էյլէտի : Պու զէվճէսի տախի, խուսուսի մէքթէպի թալիմ ալմամըշ իտի իսէտէ, նիչէ ճիհէթլէրտէ միւզթէտիր պիր խաթուն իտի : Միւմաիլէյհա, էվվէլքի զէվճինտէն օլան պիր գըզ (Լուսիա) վէ իքի օլլան (Նազարէթ վէ Գրիգոր) էվլատլարընը պէրապէր կէթիրմիշ օլտուղը հալտէ, թէշքիլ օլունան պու եէնի աիլէ 9 ազատան իպարէթ պէօյիւք պիր խանէ օլտու : Թէտորիճէն պու ֆամիլեայա պաշգա եէնի ազալար տախի զամմ օլունմագտա օլտուպար, շու գատար քի պու իքինճի զէվճէսինտէն տօղան 6 էվլատը իլէ պէրապէր իւ սընըֆտան իպարէթ օլմագ իւզրէ խանէտէ պէօյիւք պիր գալապալըզ մէվճուտ իտի :

Պիթթապի պու սուրէթլէ Պատ. Գրիգորըն աիլէ էօմրիւ փէք միւշքիլ պիր հալ ու հէյէթ քէսպ էյլէտի : Պու միւշքիլ ումուրըն իտարէսինտէ զէվճէսի Մարիամըն քէստինէ խայը մուավէնէթի օլմուշ տըր : Միւմաիլէյհա նիչէ ճիհէթլէրճէ զէքի, եինէտէ սատէտիլ, խանէսինի վէ էվլատլարընը թէմիզ հըֆզ էտիպ, էվ իտարէսինէ մուգայյէտ պիր խաթուն իտի : Անըն տուալարընը իշիթմէքտէն փէք մահզուզ օլուր իտիք :

Լաքին տահա գիյատէ Պատ. Գրիգորըն Ալլահա օլանն ճիտտի իմանը, վէ տինտար հէմ սատէտիլ սիյրէթի պու սըրատա քէնտիսինէ մուավէնէթ էյլէմիշ տիր: Թա իպթիտատէն պէրու Պատ. Գրիգոր քէնտի խանէսինտէքի մէզպահըն աթէշինի ալէտտէվամ տիրի վէ պագը սագլամըշ տըր: Հէր կինն, սապահ ազշամ, ասլա իհմալ էթմէյերէք, պիլնիամլէ աիլէ խալզընը պաշընա թօփլար, վէ Բիթապը Մուգատտէստէն գրաաթ էտէրէք (չօգ տէֆա պիր տէ իլահի թէրէննիամ էտէրէք) տուա արգ էտէր իտի: Պու ֆամիլեա տուալարը քէնտի խանէսինին պէրէքէթ մէնպար օլմուշ տըր: Արատա պիր պու տուալարտա ֆամիլեանըն ճիամլէ ազալարընը սըրա իլէ պիրէր պիրէր իսմլէրի իլէ զիքը էտէր, վէ հէր պիրի իչինն խուսուսի պէրէքէթլէր թալէպ էտէր իտի: Տուանըն պաշգա գըսմլարընտա, պիզ չօճուզլարըն ֆիքրի պաշգա ճիհէթլէրէ տէճնսէ իտի պիլէ, պիզիմ իչինն արգ օլունան տուալարը քէմալը շէվգ ու մէրագլա տինլէր իտիք:

Ֆամիլեամըզըն պիր մէզպահը տահա վար իտի:

Պիզ պիզի պիլէլիտէն պէրու փէտէրիմիզ պիր շէյի ատէթ էտինմիշ իտի, հէր կինն սահար վագթը կիննէշտէն 1—1½, սաաթ էվվէլ գալգար, եաթաղընտա տիզ չէօքէր, վէ 15—20 տագիգէ գատար մախֆի տուա էտէր: Պու տուալարը խաֆիֆճէ իշիտիլիր պիր ֆըսըլթը իլէ արգ էթտիյի իչինն, պիլիրիզ քի, անտէ քէնտինին հուզուրը իլահիյէ արգ էտէճէյի սաիր նիչէ մէսէլէլէրի իլէ պէրապէր պիզիմ հէր պիրիմիզ իչինն տէ

տուալար արգ էտէր: Պիզ էվտէն ղաիպ պուլունտուղը-
մըզտա եախօտ պաշգա մէմլէքէթլէրէ կիթտիյիմիզտէ
պիլէ, հէր կիւն շաֆագ վագթընտա խանէմիզտէ փէ-
տէրիմիզ պիզի՝ ինայէթ թախթընա արգ էթտիյինէ
միւթմէին օլուրըզ: Պու կիւնէտէք հիսսէմիզ պէօյլէ տիր:

Պիր պաշգա շէյ՝ Պատ. Գրիզորըն չօճուզ թալիմ ու
թէրպիյէսի էմրինտէ ղայէթ տըզգաթլը վէ սըզը պու-
լունմասը իտի: Պազէն լիզումընտան զիյատէ սըզը պու-
լունըր իտի իսէտէ, հիչ պիր վագըթ կէվշէք պուլուն-
մամըշ տըր: Խաթըր սայարագ չօճուզարընըն արասըն-
տա թէֆրիզ տէ եափմագ իտի, հաթթա էօզ եա էօյէ
էվլատ ֆարզը տա կէօզէթմէզ իտի: Ճիւմլէմիզ քէնտինին
նազարընտա այնի տէրէճէտէ սէվկիլի իտիք: Պէօյլէճէ
պու ֆարզը սընըֆտան օլան էվլատար պիրի պիրլէ-
րինի էօզ պիրատէր վէ հէմշիրէլէրտէն ֆարզը պիր նա-
զար իլէ կէօզէթմէմէյէ թալիմ օլունտըլար: Էն քիւչիւք
օղլու Դաւիթ պիր կիւն մէքթէպտէ չօճուզար իլէ գօ-
նուշտըղը սըրատա, ըէֆիզլէրի՝ պիրատէրի Յովհաննէ-
սին քէնտինին էօզ պիրատէրի օլմատըղընը զիքը էտէր-
լէր: Դաւիթ պունըն սահիհ օլմատըղընը, անճագ Յով-
հաննէսին քէնտինին էօզ պիրատէրի օլտուղընը իսրար
էտէր իսէտէ, ըէֆիզլէրի եինէ տէտիքլէրինի թէքրար
էտիպ հէր թարաֆտան պունըն պէօյլէ օլտըղընը վէ
Յովհաննէս իլէ քէնտինին վալիտէլէրի ֆարզը օլտու-
ղընը իտտաա էտէրլէր: Պու շէյ չօճուղըն օլ գատար
կիւճիւնէ կիտէր քի, ազշամ էվէ կէլտիյինտէ վալիտէ-
սինէ պու վագըայը աղլայարագ նագլ էտէր:

ԽՈՒՂՈՒՄ ԴՐԻՎՈՐԵԱՆ

Պատ. Դրիվորըն մահառու մը (1885տէ վէ. Գրսմ Է. Թ. Ժ. Բ.)

Պունտան մատա Պատ. Գրիգոր քէնտի էվլատլարընըն ճիւղէսինէտէ հէմ եիւքսէք տէրէնէտէն թալիմ ու թէրպիլյէ վէրմէյէ, հէմտէ պիրէր սէնաթ էօյրէթմէյէ սայ էյլէմիշ տիր: Այնթապտաքի մէքթէպի ալիտէ հէր պիրինի թալիմ էթտիրտիքտէն սօնրա Գօլէնտէ տախի թահսիլի իլմ էթմէյէ անլէրէ ֆուրսաթ վէ մէյտան վէրմիշ, վէ քէնտի էլինտէն կէլէն հէր պիր մուավէնէթի էթմիշ տիր: Շէօյլէ քի էվլատլարընտան Յարութին՝ Մարաշ իլմի իլահի մէքթէպինտէ, Յովհաննէս՝ Մարաշ իլմի իլահի մէքթէպինտէ, Մ. Թ. Գօլէնտէ վէ Ամէրիգատա, Մովսէս, Բենիամին, Գօֆին, Արմենակ վէ Դաւիթ Մ. Թ. Գօլէնտէ, (Մովսէս վէ Բենիամին իթմամ ը միտտէթ էթմիշլէր տիր,) Ռեբեկա՝ Այնթապ գըզլար մէքթէպինտէ վէ Իսկիլտարըն Հօմ մէքթէպինտէ վէ Իսկիլթէրրա վէ Ամէրիգատա, վէ Բերսաբէ, (Տիկին Տօգ. Յովսէփ Պէզնեան) քէզալիք Այնթապըն գըզլար մէքթէպինտէ, վէ Մարաշ Մ. Թ. Գօլէնտէ, վէ Իքինճի զէվնէսինին էվլատընտան Լուսիա (Տիկին Յարութին Յովհաննէսեան) Միս ֆրագթըրըն մէքթէպինտէ, Նազարէթ՝ (Տօգ. Նազարէթ Աղեքսանդրեան) Մարաշ իլմի իլահի մէքթէպինտէ վէ Իսկիլթէրրատա, Գրիգոր՝ Մ. Թ. Գօլէնտէ վէ Իսկիլթէրրատա թահսիլի իլմ էթմիշլէր տիր: Պունլարա պիրէր սէնաթ էօյրէթմէյէ տէ սայ էթմիշտիր, շէօյլէ քի, Յարութին՝ պօյաճըլըզ, Յովհաննէս վէ Մովսէս՝ ալաճաճըլըզ, Բենիամին՝ զունտուրաճըլըզ, Գօֆին՝ մարանկօզլուզ, Արմենակ վէ Դաւիթ՝ թէրզիլիք էօյրէնմիշլէր տիր:

Պատ. Գրիգորն ջենտի էվլատլարննն թալիմ ու թերպիյէսի էմրինտէ էն գիյատէ մէրազ էթտիյի խուսուս անլէրին րուհանի հայաթլարը օլմուշ տըր: Անլէրտէն հէր պիրինին Խրիսթիյան էօմրիննէ տախիլ օլարազ Իննիլի իշտէ իշլէմէսիննէ արգու էտէր իտի: Վէ էվլատլարննն սայքի նիամլէսի նիւզի քիւլլի պու արգուարնտան միւթէէսսիր օլմուշ տըրլար: Պու խուսուստա քէրիմէլէրինտէն Ռեբեկաննն շէհատէթի աթի իւզ գիքր վէճհ իւզրէ տիր:

Պէնիմ շախսի Խրիսթիյան հայաթընա տախիլ օլմագլըղըմ՝ փէտէրիմին վասըթասըլլա վէ աննն գուճաղընտա վուզու պուլմուշ տըր: Յ:---- իսմինի պանա իլք տէֆա փէտէրիմ էօյրէթտի, վէ անը պանա սէվտիրտի: Գասթէլ պաշընտաքի էվիմիզտէ, սայքի հէր կին կիննէ պաթըպ ազշամ գարանլըղը պասընճա, փէտէրիմին շօլ ալթ էվիմիզին պաշ փէննէրէսի էօնինտէքի սէտիրին քէօշէսինտէ գափանըպ ուզուն վագթ տուս արգ էթտիյինի կէօրիւր իտիմ: Պազէն տուստան գալզըպ պէնի օրատա օյնամագտա կէօրիննէ՝ պէնի թութուպ, «Կէլ զըղըմ, Ալլահ պապամըզա տուս էտէլիմ» տէր, վէ կէօթիւրիւպ պանա Բասպանի տուայը թալիմ էտէր իտի: Վէ տուստան սօնրա «Գըղըմ, սէն շիմտիտէն շու քիւշիւնէք եիրէյինի Յիսուսա վէրմէլիսին, Անը սէվմէլիսին» տէր իտի: Պու սէօզլէրին մանասընը օլ վագթ չօզլուզ անլամագ իտիմ իսէտէ, կիտէրէք Յիսուսը սէվմէյէ պաշլատըմ:

Պունտան մատա Քրիստոս իչին իշլէմէյէ պէնի

գըլաղուզայան տա փէտէրիմ իտի : Տահա պէն 12—13 եաշընտա իքէն պիր կին պանա, «Գըզըմ, սէնին արթըզ Քրիստոս իչին իշլէմէքլիյինին վագթը կէլմիշ տիր. սէն Կիրակի մէքթէպիմիզտէ խօճալըզ էթմէլիսին» տէյերէք պէնի Հայիկ քիլիսէսինտէքի պիր չօճուզար սընըֆընա կէթիւրտիւ : Օլ խըտմէթի տէրէօհտէ էթտիքտէն պիրազ սօնրա Քրիստոսա ալէնէն խըտմէթ էթմէքլիք արզուսը գալպիմտէ հասըլ օլտու : Հէրարէթլի վազարը տախի պէնիմ իւզէրիմտէ ազիմ թէսիր հասըլ էթմիշ տիր, շէօյլէ քի նիչէ տէֆա Քեաշքի պիր օղլան օլա իտիմ տէ, փէտէրիմ կիպի պիր վաիզ օլա իտիմ տէյիւ արզու էյլէմիշիմ :

Բապպա պիւսպիւթին վագֆ ու թէսլիմիյէթիմ տախի փէտէրիմին վասըթասըյլա օլմուշ տըր : Պէլքի 16 եաշընտա իտիմ, պիր կին մուալլիմէմ Միս ֆիրս պէնի չաղըրըպ «Պիզ խօճալարըն, սէնին պիր սէնէ Պէյլան գարիյէսինէ կիտիպ օրատա մուալլիմիք էթմէնի վէ գատընլարա տէրս վէրմէնի մինասիպ սայըյօրըզ» տէտի իսէ, փէտէր վէ վալիտէմ ըազի օլուրլար իսէ, պէն կիթմէյէ հազըր իտիյիմի պէյան էյլէտիմ : Եվէ կէլիպ պու շէյի փէտէրիմէ արզ էյլէտիյիմտէ, օ տէտի «Գըզըմ. սէն պանա օլ գատար գըյմէթլիսին քի, սէնտէն գըսա պիր միւտտէթ իչին պիլէ այըլմագ իսթէմէմ : Լաքին պու տավէթ Ալլահտան տըր, սէնի իսթէյօր, վէ պէն, Եօզ տէյէմէմ. կիթ գըզըմ, վէ խէլասքեարըն իչին իշլէ:», Վէ օրատա պաշըմը տիզլէրի իւզէրինէ ալըպ, էլլէրինի տէ պաշըմ իւզէրինէ գօյարագ պիր

տուա արգ էլլետի: Օլ տուայր ունութմամըըմ, վէ ունուտամամ: «Եա Բապպ պու գրգրմ պէնիմ տէյիլ, սէնին տիր, իշթէ անը պիւթինն եանմա գուրպանը կիպի սէնին մէգպահընն իւզերինէ գոյուպ սանա թագ-տիմ էտիյօրում:» Պու տուայր արգ էտէր իքէն կէօզ եաշլարը պաշըմ իւզերինէ տամլատը: Պու շէլլէր գալ-պիմ իւզերինէ փէք յօզ թէսիր էլլետի, վէ օրատա խուսուսի պիր սուրէթտէ քէնտիմի Քրիստոսա վագֆ ու թախսիս էլլետիմ:

Պիրատերիմիզ Մովսէսին վէֆաթընտա կէօսթէրտիյի թէսլիմիյէթ րուհը, Ք. Մուգատտէստէքի Յոք վագրա-սընտան սօնրա պէնի էն զիյատէ միւթէհայյիր գըլան վագրա օլմուշ տըր: Հաթթա պու կինէ գատար փէ-տէրիմին մէքթուպլարը պանա րուհանի գուվվէթ վէ ճէսարէթ պախշ էտէրլէր:

Ռեքեկանըն պու հիսսիյաթը սաիր պիրատէրլէրի-նին տախի հիսսիյաթընա միւշապիհ տիր:

Պիր թարիխտէ Պատ. Գրիգորըն էվլատլարընտան իւչի պիր պաշգա շէհրտէ պուլունուրլար: Անլէրտէն պիրինին զէվճէսի եագընտա վէֆաթ էթմիշ օլուպ, հիչ պիրինին ճէպինտէ փարա եօզ, տահա պիր իշէ պաշ-լամամըշլար իտի: Պէօյլէ պիր տար վագթտա տէ նէ եափահագլարընը շաշըրտըզլարը սըրատա մէյուսիյէթլէ պիրի պիրինինն եիւզինէ պագար իքէն, արալարընտան պիրիսի շէօյլէ սէօյլէր. «Պագընըզ հէլէ, նիչինն պէօյլէ մէյուս օլույօրուզ: Պէն պու տարլըզ կինլէրիմիզտէն

գորգամայաճաղըմ: Ալլահ պիզէ մերհամէթ էտիպ, պիզէ փարա վէ իշ վերէնէք տիր: Օ պիզիմ տուալարըմըզը իշիթմէզսէ պիլէ, կէնէ կիւնտիւզ պիզիմ իչիւն տուա էտէն փէտէրիմիզ եօ՞գ մը տըր: Ալլահ անըն տուալարընը իշիտէնէք տիր: Կէլինիզ, փէտէրիմիզին Ալլահընա կիւլէնէլիմ:» Վէ պու պիրատէրլէրին օլ պիրիսի Մէզ. 37. 25ի էզպէրտէն սէօյլէր: Հէման օլ կիւն մէմուկ էթմէտիքլէրի պիր զաթ կէլիպ քէնտիլէրէ իշիթիրաքը հիսս պէյան իլէ լազըմ օլան մուավէնէթի էտէր:

Պատ. Գրիգորըն իքինճի զէվճէսի Մարիամ տախի 1892 Օգոստոս 23տէ գօլէրատան թուլթուլուպ վէֆաթ էյլէտի: Անըն վէֆաթընտան սօնրա Պատ. Գրիգոր թէքրարէն թէէհհիւլ էթմէյիպ պիր միւտտէթ այրընա քէնտի խանէսինտէ սաքին օլտու: Սօնրա օղլու Յուհաննէս կէլիպ աիլէսի իլէ պէրապէր քէնտինին եանընտա սաքին օլտու: Անըն Տէրիսաատէթէ նազլ էթմէսի իւզէրինէ, տիկէր օղլու Գօֆին՝ աիլէսի իլէ կէլիպ քէնտի իլէ թէմէքքին էթմիշ տիր:

Իքինճի վէվճէսինին հէմշիրէսի Օր. Թուիկ եանընտա սըղընաճաղը պիր քիմսէսի օլմատըղը իչիւն, սէնէլէրտէն պէրու Պատ. Գրիգորըն խանէսինտէ, օլ խանէնին պիր ազասը մազամընտա պուլունմըշ օլուպ, պու սօն սէնէլէրինտէ տախի հալա անը քէնտի խանէսինտէ հըֆզ էյլէմիշ, վէ անըն պու իխթիյարըզ սէնէլէրինտէ տէ հէր պիր իհթիյաճընը տէֆ ու թէսվիյէյէ հիմմէթ էյլէմիշ տիր:

Վէլ հասըլ Պատ. Գրիգոր պէօյիւք պիր քիլիսէնին

պահիսապ ղախիչների իլէ պերապեր պէոյիւք պիր ֆամիլեանըն աղբր մէտուպիլէթլերինի տէ թաշըմըշ տըր: Պիլա շիպհէ պէշեր օլտուղը մինաստպէթլէ նագըս պուլունտըղը ճիհէթլեր օլմուշ իսէտէ, տախմա ըիյասըզ պիր բուհ իլէ քէնտի վագիֆէլերինին իֆասընա սայ էլլէմիշ տիր: Վէ Բապպ քէնտինի միւպարէթլէմիշ օլտուղը հալտէ, վագթըլա շօլ պիքէս եթթիմ մագամընտա խայրխահ զաթլարըն հիմայէսի ալթընտա վիզայէ օլունմուշ օլան Գարա Գրիգորըն, վէֆաթ էթմիշ օլան իւշ օղլան վէ իւշ զըզ վէ 7 թօրնլարընտան մատա էլեէվմ հայաթտա օլան 5 օղլու 2 զըզը վէ 23 թօրունլարը վար տըր, եանի ճէման 13 էվլատը վէ 30 թօրունլարը օլմուշ տըր: Վէ «էվլատլարը զալզըպ անըն հագզընտա միւպարէք տիր» տէրլէր, վէ անա հիւրմէթլերինի պէյան էթմէք իշին իսմինի իպգա էթմէք իսթէլէրէք, «Գրիգորեան» լազապընը քէնտիլէր իշին ֆամիլեա իսմի իթթիխազ էլլէմիշ տիրլէր:

ՊԱՏ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐԸՆ ԷՎԼԱՏ ՎԷ ԹՕՐՈՒՆԼԱՐԸ

Գարա Գրիգորըն՝ պիրինճի զէվճէտի Լուսիատան էվլատը՝

1. Մարիամ +

2. Յարութիւն

Պիրինճի զէվճէտի Վարդենիտէն էվլատը՝

(1) Եսայի

(2) Գրիգոր +

Իքինճի զէվճէտի Աննատան էվլատը՝

(3) Լուսիա

ՊԱՏ. ԳՐԻԳՈՐԸՆ ԻՒՋ ՕՂՈՒՆ, ՊԻՐ ԳՂԶԸ, ԿԻՒՎԷՑԻՍԻ ՎԷ ԹՕՐՈՒՆԱԼԱՐԸ

Պատ. Գրիգոր օրջաւա, սաղընաւ օղլու Յարութիւն, անըն սաղընաւ կիւվէլիսի Տօգ. Յովսէփ Պէզնեան
սաղընաւ օղլու Յովհաննէս, անըն սաղընաւ սիկէր օղլու Գօֆին,

(4) Սամուէլ +

(5) Ազնիւ

(6) Պէշիշէ

(7) Մովսէս

(8) Մարի

(9) Հրանտ

3. Աննիկ +

4. Ճէզէր +

5. Թովաննէս զէզնէսի Թերեկա , էզլատը՝

(1) Էֆրանիա

(2) Երուանդ

(3) Վահրամ

(4) Բիւղանդ +

(5) Այսէրիժ

(6) Արամ

6. Մովսէս +

7. Բենիամին +

Պարա Պրիգորն՝ Ի թիննի զէզնէսի Մարիամոսան էզլատը՝

8. Թերեկա

9. Պոֆին , զէզնէսի Լուսիա , էզլատը՝

(1) Պրիգոր

(2) Մովսէս

(3) Վէրանիգա

(4) Եղուարդ

10. Սամուէլ +

11. Արմենակ

Պրիգորնի զէզնէսի Սամնատոսան էզլատը՝

(1) Մարի +

Ի թիննի զէզնէսի Ճիւլիատան

(2) Մարիամ

(3) Արմէն

(4) Բիւղանդ

- 12 *Բերսաբէ, զէվճի Տօգ. Յովսէփ Պէզճեան, էվլլատը՝*
- (1) *Ճօսֆին*
 - (2) *Ալիս*
 - (3) *Ճօրճի +*
 - (4) *Բիւզանդ +*
 - (5) *Մարի*
 - (6) *Բօզա +*
 - (7) *Եագուլ*
- 13 *Դաւիթ*

Թ.

ՈՒՄՈՒՄ ԷՀԱԿԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻՒՆԱՍԷՊԱԹԸ

« Զիւճիկ տակ՝ ճիւղերին հուզուբընտաւ էջի շէճէրէ
 — իզգացած էճէրինից : » Բ.Տ. 12. 17.

Պատ. Գրիգորըն քէնտի աիլէ վէ քիլիսէ տաիրէ-
 սինտէն խարիհտէ պուլունանլար իլէ ալագասը տախի
 շայան ը տըզգաթ պիր սուրէթտէ օլմուշ տըր :

Այնթապտաքի Փրօթէսթանն Եմաաթընըն ըէիս ի
 ըուհանիսի մագամընտա, Եմաաթը իլէ հիւքիւմէթ ի սէ-
 նիյէ արասընտա իֆա ի վէզաիֆ էթտիյի պիւթիւն միւտ-
 տէթճէ տէվլէթ ի մուֆախիսամմասընա զարշը իպրազ
 էթտիյի իհթիսասաթ ը ուպուտիյէթքեարանէսի վէ աթ-
 վար ը սատագաթփէրվէրանէսի իլէ մարուֆ վէ մէշհուր
 օլմուշ օլուպ, շէհրիմիզէ կէլէն պիլճիւմլէ մէմուրիյն ի
 տէվլէթ իլէ իհթիրամաթը վաճիպէ իլէ կէօրիւշմիւշ, վէ
 պէօյլէճէ ճիւմլէսի թարաֆընտան սէվիլմիշ օլտուղը
 կիպի, շէհրին միւթէհայիզանընըն տախի հիւրմէթ վէ
 մուհապպէթինի քէնտիսինէ ճէլպ էյլէմիշ տիր : Շէհրի-
 միզ էշրաֆընտան շաիր ի շէհիր Հասըրճը զատէ, պիր
 կիւն քէնտի մէրքէպինէ ըաքիպէն սօզագտա կիտէր իքէն
 Պատ. Գրիգորա թէսատիւֆ էտէր : Վէ անա խիթապէն
 « Պատ. Գրիգոր, պէն էօյլէ հէր քէսի թէրքիմէ ալմամ,

լաքին սէնի սէվէրիմ, պոյուր, թէրքիմէ պին» տէյիւ քէնտի իլէ լաթիֆէ եափմըշ տըր:

Գարա Գրիգոր Էրմէնի քիլիսէսինի թէրք էտիպ, Ինճիլի քիլիսէ իլէ պիրլէշտիյինտէ պիլա շիւպհէ պու իքի քիլիսէսինն արասընտաքի թալիմաթճա ֆարգ քէնտինին տիգգաթ վէ մէրագընը ճէլպ էթմիշ վէ սէնէլէր իլէ օլ խուսուլարտա միւճատէլէ վէ միւպահէսէլէր էթմիշ օլտըղընտան պիւթինն միւտտէթ ի էօմրիւնտէ մէսէլէ ի մէզքիւրէ քէնտիննճէ հաիզ ի էհէմմիյէթ վէ ճալիպ ի մէրագ պիր խուսուս օլմուշ տըր: Պինաէն ալէյհ փէք չօգ տէֆա վազլարընտա մատտէնին օլ ճիհէթիննէ տէօնմէյի վէ Էրմէնի քիլիսէսիննէ գարշը Ինճիլի թալիմի թէքիտ վէ մուհաֆազա էթմէյի սէվէր իտի: Պու շէյ պազէն Լուսաւորչական պիրատէրլէրէ նախօշ կէլիր իտի իսէտէ, եինէտէ քէնտինինն ըիյասըզ թապիաթը վէ լաթիֆ վէ նէճիպ սիրէթի անլէրին տախի հիւրմէթ վէ մուհապպէթինի ճէլպ էյլէմիշ տիր: Օլ ճէմաաթըն քահանայլարը իլէ սամիմի ալագատա պուլունտըղը կիպի, ճէմաաթըն էքսէրի քէնտինի թանըր վէ պիր փէտէրէ կիպի հիւրմէթ վէ ըիայէթ էտէրլէր:

Լաքին Պատ. Գրիգորըն էն պէօյիւք տօսթլարը ֆագիրլէր վէ խասթալար օլմուշ տըր: Տաիմա քէնտի ճէմաաթընա թէնպիհ էտէր իտի քի, խասթալարը պուլունտըգտա հէքիմէ կիտէր իքէն քէնտիննէ տէ խապէր վէրմէյի ունութմասընլար: Տիւյինն էվիննէ կիթմէքտէն զիյատէ խասթա էվիննէ կիթմէյի թէրճիհ էտէր իտի:

Լաքին սալթ քէնտի ճէմաթըն արասընտաքի խաս-

Թալարը զիյարէթ էթմէյի քէնտինէ վազիֆէ ատտ էթմէմիշ տիր: Խասթա տըր տէյի իշիթտիյի քիմ օլուր խէ օլտուն, կէրէք Փրօթէսթան, կէրէք Լուսատըշական, կէրէք զէնկին, կէրէք Ֆագիր, անը պիր տէֆա զիյարէթ էթմէյի իտի: Լաքին սալթ կիտիպ թէսէլի էտէրէք չըգմազ, էլինտէն կէլէն մուսվէնէթի էթմէյէ տէ շիթապան օլուր իտի: Ֆագիրլէրէ տօզթօր կէթիրիր, ելէլէնէք վէ իլան թէտարիք էտէր իտի: Տօզթ. Շէփրրտ, Տօզթ. Հապիպ Նազարեան, Տօզթ. Յովսէփ Պէզնանա վէ Այնթապըն սաիր տօզթօրլարընա էփէյի մէննանէն իշ թութտըրմըշ տըր: Անլէր տախի Պատ. Գրիգորըն պու նէվ թէքլիֆլէրինին ինրասընը քէնտիլէրէ պիր իմթիյազ ատտ էտէրէք մուհապպէթլէ ինապէթ էլլէմիշ տիրլէր:

Ֆագիրլէրէ գարշը խուսուսի պիր իշթիրաք վէ մուհապպէթի վար տըր: Քիլիսէնին սարկաւազլարընը պօշ տուրտուրմազ իտի: Խուսուսա շու սօն սէնէլէրինտէ ֆուզարա իշին գրշ զախիրէսի վէ եագանազ թէտարիք էթմէք, վէ անլէրի էյեամ ը շիթատա թէվզի էթմէքլիքտէն մէսէրրէթ տույմուշ տըր: Պու շէյտէն պազը թէնպէլ ֆագիրլէր իսթիֆատէ էտէրլէր, հաթթա պազըլար քէնտինի իղֆալ էտէրէք էլինտէն լիզումսըզ երտէ իանէ ալըրլար իտի իսէտէ, քէնտիսի էն նէնիպ հիսսիյաթտան թէշվիզ օլունարազ պունը էթտիյի վէ չօզլար տախի հագիգաթէն միւսթէֆիտ օլտուղը իշին օլ կիպիլէրէ իղմազ ը այն էտիլիր: Պու իանէլէրտէ քիլիսէ վէ մէզհէպ ֆարգընա պազմամըշ տըր:

Ղարիպէրէ տէ չօգ մուսվէնէթ էտէր , խասթալարը իչին իլաճ վէ տօքթօր պուկտրգտան մատա , իշսիզէրինէ իշ պուսմաղա չալըշըր վէ մէմլէքէթէ կիտէճէք օլանլար իչին եօլ քիրասը վէ ազըզ թէտարիք էտէրէք եօլա գօշար իտի :

Պու ճիւմլէ խայրխահանէ իշլէրինտէ ճէմաաթընըն զէնկինճէ ազալարը փէք նէճիպանէ պիր սուրէթտէ քէնտինի թէշվիգ էթմիշլէր . վէ պու խայրխահ իշլէրէ անլէր տախի քէնտի իլէ իշթիրաք էյլէմիշ տիրլէր :

Լաքին ֆուգարա վէ միւհթաճիյնէ մուսվէնէթի անճագ կէնճլիյինտէ վէ կէշմիշ սէնէլէրտէ իֆա էյլէմէմիշ տիր : Պու կինէ գատար այնի խայրխահ խըտմէթլէր իլէ մէշղուկ պուկունմագտա տըր : Վէ պունա պիր միսալ մագամընտա միամաիլէյհին 1905 դեկտ. 15 տէ քէնտի էվլատլարընտան պիրիսինէ եագտըղը մէքթուպտան աթիտէքի գըթայը իգթիպաս էտէրիգ :

«Իշթէ գըշ կէլիպ չաթտը , պէն ֆագիրլէր իչին եանըմտան զախիրէ վէ էօտինճ վէրմէք եօլունտա պին դըշ . գատար սարֆ էթտիմ : Գըշտա էսվապ իսթէյէն չօգ , օնու վէրէմէմ : Անճագ գար գափույը պաստըգտա , աճ գալան եէթիմ , եէթիմէ , իխթիյար գարը վէ գօճալարա՝ օլան զախիրէ վէ օտունտան պիրազ շէյ եարտըմ էտէրսէմ իշթէ օ տուր : Պու կին ֆիլիպպոս էֆ.տէն էլինտէ շու մէքթուպը պուկունան պիր գարը կէլտի , օգու , պագ :

Յագիլէթի մ. վեր. Գրիգոր Եպարթիւնեան

Համբիլ ի վարագալք, Բ. Յին մատաւար Լուսիայը, հուզութենային թագաւորն էն սարէթ էտէրիմ, մուշապագաւոր իշխան: Ազեպտա փէք պէտք սըզընթըլար իլէ պիր էվէթէք հափաբըրըլար. 7 պաշ խորանտա արըլար խաթէտէն աճիգ, Լուսաւորչական սանարզընտան 15 մէնիա գատար հարարմ ալմըշ արըլար տէֆաթիլէ, որտանարթըզ նիշ պիր շէյ վէրմէք խթէմէյորլար. շիւնքի պաշգա էվլէրէ վէրէնէյիմիգ շոգ էքսիլիյոր տէյորլար: Պիր խայրխաճտան 3, պիր զայրխախտէն 1 մէնիա, վէ էսքի շամաշըր տախի նիւզի օլարագ խանէ ալարլար: Եինէտէ հալա, Յ մէնիա էլզէմ պորնլարը գալմըշ արը, վէ էվէթէքէրինին իւթիւ իքմալ էտիլմէմիշ տիր: Իսթէրսէնիգ էվլէրինի զիյարէթ էտին. պէտքիւք մէրհամէթ օլուր: Պունլարըն պորնլարընը գափաթմաղըր արթըզ զաթընըզըն զըպթէ վէ նազիք իշիիրաքընա պիլ նէվալէ

Էլինիզի թագպիլ էտէրիմ:

1905 թիկտ. 2/15

Փ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

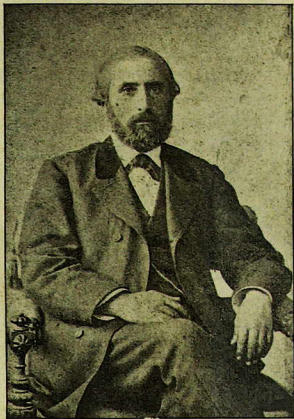
հազըր

Պու մէքթուպը կէթիրէն գարը ութանկան, հալիմ թապիաթըլը պիր քիմսէ օլուպ, հալընը վէ փէրիշանիյէթինի կէօզ եաշլարը իլէ իֆատէ էյլէյիպ եալվարվարտըզտա, եիրէյիմի էզտի: Նիհայէթ քէնտինէ “Հէմշիրէ, պէնտէ օ ճինս փարա եօզ, անճագ գար գափանմասընտա աճ գալան խօրանթա սահիպի ֆազիրլէրէ վէրմէք իւզէրէ պիրագ զախիրէմ վար, իսթէրսէն օնտան վէրէյիմ”, տէտիմ: “Աման, հէլէ օնտան վէր,,

տէյիւ եալվարտը : Մութպաղա էնիպ պիր աշ գազանը ալտըմ, ալթ էվէ էնտիմ, օ գազան իլէ իքի գազան պուղուր, պիր գազան տէօյմէ, պիր գազան մէրճիմէք, պիր գազան գուրու իզիւմ, էվին էքմէյինտէն տէ 2 էքմէք վէրիպ, “էլէլէ կիթտիյին կիպի պունլարը չօճուզլարա վէր,, տէյիպ օնու եօլլատըմ : Օլ չըզընլարը, շու էքմէյի պու գարը նէ սէվինճլէ ալըպ կէթիւրտիւյիւնիւ կէօրմէլի իտի : Օնու սալտըմ : էյվանտա՝ գօճասընըն իքի կէօզիւ քէօր, գարընըն պիր կէօզիւ քէօր (իքիսինին պիր կէօզիւ վար իտի) գարը կէլմիշ տուրույօր իտի : Օնուտա պիր գազան պուղուր իլէ սալտըմ : “Ուն, ուն,, տէտի տուրտու : “Պու սէնէ ունումուզ եօգ,, տէտիմտէ կիւճ իլէ այրըլտը : Գազանը մութպաղա գօյմագ իչիւն օտայա կիրտիմ, 14—15 եաշընտա պիր գըզ գարշըմա չըգտը : “Անամ էվտէ խասթա, իխթիյար պապամ, ուֆաճըզ չօճուզլար աճ տըրլար, նէ վէրիւսէն օնլարա կէօթիւրմէյէ կէլտիմ,, տէտի : Գազանը ալըպ, պիր գազան պուղուր տա օնա վէրիպ, անտէն տահա մէսարիֆլի պիր ֆագիր իշինէ պաշլատըմ : Սէքիզ սէնէ տիր ճէմաաթըմըզտան պիր ֆագիր, իսկէստէրուն իսկէլէսինէ կիթմիշ, պէր կէօզիւնէ թօզ կէլմիշ իտի : Պիր հէքիմէ կիթմիշ, “Պէն կէօզ հէքիմի տէյիլիմ, սանա պիր քիրա թութայըմ Այնթապա կիթ, իշթէ սանա եարըմ մէճիտիյէ, պունըտա եօլ խարճըղը էթ,, տէյիպ պուրա եօլլամըշ : Պու ա-տէմին ինատճա պիր գարըսը վար իտի : Պու գարը գօճայը իչէրի ալմամըշ : էվտէ ալթընա ալաճաղը եա-

թագ, եօրդան, մինտէք պիր շէյի եօզ: Պիր օտա պուլտում, թէլիս ալտըմ քի իչինէ սաման եա նանար եօնկասը տօլտուրարագ, մինտէք, եաստըզ եափտըրմալըյըմ: Պիր գարը՝ էսքի միթիլ պիր եօրդան վէրմիշ, Օնա եիւզ եափտըրանաղըմ, ալթընա հասըր փիսիւր սէրտիրէնէյիմ: Կէօզիւնէ խասթախանէ հէքիմլէրի պագմըշ. «Իւյ այ գատար գալմալըսըն, Օնտան սօնրա ամէլիյաթ էտէրսէք Ֆաիտէլի օլուր», տէմիշլէր: Պունը օ էվտէ օթուրտանաղըզ, պիր կէօզիւ իլէ պիրագ խաշըլ սարըպ կիւնտէ 40—50 փարա գազանըպ իտարէ օլմալը: Շու պիր գաշ կիւնտէ հէմ պու տէտիյիմ շէյլէրի հէմ տէ պիր չըգըզ թէտարիք էտիպ քէնտինէ վէրմէլիյիզ: Ֆագիրլէրին հալլարընճա էօյլէ հալլարա րասթ կէլիյօրում քի, ատէմ տայանամայօր: Ալլահտա գուվվէթ հատտըզ տըր, համտ օլսուն լազըմ օլանը վէրիյօր:

Փէտէրին
ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ

ՊԱՏ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ (1882 թ.)

Ժ.

Շ Ա Խ Ս Ի Ա Տ Է Թ Լ Է Ր Ի

« Ընթանի զի հարցոյ, վէ մեծեցեալ վէ աստի-
 շանն վէ սոսք վէ մեքոսուց վէ մարգարու խե...
 Կէման պու շէյլէրք Թէթէքքէր էյլէյնիդ »
 Փէլ. 4. 8.

Պատ. Գրիգոր սըհհէթնէ սաղլամ վէ տինն օլտը-
 դընտան գօլայ գօլայընա իխթիյարլանմատը: Սաղլամ
 պիր ճէսէտէ մալիք օլմագլա պերապեր իլքինտէն էյի
 ատէթլէրի իտման էյլէմիշ իտի: Էն զիյատէ մէշղու
 պուլունտըղը սէնէլէրտէ, վիւնուտ իտմանընա չօգ էհէմ-
 միյէթ վէրիւր իտի: Ազշամլարը շէհրին ճէնուպի ճիհէ-
 թինտէ վագը Տիւզ թէպիէ նամ մահալա կիտէրէք պիր
 էյի թէրլէյիննէյէ գատար եիւրիւր վէ գօշար իտի:
 Վէ հէր սապահ, եազ գըշ, սօղուզ սու իլէ պաննօ
 եատիրպ, վիւնուտընը խավլը իլէ օղալար իտի: Եթ-
 միշ պէշ — սէքսէն սիննինէտէք պու ատէթինի տէ-
 վամ էյլէմիշ տիր: Իշթիհա իլէ եէր, շէվզ իլէ իշլէր
 վէ տէրին ույգու ույուր իտի: Իշրէթ գաթիէն իսթի-
 մալ էթմէմիշ օլուպ, եմէքտէ տաիմա իթիտալ գաի-
 տէսինէ րիայէթ էտէր: Աննագ սիկարա իչմէք ատէ-
 թինէ միւպթէլա օլուպ, անը տա թէրք էթմէյէ տէ-
 ֆալարնա չալըշմըշ իսէ տէ, մուվաֆֆագ օլամամըշ

տըր, շու գատար քի անը տախի իթիտալ իւզրէ իսթիմալ էտէր: Արա սըրա անը թէրք էթմէյէ գարար էտէր վէ պիր գաչ այ սիկարա իչմէյէրէք կէչիրիր իտի իսէտէ, սօնրա եինէ պաշլար իտի: Պիր տէֆա Տօգթօրլարտան պիրի պիր խասթանըն իւզէրինտէ պատէլ մէվթ թէշրիհ իճրա էտէր իքէն քէնտիսի իւթէ կիտիպ, մէվթանըն ճիյէրինի եարալար իլէ տօլու կէօրիննճէ, «Պու նէ տիր» տէյիւ Տօգթօրտան սօրար: Օ տախի «Թիւթին իչմէքտէն պէօյլէ եարա օլմուշ» տէմիշ: Պունտան միւթէէսսիր օլարագ էվէ կէլտիյինտէ, թիւթին իչմէյի թէրք էտէճէյինի սէօյլէտի: Պիր գաչ այ սօնրա պիր կինն օտասընա կիթտիյիմտէ պագտըմ քի, օտատա սիկարա տիւմանը վար: «Նէ տիր պու, ֆէտէր» տէտիյիմտէ, «Օլմատը, եինէ պաշլատըմ» տէյիւ ճէվապ վէրտի:

Պատ. Գրիգոր ինթիզամա ըիայէթ էտէր վէ էվտէ հեր շէյին մունթազամ օլմասընա տըզգաթ էտէր իտի: Գըշլըզ զախիրէյի թէտարիք էթմէքտէ վէ սաիր սըրալարտա իշլէրի ինթիզամ իւզրէ իճրա էտէր իտի, պու շէյէ թա քիչիւքլիւյինտէն ալըշմըշ օլտուղը հալտէ, նիչէ սըրալարտա իշլէրին թէմիզ վէ մունթազամ օլմասընա Պազարպաշը Սարգիս աղանըն նէ գատար պէօյիւք էհէմմիյէթ վէրտիյինէ տաիր մէնզըպէլէր սէօյլէր իտի:

Էլինէ կէչէն փարալարըն հիսապընը փէք տըզգաթլա հըֆզ էթմէքտէ օլմուշ տըր: Մէքթուպ զարֆլարը, սիկարա քեաղըտլարը հէփ ուֆագ թէֆէք հիսապլարը իլէ տօլու օլուր իտի: Հէր սէնէ մաաշընըն իւշրինիւ

Բապպա թախտիս էտէր: Հէր այրն մաաշընը ալտըգտա
իւշրինիւ այրըրըր, պիր թարաֆա գօր, վէ անը բու-
հանի մագսէտլէրէ սարֆ էտէր. անա հիշ տօգունմազ:
Պու սէպէպտէն տախմա բուհանի վէրկիսինի վէրտիք-
տէն մատա, ֆուգարա վէ սաիրէ իշինն եանընտա իանէ
էտէնէք փարասը էքսիք օլմազ:

Հիսսիյաթնա փէք շէվզլի իտի: Սապահլարը սօ-
ղուգ սու պանեօսընը եափտըգտան սօնրա, էլպիսէսինի
կիյէր իքէն հիսս էթտիյի սըհհէթ վէ գուվվէթտէն տօ-
լայը մէսէրրէթ իլէ տօլարագ, խուսուսա Բապպտա
պուպտըղը մէսէրրէթտէն՝ սանըրսըն գալպի գապընա
սըղմագնասընա, չօճուգ կիպի սէքիպ սըչրատըղընը, վէ
էլլէրինի պիրի պիրինէ չարփարագ «էլ համտ Ուլլահ,
եան Բապպի: էլ համտ Ուլլահ: էլ համտ Ուլլահ» տէյի
նիտա էյլէտիյինի չօգլարճա տէֆա իշիթմիշիգ տիր:

Ինանտըղը շէյի շէվզ ու շէթարէթլէ իճրա էտէր
իտի: Պու խուսուստա քէնտինին ահվալը չօգ տէֆա
Դաւիթին ահտ սանտըղը էօնիւնտէ օյնամասընը խաթ-
րըմա կէթիրմիշ տիր: Ֆիլվագըտա Դաւիթ քէնտինին
էն զիյատէ սէվիպ հայրան օլտուղը փէյղամպէրլէրտէն
պիրիսի իտի: Թէրէննիւմի իշթահլը, խըտմէթի շէվզլի,
տուասը հէրարէթլի, գօնուշմասը շէն վէ ֆէրիհ տիր:
Նագլիյէթ սէօյլէմէքտէ վագաա Նիգիպլիեան Ատուր
աղայա եէթիշէմէգ իտի իսէտէ, միւսահէպէսի խօշ նագ-
լիյէթլէրլէ թէգեին էտիլիր: Սէօնիւք վէ կէվշէք իշ
թութմաղը սէվմէգ:

Չօճուգլարը սէվէր վէ քէնտիսի տէ չօճուգլար թա-

րաֆընտան սէվիլի: Ճէմաաթընըն պէոյիւքէրի իլէ մուարէֆէսի օլտուղը կիպի, չօճուգլարը իլէ տէ կէօրիւշիւր իտի: Ճէմաաթընտան պիրի իլէ կէօրիւշտիւյիւնտէ անըն գարըսընտան, գահին փէտէր վէ գահին վալիտէսինտէն խապէրլէր ալմագ իսթէտիյի միսիլլիւ, չօլուգ չօճուգլարընըն տա հալ ու խաթըրլարընը սիւալ էտէր: Պու գատար չօլուգ չօճուգլարըն, պէօյիւք վէ քիւչիւքլէրին իսմինի խաթըրընտա սագլատըղընա թէանճհիւպ էտէր իտիմ:

ԺԱ.

ՏՕՍԹԼԱՐԸՆԸՆ ՇԵՀԱՏԷԹԻ

Իմոսի վաղեմի տարի քի Եպիսկոպոս . . . Կիւսնի
 շէնտակՅէ մազկար պատան 1 ՏՅԷ. 3. 2. 7:

ՏՕԿ. Ա. ՅՈՒՄԻՐ

(Մ. Թ. Գօլէմին ռէխի, վէ ուզուն միւսէ՞ Այնժապ միսիօնէրի)

Պատ. Գրիգորըն էօմրիւնտէ պանա էն էվվէլ վէ տաիմա թէսիր էտէն շէյ, անըն քէնտի քէնտինի, քէնտի իշինէ քեամիլէն վազֆ ու թէսլիմ էթմիշ օլմասը, վէ եօրուվմազ պիլմէզ գուվվէթ վէ սապր իլէ անը իճրայա սայ էթմէսի իտի: Օ հիշ պիր կիւնլիլիլ՝ ֆէթհի նազապիլ պիր շէյ տէյիւ թանըմազ, հիշ պիր թէէխիսիւրտէն մէֆթուր օլմազ, հիշ պիր թէհլիքտէն գօրգմազ իտի: Պիր չօպան մազամընտա ֆիլան պիր շէյի քէնտի ֆարզը տըր տէյիւ պէրրազ պիր սուրէթտէ կէօրտիւքտէն սօնրա, թա օլ շէյի իճրա էտինճէյէտէք րահաթ օլամազ իտի: Պու սըֆէթ ի մախսուսէսի, քէնտինին ճիւմլէյէ մալիւմ օլան թազվասը վէ տէրին իշթիրաքի թապիաթը իլէ պիրլէշէրէք, քէնտինի հազիզաթէն մուվաֆֆազ չօպան էյլէմիշ տիր. պունը հէր քէս գապուլ էտէր: Անըն հայաթընըն թէսիրի ղայէթ վասի, վէ տէրին օլմազլա պէրապէր, էմինիմ քի փէք տէվամլը օլաճազ տըր:

Վէ զանն էտէրիմ քի Թիւրքիատա Փրօթէսթան քիլի-
սէլէրին իլք թարիխինտէ Այնթապլը Գարա Գրիգորըն
իսմինտէն զիյատէ հիւրմէթ վէ ըիայէթ էտիլէճէք ազ
իսմլէր պոլուննաճագ տըր :

Լօսարա Հոկտ. 25. 1905

Ա. ՖՈՒԼՐ

ՓՐՕՖ. ԱԼԻՔՍԱՆ ՊԵՋՃԵԱՆ

(Մ. Թ. Գօլէճի փրօֆէսօրլարընսան զըսէմլիսի, վէ 50 սէնէսէն պէրու
Պաս. Գրիգորըն քիլիսէսինին ազասը)

Պատ. Գարա Գրիգոր Յարութիւնեանը, սէպավէ-
թիմտէն պէրու թանըմըշ, վէ Այնթապտա պոլունմա-
տըղըմ պիր զաչ սէնէ միւսթէսնա թութոպտըղը հալ-
տէ 1856տան պէրու քիլիսէսինին ազալարընտան պիրի
մագամընտա քէնտի իլէ պէրապէր պոլունուպ իշլէմի-
շիմ: Միւմաիլէյհ պիր ֆէրտ մագամընտա ալընտըգտա
պիւթիւն էօմրի իմթիսալա շայան պիր Խրիսթիան էօմ-
րիւ օլտոտընա քէնտինի հէր թանըյան շէհատէթ էտէ-
պիլիր: Ուզուն էօմրէ մախսուս օլան տէրտ ու էլէմ-
լէրտէն հիսսէսի ազ օլմամըշ իքէն, անլէր քէնտինի
չէօքտիւրէմէմիշ տիրլէր: Ֆագիլէթի ճիհէթիլլէ ազլարա
նասիպ օլան կէնճ պիր զէվճէտէն մէմուրիլլէթիւնին հէ-
ման իլք սէնէլէրինտէ մահրում էտիլմէսի, իքինճի
զէվճէսինին զօլէրա աֆէթիւնէ օղրամասը, պիրի 28,
օլ պիրի 39 սիննինտէ իքի օղոպլարընըն վէֆաթը
խապէրի. վէ պու էօմրէ աիտ տիկէր ղաիլէլէր չօզլար
իչիւն ատէմի թագաթտան տիւշիւրիւպ, տիզլէրինի կէվ-
շէտէճէք հալլար իքէն, Պատ. Գարա Գրիգոր քէնտի-

նին խալիս իմանը, ֆէրի՛ թապիաթը, իրատեթ Ուլա՛հա թէւլիմիյէթի, վէ եզեկիա կիպի հեփ տէրտլէրինի կլահի տէրկեհահ արզ էյլէյէն իպատեթքեար ատեթի սայէսինտէ, պու կիպի աղըր գիյարէթլէրին սըզլէթի ալթընտան թէզ գալգըպ, շէն եիւրէք վէ տէրունի մէսէրրէթլէ խըտմէթինէ տէվամ էտէպիլմիշ տիր: Զօպան մազամընտա մուվաֆֆազիյէթինին սըրրը պազը տէրէնէ վազթընա համլ օլունապիլիր իսէտէ, տահա գիյատէ քէնտի շախսիյէթինտէ արանըմազ կէրէք տիր: Կէննլիյի էյամընտա շիմտիքի կիպի մունթազամ մէքթէպլէր մէվնուտ օլմատըղընտան, մէքթէպի թալիմի պիթթապի մահտուտ իքէն տէ, պիր սատըզ չօպանա եազըշան զայրէթի, մուամէլէսինտէ սաֆվէթ վէ խալիսէթի, Ք. Մուզատտէսէ իւֆէթի, էլզըսսա էօմրիւնտէ գահիր օլան շախսի տիյանէթի փէք չօզլարընը քէնտի մինպէրինէ վէ քիլիսէսինէ ճէզպ էյլէյէն գուվլէթլէր օլտուզլարը կիպի, քիլիսէ իլէ ալազասընըն եարըմ ասը սիւրէն պիր միւտտէթ տէվամ էտէպիլմէսինին հիքմէթի տախի թարաֆէյնին սատազաթ վէ ֆէտաքեարլըղընտա կէօրիլմիւշ տիր: Սօն սէնէլէրտէ մինպլէր խըտմէթինտէն մուաֆ թուլթուլտըղը վազթլարտա պիլէ պօշ տուրմայըպ վազթընը վէ գուվլէթինի ֆուգարա վէ պիքէսանա եարտըմ էթմէյէ հասըր էյլէմիշ, վէ պու մէշղուլիյէթ անլէր իչիւն օլտըղը գատար վէ պէլքի տահա գիյատէ քէնտի իչիւն մուճիպ ի մէսէրրէթ պիր խըտմէթ օլմուշ տըր:

ՎԵՐ. ՄԱՆԱՍԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(Օն իքի սէնէսէն զիյաթէ պիր միւստէթ չօպանլըգօա Պաս. Գրիգորըն
րէֆիզի)

Իշպու միւհթէրէմ զաթ՝ 1907 Մարտ 2 յէ գատար սաղ գալըր իսէ, քէնտիհին մէմուրիյէթ ի ըուհանիյէյէ թախսիս էտիլմէսիհին էլլիհնճի տէվրի սէնէվիսիսի սէլամլամաղա նաիլ օլաճագ տըր: Զաննըմըգճա պու նէվ պիր Յոբելեան՝ տիյարըմըգտա պաշգա հիչ պիր Ինճիլի ֆրօթէսթան չօպանա իսապէթ էթմէմիշ օլան պիր ինայէթ ի Իլահիյէ տիր:

Պու եարըմ՝ ասը միւտտէթին պիւթիւնիւնիւ քէնտի վաթանընտա, վէ անըն գըսմը ազամընը, եանի 40 սէնէսիսի պիր թէք քիլիստէ իշլէմէքլէ իմրար էթմիշ օլմասը տախի պիէմսալ պիր վագըա տըր:

Մէգքիւր միւտտէթ զարֆընտա միւմաիլէյհին խըտմէթ էթտիյի քիլիսէ հեր խաթթ իւզէրիստէ օլ տէրէճէ թէրագգը էթմիշ տիր քի, նիչէ խուսուսլարտա անը Մէմալիք ի Օսմանիյէտէ էն գուվլէթլի Ինճիլի քիլիսէ թէսմիյէ էթմէյէ թէրէտտիւտ էթմէյիզ: Քիլիսէնին շու խարիզ իւ ատէ թէրագգի վէ մուվաֆֆագիյէթիստէ քէնտի իլէ պէրապէր պաշգա նիչէ զաթլարըն հիսսէսի օլմուշ իստէ, պիզ անճագ քէնտիսէ թէալլիւզ էտէն ճիհէթլէրի թատատ էտէրիզ:

էն էվվէլ տիյանէթ ի շախսիյէ խաթրա կէլիր: Պու զաթ հեր քէսին նազարընտա, խուսուսա քէնտի ճէմաաթը թարաֆընտան, էհլ ի իման վէ թագվա պիր քիմսէ տէյիւ թանըլմըշ տըր:

Անրն մինպէր խըտմէթլէրինին նէվ ու քէյֆիյէթի տըրզգաթիա շայան տըր: Անրն վազլարը, պախուսուա յօպանլըղընըն իլք նըսֆընտա իրատ էթտիյի վազլար, նարտասանական օլմագտան զիյատէ Աստուածաշնչական օլմուշ տըր: Անլէրտէ սէնաթ ազ, ամմա բուհ վէ հայաթ յօզ օլմուշ տըր: Մինպէրտէ Քիթապը Մուզատտէսի գուվվէթլէ իսթիմալ էթմէք իսթիտատընա մալիք օլմաղլա, ճեմաաթըն գալպի իւզէրինէ Ալլահըն քէլամընը թապ էթմէյէ մուվաֆֆազ օլմուշ տըր: Քիթապտան վազ էտէն պիր վաիզ օլմուշ տըր:

էվսաֆը ախլագիյէսինին չաթըսը սատէ տիր: Սաիզալարը շէֆֆաֆ, վէ գալպի դարազ ու ատավէթտէն արի օլան պիր քիմսէ տէյիւ թանըլմըշ տըր: Պիր քիլիսէնին իտարէսինտէ սաֆվէթի գալպին, «ուսթալըզ» վէ զէքեատան տահա զիյատէ միւպարէք պիր խասսիյէթ իտիյինին իսպաթը քէնտիսի տիր:

Իլք վագթլարտան պէրու ֆուզարայա վէ դարիպլէրէ իշթիրաք վէ մուավէնէթ կէօսթէրմէք անըն էվսաֆը մախսուսէսինտէն օլմուշ տըր:

Անրն իպատէթքեարլըղը զիքրէ շայան տըր: Թախմինիմիզէ անըն ալէնի տուալարը նիչէ քէրրէ վազլարընտան պիլէ զիյատէ միւսսիր վէ միւֆիտ օլմուշ տըրլար: Վէ պիր գաչ սէնէտէն պէրու վազ էթմէքտէն աճիզ գալմըշ իսէտէ, քիլիսէնին վազ խըտմէթլէրինտէ քէնտիսինին պազէն պիր ասայա տայանմըշ օլտըղը հալտէ «ուզուն տուա» յը արզ էթմէսի Հայիկ Ինճիլի քիլիսէնին ճեմաաթընըն միւթէհայյիր օլտըղը պիր մէնզարէ տիր:

Պու խասսիյէթլէր քէնտինտէ պիրլէշմիշ օլարագ քէնտիսինի Բապպըն պաղընտա դայէթ ֆաիտէլի պիր իշնի գըլմըշ տըր: Մինպէրտէ զիյատէ միւզթէտիր, թալիմ ու թէրպիյէտէ զիյատէ իլէրի վէ զէքեա ու թէտպիրտէ զիյատէ մահիր օլան նիչէ վաիզլէրտէն զիյատէ, չօզ զիյատէ, Ալլահըն իշինտէ միւյէսսէր օլմասընըն սըրըր, պու ըուհանի խասսիյէթլէրին քէնտինտէ մէրքէզլէնմիշ օլմասը տըր:

Վէ Բապպըմըզ Յիսուս հէր զանղըմըզտան, պունտան, եանի քէնտիսինի խալիսանէ սէվմէք վէ պաղընտա սատըզանէ իշլէմէքտէն ֆազլա պիր շէյ թալէպ էթմէզ: Յիսուս Քրիստոսըն գուլու օլմագ քիֆայէթ էտէր:

Այնքապ Հայիկ Ինճիլի Բիլսուկ, 4 Նոյ. 1905

Մ. Կ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ

ՓՐՕՖ. ՍԱՐԳԻՍ ԼԵՒՈՆԵԱՆ

(Մ. Թ. Գօլէնի Փրօֆէսօրլարընսան)

Պու միւհթէրէմ զաթը 50 սէնէտէն պէրու թանըրըզ: Պու ուզուն միւտտէթտէ լայնգաթի պիզիմ չօպանըմըզ օլմուշ տըր: Պատուելի Գրիգոր (պու թարաֆլարտա օ՝ պէօյլէ թէսմիյէ օլունըր) սօն 15 գատար սէնէլէր զարֆընտա իխթիյարլըղըն մահտուտիյէթլէրի թահթընտա սըզըլմագտա պուլունմըշ տըր: Իմտի աթիտէ միւմաիլէյհ հազզընտա տէյէճէյիմիզ շէյլէր խըտմէթինին չօզճա իլք 35 սէնէլէրինէ մահսուր օլանագ տըր:

Պատ. Գրիգոր, էմսալը արասընտա տախմա է: Է: Է: տէյիւ թանըմըշ տըր: Ալեսսէվիյէ հէր չօպանտա պիր փարչա կէօզէ պաթան պիր եա զիյատէ խույ եա ըկվիշ պուլունըր իքէն, պու զաթտա օլ գապիտէն շէյէր սայքի պուլունմամըշ տըր: Իֆաի մէմուրիյէթինտէ կէօթէրտիյի զէքեամէթ վէ էհիյէթ խուսուսընտա պիթթապի գրիթիգալարա մարուզ օլակէմիշ տիր, լաքին 50 սէնէլիք ուզուն խըտմէթի էսնասընտա Պշախսընա հիւճիւմ էտիլմիշ իտիյինի պիզ տէր խաթըր էտէմէյօրուզ: Պատ. Գրիգոր շախսէն տախմա ումումըն նազարը իթիպարընը պաիս օլմուշ տըր:

Պատ. Գրիգոր՝ խանէսինտէ է: Է: Է: օլմուշ տըր: Էվլատընըն իւզէրինէ գուվլէթլի նուֆուզը օլմուշ, վէ անըտա ալէլ ումում սաղլամ սուրէթտէ գուլլանմըշ տըր: Խանէսինտէ պիր բուհանի քիւրէի հավա մուհաֆազասընա չօզ տըզգաթ վէ ղայրէթ պէզլ էթմիշ տիր: Չօնուզըղըմըզտա խանէսինտէ քէնտինին չօնուզլարը իլէ օյնամաղա չօզ կիտէր իտիք, վէ օրատա տախմա, պաշգա խանէլէրտէ ալէլ ումում պուլունմայան պիր բուհանի քիւրէի հավա գօզլար իտիք: Պատ. Գրիգորըն խանէսինտէ չօզ վէ աղըր թէճրիպէլէրի օլմուշ տըր. լաքին ճիւմլէսինիտէ սայքի ինսանիյէ ֆաիգ պիր գուվլէթ իլէ կէօթիւրմէքտէ պուլունմըշ տըր:

Լաքին հէր շէյտէն զիյատէ Պատ. Գրիգոր է: Է: Է: Չօպանտա օլմուշ տըր: Նուր վէ մալիւմաթ խուսուսընտա քէնտինին զէմանընտա ըէֆիզլէրի պուլունան չօպանլար արասընտա էօն սաֆտա պուլունմըշ տըր: Մէմու-

րիյէթինի սատրզանէ իճրա էթմիշ տիր: Վազթընըն վէ գուվէթինին թէմամընը օլ ուղուրա սարֆ էթմիշ, վէ տաիմա էն էյիսինի եափմաղա չալըշմըշ տըր: Խըտմէթինի քէմալը կէրմի իլէ իֆա էթմիշ տիր: Միւմաիլէյա էօլիմսէք վէ կէվշէք պիր ատէմ օլմագտան, վէ անճագ ըէսմի պիր սուրէթտէ իֆա ի վագիֆէ էթմէքտէն փէք իրագ օլմուշ տըր: Վազլարընտա էն պէլի սըֆէթ ի մախսուսէսի ճիտտիյէթ վէ քէրմիյէթ օլմուշ տըր: Ճէմաաթը արասընտա կիրիշ վէ չըգըշը վէ հաթթա սօգագտա եիւրիւյիւշիւ պիլէ տիրի վէ ճանլը պիր սուրէթտէ օլմուշ տըր:

Պատ. Գրիգորըն շախսի թէսիրաթը էհալի արասընտա Մէլէքիւթ ուլլահըն լէյհինտէ օլմուշ տըր: Տիլի իլէ պիր ճինս, էօմրիւ իլէ ախէր պիր ճինս վագ էթմէմիշ տիր: Քէնտի պիր մէրքէզ օլուպ, քէնտինտէն պաշգալարա պիր նէվ ըուհանի հայաթ սիրայէթ էթմէքտէ օլմուշ տըր: Այնթապտա Փրօթէսթանլըղըն թէէսսիւս վէ թէրագգըսընա վասըթա օլմուշ տէյիւ գիքր օլունապիլէն սէքիզ-օն պէօյիւք ատէմլէրին արասընտա Պատ. Գրիգոր մէթէպէր պիր մէվգի թութմըշ տըր, վէ պունտան սօնրա տախի իսմի մէտհ ու սէնա իլէ եատ օլունաճագ տըր:

Ս. ԼԵԻՈՆԵԱՆ.

ՎՆԲ. ՄԲ. ՍԱՆՅՐԲՍ

(Կիլիկիացի Ինչիլի քիլիկերի զիյարէթ էւն սէլար միսթներ)

Մուհիպպիմ Փրոֆ. Յ. Գրիգորեան,

Փէտերինիզ իլէ մուարէֆէմ 25 սէնէյի միսթէնամիզ պիր միստտէթէ եթիշիր: Ձանն էտերիմ Այնթապա միսվասէլէթիմին էրթէսի կինիւ փէտերինէ Իքիննի քիլիսէնին Կիրակի մէքթէպինտէ թէսատիւֆ էթտիմ, վէ օլ կինտէն պերու ալագամըզ փէք խօշ օլմուշ տըր: Վէ պու եագընլարտա Մ:--:--: Հէ:--:--տա պիզիմ տաիրէմիզին քիլիսէլէրինէ աիտ գըթալարը կէօզտէն կէշիրմիշ օլտուղըմ մինասէպէթլէ փէտերինիզին, պէնիմ շախսէն պիլտիյիմ վագըթտան էվվէլքի ահվալընա տա խայլիճէ վագըֆ օլմուշըմ տըր:

Պէն պու Կիլիկիա տաիրէսինտէքի քիլիսէլէր աբասընտա իշլէմէյէ պաշլայալը իւշ տէֆա փէտերինիզ իլէ պիրլիքտէ քիլիսէլէրի ուզուն ուզատիյէ զիյարէթ էյլէտիք, պիր գաշ տէֆա տա միւմաիլէյհ իլէ պերապեր եագըն մահալարա, պիր տէֆա տա Վեր. Պետրոս Թօփալեանըն թախսիսի իշին Ատանայա կիթտիք: Պէօյլէնէ միւմաիլէյհի շախսէն թանըտըղըմ կիպի պէնիմ զիյարէթ իշլէրիմտէ տէ քէնտինի անլամաղա ֆուրսաթըմ օլտու:

Ինսան՝ փէտերինիզին շիմտիքի վիւճուտնա զաիֆ հալինէ պագարսա, անըն՝ շօլ քէնտի իշլէրինի եօրուլմագ պիլմէզ շէնաաթ իլէ իֆա էտէն զաթ իլէ այնի զաթ օլտուղընա ինանամայաճաղը կէլիր: Պու շէնաաթա պիր

միսալ մազամընտա զիքր էտէպիլիրիմ 1897 Յուն-
ուար իպթիտասընտա Ուրֆատա վուզու պուլան չո-
պան թախսիսի խըտմէթինի: Մէվսիմ գըշ օլուպ էօյլէ
եաղմուր եաղմագտա իտի քի, փէտէրինիզին Ուրֆայա
կէլէճէյինտէն գաթը իւմիտ էյլէտիք: Լաքին հէմշիրէն
Բերսաթէ օլ արատա Ուրֆատա պուլունարագ, փէտէ-
րինին մութլագա կէլէճէյինի իտտիա էյլէտի, վէ ֆիլ-
վագը պու իխպարըտա տօղրու չըգտը: Էօյլէ ֆուրթու-
նալը պիր հավատա ազլար եօլճուլըգ էթմէյէ ճէսարէթ
էտէճէքլէր իտի: Պու իսէ միւմաիլէյհին քէնտի կէնճ-
լիյինտէ պիր Փրօթէսթանթ մազամընտա տիւչար օլ-
տուղը վէ ինայէթ ի Իլահիյէ իլէ իչինտէն էմնիյէթլէ
կէչտիյի շէտիտ թէճրիպէլէր էմնասընտա կէօսթէրտիյի
սէպաթըն պիր զաիֆ նիւմունէսի իտի:

Փէտէրինիզին տաիրէմիզտէքի քիլիսէլէրէ զիյարէթի
պանա շախսէն պէօյիւք մէսէրրէթի պաիս օլմուշ տըր:
Վէ անըն զիյարէթլէրի, խուսուսա Այնթապըն եագը-
նընտա պուլունան Օրուլ վէ ձիպին կիպի մահալլարա
օլան իշթիրաքը փէք ֆաիտէլի օլմուշ տըր:

Լաքին պու ճիւմլէսինտէն զիյատէ փէտէրինիզ հագ-
գընտա թէհայյիւրիւմի մուճիպ օլան խուսուս քիլիսէտէ
կէնճլէրին թէրագգը էտիպ եէր թութմալարընա տաիր
կէօսթէրտիյի միւսաատէքեար ըուհ օլմուշ տըր: Պու
Խնճիլի իշտէ իլք պուլունանլար պիթթապի թահսիլ ի
իլմէ միւսաատէլէրի փէք նագըս օլտուղընտան, վագթ
միւրուրը իլէ տահա զիյատէ ֆուրսաթը օլան կէնճլէրին
քէնտիլէրին եէրինէ կէչէճէյի զարուրի իտի: Վէ զան-

նրանա միքեմմէ պիր սիյրէթէ պունտան պէոյիք պիր միյար պուլունամազ: Վէ պու այար իլէ էօլլիպտիքտէ փէտէրինիզ էքսիք պուլունամաճը տըր:

Մարտ, Յունիս, 16, 1906

Զ. Ս. ՍԱՆՏԵՐՑ

ՊԵՐ. ՍԻՄՈՆ ՔԷՐՉԻԱՆ

(Վազմըյրս Այնճապըն Գայանըզ քիլիսէսին յօպանը. վէ պիր միւսէթ-
սէն պէրու Մարտ Իմի իրանիյան մէքմէպի Փրօֆէսօրարնան)

Պատ. Գրիգորը թանրմագլըղըմ իլք տէֆա 1859-1860 թարիխինտէ պիր շակիրտ մագամընտա Այն-թապ մէքթէպինէ կիթտիյիմտէ վազը օլտու: 1864 է տէք օրատա թալէպէ մագամընտա պուլունտըղըմ միւտտէթտէ միւմաիլէյհին՝ վազլարընտա իպրազ էթտիյի պէլաղէթ վէ կէրմիյէթ տըզգաթըմը ճէլպ էտէր, վէ հայրան օլուր իտիմ: 1866-1867 տէն սօնրա Այն-թապըն Գայանըզ քիլիսէսինտէ պիր վաիզ մագամընտա իշլէտիյիմ միւտտէթտէ Պատ. Գրիգորըն խարիճի վէ տախիլի էօմրինէ տահա զիյատէ վազըֆ օլմաղա ֆուրսաթըմ օլտու: Անըն հազընտա պիլտիյիմ պազը շէյլէր աթիտէքիլէր տիր:

1. Միւմաիլէյհ իլէ իշտաշլըզ ալազամըզ ղայէթլէ սամիմի օլմուշ տըր: Գայանըզ քիլիսէսինտէ պուլունտըղըմ իլք 5-6 սէնէ զարֆընտա, սալթ պիր տէֆա պիր ատէմ սէպէպինտէն արամըզտա պիր շէյ կէչտի, օ տախի 5-6 տազիզէ սօնրա քեամիլէն զաիլ օլտու:

Պագի ճիւղէ վազթտա, վէ թա շիմտիյէտէք տօսթա-
նէ ալագամըզ պագը գալմըշ տըր:

2. Պատ. Գրիգոր սիննճէ վէ մէվգիճէ պէնտէն
պէօյիւք իքէն, անըն հիչ պիր վազթ պանա պիր կէօնէ
պէօյիւքիւք գուրունթուսընտա պուլունմայըպ, պէրաքս
պէնիմ իլէ պիր ըէֆիգ մագամընտա մուամէլէ էթմէսի
պէնիմ իւզէրիմտէ չօգ խօշ պիր թէսիր պրագմըշ տըր:

3. Քիլիսէճէ տիւչար օլտուղըմ թէճրիպէ վէ միւշ-
քիլաթտա պանա տաիմա իշթիրաք վէ մուավէնէթտէ
պուլունմըշ տըր: Թէճրիպէլէրիմտէ կէօսթէրտիյի իշ-
թիրաքը հիսս պէնի զիյատէսիյլէ գուվլէթլէնտիրիր վէ
եիւքիմիւ խաֆիֆլէնտիրիր իտի:

4. Գայաճըզ քիլիսէսինտէ իշլէտիյիմ վազթ հէր
Փագար էրթէսի կինիւ սապահլայըն պիր արայա կէ-
լիպ քիլիսէլէրիմիզին ահվալը հագզընտա միւսահէպէ
էթտիքտէն սօնրա տուա արզ էտէր իտիք:

Պու վէ սահիր մինասէպէթլէրտէ օտասընա կիթ-
տիյիմտէ չօգ տէֆա քէնտինի տուա էթմէքտէ պուլուր
իտիմ: Միմաիլէյհ՝ «տուա ատէմի» իտի: Վէ տուա-
լարը պանա չօգ թէսիր էտէր իտի: Տուա խուսուսըն-
տա պանա մուալլիմ օլմուշ տըր:

5. Պատ. Գրիգոր իշկիւզար իտի: Պօշ սէօհպէթ-
լէրլէ, վէ մէճպուրի օլմատըզճա՝ ումուրը տիննեէվիյէ իլէ
վազթ ֆէվթ էթմէյիպ, տաիմա քէնտի քիլիսէվի ու-
մուրը իլէ մէշղու պուլունըր իտի: Հաթթա լուզումըն-
տան զիյատէ մէշղու օլուպ, տօղրուտան քէնտինէ աիտ
օլմայան իշլէրէտէ մուավէնէթ էթմէյէ վազթ վէրիր իտի:

Գու սուրբթիւ քէնտի քիլիսէսինին խարիճինտէ տէ չօգ էմէյի օյմուշ տըր: Գայանըգ քիլիսէսինին տախի միւշ-քիլի իշէրինէ օլտուգնա պագար, վէ էմէյինի էսիրկէ-մէգ իտի: Կիլիկիա տաիրէսինտէքի սայքի հէփ քիլի-սէլէրի գիյարէթ էտիպ վագ էթմիշ տիր:

6. Ճանլարըն խէլասը իշին մինպէրտէն խարիճտէ օլարագ հէր սընֆ էհալի իլէ շախսէն գօնուշըր իտի: Մէգհէպ ֆարգընա պագմայարագ նէգաքէթ վէ մարի-ֆէթիւէ ատէմլէրին ճանլարընըն խէլասը իշին սէօյլէր իտի:

7. Ղարիպլէրի, միւսաֆիրլէրի վէ ֆագիրլէրի սէվէր իտի: Ղարիպլէրէ խուսուաի եագընլըգ կէօսթէրիր իտի: Սօֆրասը միւսաֆիրլէրէ աչըգ իտի, ֆագիրլէրէ տօղրու րահիմ վէ ճէօմէրտ իտի: Խուսուա խասթալարը գի-յարէթինտէ ֆագիրլէրին եաստըղը ալթընա պիր մըգ-տար խարըլըգ գօր կէչէր իտի:

8. Ճէմաաթընը չօգ սէվէր վէ քէնտիտէ անլէրտէն չօգ սէվիլիր իտի: Խուսուա ճէմաաթըն օրթա հալլը վէ ֆագիր սընըֆընըն մուհապպէթինի չօգ գագանմըշ իտի: Բուհանի վէրկիտէ ճէօմէրտ իտի: Նիւմունէ օլմաղա շա-յան սուրէթտէ չօպանլըգ վագիֆէսինի իֆա էյլէտի: Հէման Բապպ քէնտինէ սէլամէթ իհսան էյլէյիպ, քէն-տինի միւքեաֆաթա նաիլ էյլէյէ:

ԽԱԶԷՐ ԱՂԱ ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆ

(Պատ. Գրիգորըն էն միւսինն սարկաւազը)

Պու թարիխտէն (1905) 44 սէնէ մուգատտէմ քի-
լիսէյէ ազա օլարագ, սէվկիւլիւ չօպանըմ իլէ սըզը ալա-
գատա պուլունմաղա պաշլատըմ: Պէն տախի պու ալա-
գա վէ Բապալըմըն հիտայէթի սայէսինտէ 11 սէնէ սօն-
րա սարկաւազ ինթիխապ օլունարագ պու խըտմէթտէ
տէվամ էթտիմ: Պու վագըթլարտա քէնտի իլէ արգա-
տաշ օլտուղըմ հասէպիլյէ ճիւմլէ ահվալինէ ալեհաս վէ
տէրտտաշ օլտում:

Պու ուզուն միւտտէթ զարֆընտա քէնտինի գրի-
թիգա էտէնլէր վէ ալէյհինտէ տավա էթմէք իսթէյէն-
լէր պուլունտը իսէտէ ինայէթ ի Իլահիյէ սայէսինտէ
ճիւմլէսինտէ տէ փաք չըգտը, վէ իսնատ էթմէք իսթէ-
տիքլէրի շէյլէրին պիէսաս օլտուղը անլաշըլմըշ տըր:

Վազլարընտա օլան իման վէ ճանլարըն խէլասընա
տօղրու խալիս մուհապպէթի սայէսինտէ շիմտիքի ճէ-
մաաթը կէօրմէյէ մուվաֆֆագ օլմուշ տըր:

Ճուգարայա տօղրու ալագասը ղայէթ ճիտտի իտի:
Անլէրի խալիս մուհապպէթլէ սէվէր, հալլարընա աշի-
նա օլուր, տէրտլէրինէ տէրտտաշ օլուր, վէ նիչէ կիւճ-
լիւքլէրինտէ անլէրէ եօլ կէօսթէրիր իտի: Վէլհասըլ
անլէրի պաղըլնտա թաշըր իտի: Հաթթա նիչէ տէֆա-
լարտա քէնտի քիսէսինտէն անլէրէ եարտըմ էտէր իտի:
Չօգ տէֆա պու եօլտա սիթէմ էտէնլէր վար իքէն պիլէ,
անլէրի միւլայիմանէ թէսքին էտէր, օլ կիւճլիւքլէր արա-

արնտա եինէ ֆուգարայր արար պուլուր վէ անլերի գա-
յըրըր իտի:

Յամիլեա զիյարէթի քէնտինին էն մուգատտէս ֆար-
գը իտի: Սալթ քէնտի նէմաաթը տէյիլ, ախէր նէ-
մաաթլար տախի պու խուսուստա սէվկիպիլու Չօպանըմա
միննէթտար տըրլար: Անլերին տէ տէրտ ու էլէմ իչինտէ
պուլունանլարը իչին չօգ կէնէլէր վազֆ էտէր իտի:
Քէնտի իչին էն խօշ օլան հալ պիր տէրտլիյի թէսէլի
էթմէք, արալարընտա պիրուտէթ պուլունան խանէլէրի
սուլհ ու սէլամէթտէ կէօրմէք: Պու շէյլէր իչին վէր-
տիյի վազըթտա իտի քի քէնտինի էն զիյատէ ֆէրիհ
պիր հալտէ կէօրիւր իտիմ:

Չօգ սըրալարտա քիլիսէնին խայրը իչին քէնտի
հազգընտան վազ կէչմէյէ ըազի օլուր իտի:

Ձիյատէ սէօյլէմէք իսթէր իտիմ, լաքին զիյատէ
վազթընըզը ալմայայըմ, անճազ պիր շէյ տահա զիքը
էտէյիմ:

Չօպանըմըգ քէնտի զամիրինէ չօգ տըզգաթ էտէր
իտի: Նէ շէյի հազգ վէ փաք կէօրիւր իսէ, անըն իչին
կիւնլիւք, սըզլէթ, զարար, հազարէթ, հէր շէյ քէն-
տինէ քիչիւք կէօրիւնիւր իտի:

ԻԱԶԷՐ ԵՆՈՐՉՕՔԵԱՆ

ՎԵՐ. ԳԵՈՐԴ ԴԱԶԱՆՃԵԱՆ

Վեր. Գ. Գազանճեան ան ասլ Այնթապլը վէ Պատ.
Գարա Գրիգորըն քիլիսէսինտէն օլուպ, էվվէլա Մարաշ

վէ սօնրա Եէյլ Տար իւ ֆիւնոնը իւմ ի իւահի մէք-
 թէպինտէ թահսիլ էթմիշ, վէ Կիլիկիանըն պազը Ինճիլի
 քիլիսէլէրինտէ, վէ սօն տէֆա Այնթապըն պիրինճի
 քիլիսէսինտէ վահզլիք էթմիշ օլուպ սօն սէնէլէրինի
 Ամէրիգատա կէչիրմիշ տիր: Սօն խասթալըղընտա (1905)
 տօզթօրլար արթըզ իֆագաթընտան գաթ ի իւմիտ էտիպ,
 աիլէսինէ էօլէճէյինի խապէր վէրտիքլէրինտէ, պիրատէ-
 ըիմ Արմենակ էֆէնտի՝ սօն տէֆա օլարագ պիր տէֆա
 տահա միւմաիլէյհի կէօրմէք իչին խասթախանէյէ
 Եանընա կիտէր: Տիլի աղըրլաշմըշ օլուպ կիւճ իլէ
 սէօյլէյէպիլիյօր իտի: Արմենակը թանըր: Պիր գաշ
 սէօզտէն սօնրա, Փէտէրտէն խապէր ալմագ իսթէր,
 օտա պու կիւնլէրտէ ըահաթ օլտողընը վէ տօսթլա-
 ըընա սէլամ կէօնտէրտիյինի զիքը էտինճէ, «Սաղ
 օլսոն, սաղ օլսոն. մէմնոն ըմ» տէր: Պիր ազ սիւ-
 քիւթ տոլրտըգտան սօնրա, կիւճլէ շէօյլէ սէօյլէր,
 «Պատ. Գրիգոր պէօյիւք զաթ տըր: Սէնին փէտէրին
 ատի պիր ատէմ տէյիլ տիր: Օ գավմը վէ քիլիսէսի
 ուղըոնա պէօյիւք խըտմէթլէր իֆա էյլէտի, վէ հալա
 էթմէքտէ տիր: Հէման Րապպըն էլինտէն գաթ գաթ
 միւքԵաֆաթընը ալսըն:»

ժԲ.

Յ Ո Ր Ե Լ Ե Ա Ն

1906 Մարտ 2-յէ միւսատըֆ ճումա կինիւ Այնթապըն Հայիկ քիլիսէսի Պատ. Գարա Գրիգորըն չօպան թախսիս օլունմասընըն Յորեւեան զիյնէթինի իճրա էթմիշ տիրլէր :

Օլ զիյնէթին թարիֆի Փրօֆ. Զենոբ Պէզճեան թարաֆընտան Ա.---:---: տէ (1906 Ապրիլ 7, Նօմ. 14 տէ) նէշր օլունմուշ օլարագ անը օլտըղը կիպի աթիտէ տէրճ էտէրիզ :

1856 սէնէսի 'Այնթապ Փրօթէսթանլարը իչին մուհիմմ պիր թարիխ պաշը տըր. չին պու սէնէտէ Վեր. Գարա Գրիգոր Յարութիւնեան վէ Փրօֆ. Ալիքսան Պէզճեան, պիրի քիլիսէտէ, օլ պիրի մէքթէպտէ քէնտի խըտմէթ ի 'ալէնիյէլէրինէ պէտ էյլէտիլէր : Իքիսինին տէ պու շէհրտէ վէ պու հէվալիտէ Ինճիլի իշ իւզէրինտէ թէ' էսիրի 'ազիմ' օլմուշ տըր :

Վեր. Գարա Գրիգոր Յարութիւնեանըն չօպան թախսիսինին 50 նճի րէս ի սէնէ ի տէվրիյէսի զիյնէթի կէշէն Մարտ 2 Ուրբաթ կինիւ էօյլէն սօնը 'Այնթապըն Գայաճըզ քիլիսէսինտէ խընճախընճ տօլու պիր ճէմ' իյէթ հուզուրընտա իճրա էտիլտի : Վեր. Գ. Գրիգորըն

սըհհէթի պիր վազըթտան պէրու էփէյի էնտիշէյի մու-
 ճիպ օլմագտա իտի իսէ տէ, Ալլահա շիւքը օլսուն,
 միամաիլէյհ տէյիլ սալթ 2¹/₂ սա'աթտան զիյատէճէ տէ-
 վամ էտէն իշպու խըտմէթ հէնկեամընտա հազըր պու-
 լունուպ, եօրուլմայարագ տիզգաթ իլէ տինլէտի, ան-
 ճագ քէնտիսի տախի հազըրունա պիր մըզտար սէօյլէ-
 մէյէ մուզթէտիր օլտու: Իշպու զիյնէթ՝ ճէմա'աթըն
 քէսրէթի (2500 ի միւթէճավիզ իտի) վէ սիւքն ու թէմ-
 քինի, օգունուլան վէ իրատ էտիլէն քէլամլարըն էհէմ-
 միյէթի, խըտմէթին ասլ մագսէտի, վէ էտիլէն պա'զը
 թէրէննիամաթ ճիհէթիլէ տիզգաթա շայան օլտու: Մա-
 տամ ֆափազեանըն տէլալէթի թահթընտա Հայիկ քի-
 լիսէսի խանէնտէկեան կիւրուհընըն թէրէննիամաթը, խու-
 սուսա, «Յորեկեան թէրէննիամիւ» վէ «Ա՛հ նէ կիւզէլ,
 նէ կիւզէլ տիր Սիօն,» վէ «Միւպարէք օլսուն Իսրա-
 յէլին Բապպը» ֆէվզ էլ 'ատէ թագտիր օլունտու: Վէ
 պիրտէ, շու զիյնէթ իշիւն քէնտի կէնիշ վէ կիւզէլ քի-
 լիսէ պինալարընը մուհապպէթլէ թագտիմ էթտիքլէ-
 րինտէն տօլայը Գայաճըզ քիլիսէսի հէյէթ ի իտարէ-
 սինէ ումում Այնթապ ֆրօթէսթան ճէմա'աթը թարա-
 թարաֆընտան պիլ խասսա 'արզը մէմնունիյէթ էտէրիզ:
 Խըտմէթ Վեր. Մանասէ ֆափազեանըն թահթը
 ըիյասէթինտէ օլուպ՝ «Համտ ֆէտէրէ» իլահիսի վէ
 միամաիլէյհին տուասըյլէ պէտ օլունտու: Անտէն Վեր.
 Հ. Աշճըբան Ղեվ. 25. 1-38 գըթայը գրաաթ էտիպ,
 Մր. ձ. է. Մէրիլլ տուա արզ էյլէտի: Պատէհու ճէ-
 մա'աթլէ, «Կիւնէշ եէվմի սէֆէրինտէ» իլահիսի թէրէն-

Նիւմ էտիտիքտէն սօնրա, Վեր. Յովհաննէս Գ. Գրիգորեանըն քննտի փէտէրինին թէրճէմէ ի հալինէ տաիր գալէմի ալմըշ օլտըղը կէնիշճէ վէ փէք էմէքլի պիր մէգալէտէն մուհիմմ պիր գըթա Տօգ. Յովսէփ Գ. Պէզնեան մարիֆէթիլլէ 30-35 տագիգէ գատար գրաաթ էտիլիպ՝ հազըրուն թարաֆընտան ագիմ սիւքին, մէրազ լէ տիգգաթլէ իսթիմա էտիլտի: Վեր. Գարա Գրիգոր Յարութիւնեանըն թէրճէմէ ի հալինէ տաիր պունտան պիր գաշ հաֆթա ագտէմ Ա-ի-ի-ի-տէ կէնիշճէ մալիմաթ վէրիլմիշ օլտուղընտան, շիմտի անը թէքրար էթմէյէ հանէթ կէօրմէյիգ. խուսուսա քի միմաիլէյհին կէնիշճէ թէրճէմէ ի հալինին այրը պիր ըիսալէ հալինտէ նէշրի տէ թասմիմ էտիլտիյի մէսմուլիմիգ օլմուշ տըր:

Պատէհու Փրօֆ. Ալիքսան Պէզնեան Պատ. Գ. Գրիգորըն չօպանլըղը գէմանընտա Հայիկ Ինճիլի քիլիսէնին թէրազըսը հազգընտա իրատը քէլամ էտէրէք, տէտի քի,

«Այնթապտա իլք Փրօթէսթան քիլիսէսի 1848 տէ թէշէքքիլ կէթմիշ օլուպ, Պատ. Գ. Գրիգորըն պու քիլիսէ իւզէրինէ չօպան թաեինի 1856 տա վագը օլտու: Մէգքիւր քիլիսէ 1865 տէ Գայաճըգ վէ Հայիկ նաման իքի գըսմա այրըմաղլէ, միմաիլէյհ Պատուելինին 40-41 սէնէլիք չօպանլըղը պիլա ֆասլա Հայիկ քիլիսէսինտէ տէվամ էթմիշ տիր: Մէգքիւր միտտէթ՝ արա սըրա տէրունինտէ զուհուր էթմիշ օլան միւշքիլաթ վէ չալգանթըլարա ըաղմէն, Հայիկ քիլիսէսի իշին պէտէնէն թէրազըր էյամը օլմուշ տըր: Իշպու թէրազըրը մուճիպ օլան էսպապտան պիր գաշ պէլի-

ճէլէրի պիզճէ աթիտէքիլէր տիր, 1. Հէնուզ այրըմըժ օլան պու քիլիսէ՝ իպատէթկեհաճ վէ մէքթէպ պինալարընտան մահրում վէ նիսպէթէն զաիֆ պիր հալտէ իքէն տէ, շու ճիհէթլէ պախթիյար օլմուշ տըր քի անըն իտարէսի պաշընտա Պատ. Գրիգոր իլէ պիրլիքտէ Լեոն, Գրիգոր, Կիպէսէր Ներսէս, Թէրզի Լեոն, Պէզճի Յակոբ, վէ Նիզիպլի Ատուր* կիպի մուգթէտիր, ֆէտաքեար, էհլ ի իման վէ մէպտէլէրի քիլիսէնին խայրընա խըտմէթ էթմէք օլան քիմսէլէր պուլունմըժ տըր: Պունլարըն ղայրէթի վէ Տօգ. Շնայտըն տա խուսուսի հիմմէթիլէ Հայիկ քիլիսէսի ազ սօնրա մինասիպ պիր իպատէթկեհաճ վէ մէքթէպ պինալարընա մալիք օլապիլմիշ տիր:

2. Վազթ միւրուրիլէ պու զաթլար պիրէր պիրէր իշտէն չէքիլտիքլէրինտէ, ելըլէրինէ կէչէսլէր անլէրին մէպտէ վէ մէսլէքինէ սատըգ խալէֆլէր օլմաղլէ, շէվգ ու շէթարէթլէ պաշլանըլան իշ այնի կէրմիյէթլէ տէվամ էտէպիլմիշ տիր:

3. Արա սըրա քիլիսէտէ կիւճլիլքլէր վէ էֆքեար ֆարզլարը զուհուր էթմիշ իսէ տէ, ումուր պաշընտա օլանլար քէնտի շախսի տույղուպարընը հիւսն ի իմթիզաճ վէ իթթիֆազ մէպտէլէրինէ գուրպան էթմէյէ հազըր պուլունան թազըմտան օլմալարըլա նիֆազ ու շիգազա մէյտան վէրիլմէմիշ տիր:

(*) Պիլա շիւպնէ խամթիպ էֆէնտի (Փրօֆ. Ա. Պէզճիեան) տախի պու զամլար իլէ պերապեր էմր ի իտարէտէ Պատ. Գրիգորա մուսվէնէթ էտէնլէրին էն պէլիսի իտի:

4. Թիւրքիտա տա վազը Փրօթէսթանթ նէմաթ-լարը արասընտա Հայիկ քիլիսէսի սայը ճիհէթիլէ* պիրիննի մէվզրի իհրազ էլլէմիշ իսէ տէ, մուհապպէթ գաիտէսիլլէ իտարէ օլունան պիր կէնիշ Ֆամիլեա հալինտէ պուլունմուշլար տըր: Իլք կինտէն պէրու պուրատա Ժ--է--է--նուսուու նարի օլուպ, զէնկին, Ֆագիր, պէոյիք, քիւշիք Ֆարգը կէօզէտիլմէլէրէք, ճիւմլէնին հուզուզ վէ իմթիյազընա րիայէթ օլունտուղունտան, էֆրատը մէյանէսինտէ սայքի տաիմա քեամիլ ահէնկ գաիմ օլմուշ տըր:

5. Հայիկ քիլիսէսիին սըֆէթ ի մախսուսէսինտէն պիրի տէ շօպանըլլէ ալազասընըն տէվամլը պուլունմասընա զայյուր օլմասը օլմուշ տըր: Հէր ճիհէթլէ իմթիսալէ շայան զէվճէյն մէյանէսինտէ պիլէ պազէն պիրուտէթ միւմքին օլտուղու կիպի, Հայիկ Քիլիսէսի իլէ Չօպանը արասընտա տախի եանլըշ անլայըշլար, եա պիրուտէթ զէմանլէրի օլմամըշ տէլիլ իսէտէ, եէքտիկէրինէ ըզապէթ էտէրճէսինէ թարաֆէյնին իպրազ էլլէտիյի ֆէտաքեարլըզ սայէսինտէ պու մուզատտէս ալազա պունճա միւտտէթ հիւսնի հալտէ տէվամ էտէպիլմիշ տիր:

6. Հայիկ քիլիսէսի իքի ճիհէթլէ մինպէրէ էհէմմիլլէթ վէրմիշ տիր. պիրի պու քի, մինպէր թալիմճէ սաղլամ օլսուն, եանի խալիս Խնճիլի մէպտէլէրտէն սափմասըն: Իքիննի շու քի, մինպէր տաիմա ճէմաաթտանն եիւքսէք օլուպ, վազըթլարըն մաթլուպընա միւ-

(*) Էլեկվմ քիլիսէ ազասընըն ստէտի 850 գատար, վէ պիւթիւն ճէմասն 2400 նուֆուստան զիյատէ տիր:

Թապազաթ էյլէսին: Ձէմանլէրին թէպէտտիպիւ վէ Այնթապտա Գօլէն կիպի եիւքսէք պիր միւսսէսէսին վիւճուտի միւնասէպէթլէրինտէն Վեր. Գ. Գրիգոր քէնտիսի տախի քիլիսէ իլէ պէրապէր մինպէրին եիւքսէքլիյինին լուզում վէ էհէմմիյէթինի հիսս էտէրէք, 1892 տէ իքինճի պիր չօպանըն, Վեր. Մ. Կ. Փափազեանըն, տավէթինէ թէշէպպիւս օլունտը: Պէօյլէնէ Հայիկ քիլիսէսի 13 սէնէտէն պէրու պու իքի չօպանլար մարիֆէթիլէ իտարէ օլունարագ՝ պու թէրթիպտէն մատտի, վէ խուսուսա մանէվի վէ ըուհանի ճիհէթլէ չօգ միւսթէֆիտ օլմուշ տըր: Խաթիմէ հալինտէ, Հայիկ քիլիսէսինին կէնճլէրինէ, մէյտանա կէլմէքտէ օլան եհնի նէսլէ, իխթար վէ թավսիյէ էտիլիր քի, Ինճիլի թալիմ վէ ուսուլը իտարէնէ քէնտի սէլէֆլէրինին մէպտէսինէ սատըգ պոպունսընլար, օլ զէման Ալլահըն եարտըմըյլէ իլէրուտէ քիլիսէնէ տահա փարլագ պիր Յորեյեան իճրասընա մուվաֆֆագ օլաճագլար:»

Պատ. Մր. Սանտըրս; Պատ. Գրիգորը վէ Հայիկ քիլիսէսինի իշպու Յորեյեան զիյնէթինտէն տօլայը թէպրիք էյլէտիքտէն սօնրա, Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին մէմուրիյէթ ի ըուհանիյէսինին էվսաֆը մախսուսէսի հազզընտա սէօյլէտի: Իֆատաթը իճմալէն պէր վէճհի աթի տիր:

«Ինսանճա սէօյլէյէրէք՝ պէն Կիլիկիա իթթիհատընտա օլան Փրօթէսթանթ մէմուրիյն ի ըուհանիյէսինտէն տօլայը միւսթէթիլիր իմ: Լաքին Ինճիլտէ մէվզու մէմուրիյէթ ի ըուհանիյէ միյարը իլէ զըյասը նէֆս

էյլէտիյիմիզտէ պիզ քէնտիմիզի նէ գատար գուսուրլը պուպուրըզ :

Պօղոս առաքեալ 2 Կորն. 3 պապ 4տէն 6 պապ 10ա տէք օլան մէշհուր գըթատա մէմուրիյէթ ի բուհանիյէ հազգընտա օլան էֆքեարընը էյիճէ թասրիհ էտիյօր : Պէնճէ պու ուզուն գըթատա էսասի թասավվուր . «Քրիստոս թարաֆընտան էյիլիք էտէրէք , Ալլահ պիզիմ վասըթամըզլէ ըճա էտէր կիպի... եպվարըրըզ» (2 Կորն. 5. 20) քէլամը տըր : Լաքին նամսըլ օլուր տա պիր ատէմ «Ալլահ անըն վասըթասըյլէ սէօյլէյօր» տէնիլէպիլէճէք հալա վասըլ օլուր : Պունա պու այէթտէն ազտէմ կէլէն գըթալարտա չօզ ճէվապլար վէրիլմիշ տիր . իշթէ անլէրտէն պազըլարը . Պուր--նէ մէմուրիյէթի օլմալը տըր (3. 3.) . պու նէ պիր մէմուրիյէթ տիր (3. 8) . վէ անա հազըրլանմագ իչին բուհանիճէ ինսան Քրիստոսըն սուրէթինէ թէպէտտիպ էյլէմէլի տիր . պու մէմուրիյէթ «պա'իս ի ըզալէթ օլան կիզլի շէյլէրի ըէտտ էտէրէք հիյլէ իլէ հարէքէթ էթմէզ , Ալլահըն քէլամընը թահրիֆ էթմէզ» (4. 2) . իքի տիննայը տա նազարը էհէմմիյէթէ ալըր (5. 2) . քէնտիսի եէնի պիր մախլուզ տըր (5. 17) . «Քրիստոսը արթըզ թէն հասէպիյլէ թանըմագ» (5. 16) . պէօյլէ պիր զաթ Քրիստոս իչին սէօյլէր , վէ մէմուրիյէթինին նէթիճէսի , Քրիստոսըն քէնտի ճէմա'աթընտա սուրէթփէզիր օլմասը տըր : Պու նէ կիզէլ պիր թասավվուր , վէ 'ալ էլ խուսուս շու միւհթէրէմ փէտէրիմիզէ (Պատ. Գրիգորա) վազը' օլտուլը կիպի ,

Քրիստոսըն պիր զիւրրիյէթտէ տէյիլ, իլլա անլէրին չօճուզարընտա, հաթթա թօրունլարընտա սուրէթփէզիր օլտուղընը կէօրմէք նէ լաթիֆ տիր: Պու կիպի մէսէրէթէ մալիք իքէն, պրագ, հէր քէս պիզէ Ալտատըճը տէսին (6. 8). պիզի «Մահգուն» թէսմիյէ էթսին (6. 10). ճէվապ վէրիրիզ քի տէրունիմիզտէ տաիմի սա'ատէթ փունարընա մալիք իզ: Պրագ, պիզէ «Ֆագիր» տէսինլէր, ճէվապ վէրիրիզ, «Չօզարը զէնկին էտէրէք», վէ ֆագը ը հալ պիզիմ իչին հիչ տիր, չին պիզ հէր շէյէ մալիք իզ (6. 10). պու չօզարը զէնկին էթմէք մէ մուրիյէթ ի ըուհանիյէմիզին էնճամը տըր, վէ նէթիճէսի, «Սէմավաթտա մահֆուզ օլան, զէվալ պուլմազ, լէքէսիզ վէ սօլմազ միրաս» տըր (1 Պետ. 1. 5): Պու կին պու սէվկիվիլ փէտէրիմիզ իլէ սէվինէրէք պիլիրիզ քի, քէնտի իչին պու կիպի պիր միւքեաֆաթ մուլթլազ հազըր տըր:»

Փրօֆ. Սարգիս Լեոնեան «Ինճիլի էրմէնիլէրին անլատըղընա կէօրէ, Փրօթէսթանլըղըն մէպտէլէրի» նէ իտիյի հազզընտա իրատը քէլամ էտէրէք, աթիտէքի նօզթալարը տէրմիյան էթտի, շէօյլէ քի:

«1. Տին պէնի պէշէրին 'էօմրինտէ էն եիւքսէք մէվզի'ի իհրագ էտէր. իմտի 'էօմրին ֆարզը տաիրէլէրինին մէնաֆի'ի՝ մէնֆա'աթ ը տինիյէ իլէ իխթիլաֆտա տէյիլ կէօրինտիւքլէրինտէ, տաիմա տինինքի ախէր ճիւմլէ մէնֆա'աթ զանն օլունան շէյլէրէ թէրճիհ էտիլմէլի տիր: Փրօթէսթանլըզ թա'լիմ էտէր քի 'էօմրտէ տին՝ պէօյլէ էն եիւքսէք մէվզիի իհրագ էտէճէք օլուր իսէ, օլ տէմ 'էօմրին ախէր տաիրէլէրի պու

եհիզտէն միւթէզարրըր օլմատըզտան մա'տա , պէր աքս անլէրին մէնաֆիի պիրիննի տէրէնէտէ թէէմին օլունմուշ օլուր . լաքին տինէ մէզքիւր մէվգի վէրիվմէյէնէք օլուր , վէ տին 'էօմրինն ախէր տա' իրէլէրինին մէնֆաաթընա պիր վասըթա հալինտէ իսթիմալ օլունուր իսէ , օլ տէմ կէրէք տին վէ կէրէք անա ֆաիգ թութուլանն հիմլէ տէվաիր միւթէզարրըր օլուր :

2. Տինէ իքի նիհէթտէն նազար օլունա պիլիր , — պիրի խարինտէն վէ տիկէրի տախիլտէն : Խարինտէն պազըլտըզտա , տին պիր թազըմ թալիմաթ , թէնպիհաթ վէ ային ու ատաթտան իպարէթ տիր . տախիլտէն պազըլտըզտա տին պիր տէրունի հայաթ տըր : Տինին մուհիմմ' նիհէթի սօնրաքի տիր , վէ պու սօնրաքի մէվնուտ օլտըղը հալտէ , իլք զիքր օլունանն նիհէթի անըն խարիննի իզհարը հալինտէ պիզզարուր մէվնուտ օլուր . լաքին տինին խարիննի թալիմաթ վէ ային ու ատաթ շէքլինտէ վիւնուտիյէթի անըն տախիլի հայաթ շէքլինտէ մէվնուտիյէթիննի մութլազ սուրէթտէ ֆարզ էթմէզ : Վէ պիր տին քէնտի թէվապիինտէ տէրունի հայաթ օլմագտան ֆարիղ օլմուշ իսէ , օ' թէվապիի իչինն տին օլմագտան չըզմըշ օլուր :

3. Տինին հատտըր զաթընտա ասլը , վէ ինսանըն անըր տէրք վէ զապթ էթմէսի եէքտիկէրինտէն թէֆրիգ օլունմալը տըր : Էվվէլքի գաիմ վէ տաիմ տիր . լաքին սօնրաքի վազթտան վազթա թէպէտտիլ էտէր , վէ ֆրօթէսթանլար ինանըրլար քի միւրուրըր զէմանն իլէ Խրիսթիյան քիլիսէսի տինին հազիգաթընա տահա վէ

տահա զիյատէ թէեագգին էթմէքտէ օլաճագ տրր :

4. Պու սօն խոսուսըն թէէմինի իչին Փրօթէսթանլար քիլիսէճէ էֆքեար սէրպէսթիյէթինի վէ թալիմ ու թէրպիյէճէ թէրագգըլը շարթ ը մութլագ թանըրլար : Տինի հագիգաթը թէհարրի վէ անա թէեագգին իչին, հէր քիլիսէյի վէ անըն հէր ֆէրտինի քեամիլէն հիւրը թանըրլար, վէ հէր ճինս մէքթէպլէրէ տէյիլ եալընըզ չէշմի թէվէճճիւհ իլէ պագարլար, անճագ անլէրի քէնտի մէվճուտիյէթլէրինին պիր գըսմը տէյիլ հիսս էտէրլէր :

5. Տինին հագիգաթընա տօղրու պու թէրագգը էմրինտէ Փրօթէսթանլար եանըմագ տէյիլ եալընըզ Ք. Մուգատտէսի թանըրլար : Քիլիսէնին ումումի մէճլիսլէրինին գարարլարընա, գատիմ Հայրապետլէրին թահրիաթլարընա վէ էսքի քիլիսէլէրին «աւանդութիւնլարընա» չօզ հիւրմէթ էտէրլէր իսէ տէ, պու խոսուստա անլէր իլէ Ք. Մուգատտէսին արասընտա հիչ պիր մուգայէսէ խաթթը թանըմագլար :

6. Պէօյլէճէ Խնճիլի Շէրիֆտէն էօյրէնտիքլէրինէ կէօրէ, խէլասա շարթ հալինտէ՝ Փրօթէսթանլար եալընըզ իքի շէյ գապուկ էտէրլէր, — պիրի Բապա Յիսուս Քրիստոսա իման, վէ տիկէրի Բուհ իլ Գուստըն աթիյէսինէ նաիլ օլմագ : Խնայէթ չարէլէրի ատէմի խէլասըն պու իքի շուրութունու գապուկ էթմէք եէրինէ կէթիրմէյէ, վէ խէլաս օլտըգտան սօնրա տա անտէ պէօյիմէյէ մուավէնէթ էտէրլէր իսէ տէ, խէլասա ասլա պատի օլամագլար :

7. Խէլասըն պու էմր ի ագիմինտէ Ալլահ վէ ին-

տան եալընըզ պուզունուրլար, վէ արատա պիր մի-
թէլլասըթ օլմազ: Ալլահ կինահար աֆզընը վէ հա-
յաթ ք էպէտիյէյի քիլիսէնին մէմուրլարընըն վէ ային
ու առաթընըն վասըթասըյլէ միամինէ իլհազ էթմէզ,
աննազ Ալլահ անլէրի միամինէ տօղրուտան իթա էտէր:
Փրօթէսթանլըգտա ուսույ ք քէհանէթ եօզ տըր:

8. Փրօթէսթանլար քիլիսէ տէմէք իլէ պու սուրէթլէ
խէլասա նաիլ օլմուշ օլանլարըն հէյէթի մէհմուէսինի
անլարլար. շէօյլէ քի քիլիսէ միամինլէրտէն եօզարըտա
տուրուպ, անլէրէ խըտմէթ էտէն վէ անլէրի իտարէ
էտէն պիր հէյէթ տէյիլ տիր, աննազ միամինլէր քէն-
տիլէր քիլիսէյի թէշքիլ էտէրլէր:

9. Քիլիսէնին այինլէրի եալընըզ վաֆթիզ վէ Աշա
ի Բապպանի տիր: Ատէմլէր պու այինլէրին իճրասըյլէ
խէլասա մալիք օլմազլար, աննազ ազտէմճէ խէլաս
օլմուշ օլանլար անլէրին իճրասընա հիսսէտար օլուրլար:

10. Մէմուրիյն ի բուհանիյէ քէնտի սէլահիյէթլէրինի
եալընըզ խըտմէթ էթտիքլէրի քիլիսէտէն ալըրլար, վէ
անլէրտէ՝ սէլէֆտէն խալէֆէ ինթիզալ էթմէք իզրէ,
առաքեալլարըն գէմանընտան պէրու սիւրիպ կէլէն պիր
ֆէվգէլատէ նուֆուզ եօզ տըր. Քիլիսէնին պաշը վէ
ամիրի եալընըզ Բապպ Յիսուս Քրիստոս տըր:

11. Խրիսթիյան քիլիսէսինին էն եիւքսէք նիշան-
կեահը վէ էն սօն մազսէտի՝ Ինճիլի ճիւմլէ միլլէթլէրէ
թէպշիր էթմէք տիր. Թէպշիր ի պէշարէթ քիլիսէնին
բուհը տըր:

12. Ինսան էօլտիւքտէ, միւթթալի մէվճուտիյէ-

Թինտէ պիր ֆասլա հուսուպէ կէլմէյերէք, տօս տօղրու Ալլահըն հուզուրընա կիտէր, վէ օրատա թէնտէ իշլէտիյի ամէլլերէ կէօրէ հիւքմ օլունուր: Քաւարան եօզ տըր, պինաէն ալէյհ էօլիպէր իշին տուա ապէս տիր:»

Անտէն Վեր. Գ. Գրիգոր Յարուլթինեան այաղա գալզըպ՝ տիթրէր, լաքին պինանըն գըսմը ազամընտա իշիտիլիր պիր սէտա իլէ պիր գաչ քէլամ իրատ էյլէտի: Պիգիմ՝ թապէն զաիֆ օլուպ՝ Ալլահըն թէնէգգիպ վէ թէպրիյէսիյլէ թագտիս վէ խէլաս օլտըղըմըզը պինաէն ալէյհ Քրիստոստան մատա պիր շէյ իլէ միւֆթէխիր օլմամամըզ կէրէք իտիյինի զիքր էթտիքտէն սօնրա, Վեր. Պետիկեանըն էօլիւմ եաթաղընտա օլան «Քեանշքի Քրիստոսը զիյատէ սէվէ իտիմ» սէօզինիւ մէյտանա կէթիրիպ, «Քեանշքի պէն տէ Քրիստոսը զիյատէ սէվէ վէ անըն իշին զիյատէ իշլէյէ իտիմ» տէտի: Պիր տէ 70 միլեօն տալէր սէրվէթի օլուպ տա՝ էօլիւր իքէն «Հիշ պիր շէյիմ օլմայարագ ախրէթէ կիտիյօրում» տէյէն ֆագիր զէնկինտէն իպրէթ ալարագ, Պիզ վազթ իքէն Յիսուս իշին իշլէյիպ, էպէտի խագինէլէր ճէմ էտէլիմ,» տէտի: Պատէհու ներսէս Ծնորհալինին շու սէօզլէրիյլէ խաթմը քէլամ էյլէտի, «Հաստեա հաւատով, Հաստատեա յուսով, Հիմնեցո սիրով»:

Պունուն ազապինտէ Վեր. Յովհաննէս Գ. Գրիգորեանըն պիր մէքթուպու գրա՝աթ էտիլտի. պունտա միւմաիլէյհ, փէտէրինին պու Յոքելեան շէնլիյինտէ շախսէն հազըր պուլունմագլըղը չօգ արզու էյլէմիշ իսէ տէ, մա՛էթ թէ՛ էսսիւֆ մուվաֆֆագ օլամատըղընը, լա-

քին գալպէն միշանէմիզտէ հազրր պուլունանաղընը, հէմ օգունմագ իշին փետերինին թերնէմէ ի հալընը եօլատըղընը, վէ պիր տէ կէշմիշ կլի սէնէ զարֆընտա կերէք փետերի իլէ վէ կերէք անըն ֆամիլեա 'ազասը իլէ նէնիպանէ մու'ամէկէ էլլետիքլերինտէն տօլայը, սուրէթ ի մախսուտէտէ Հայիկ Իսնիլի քիլիսէյէ, վէ սուրէթ ի 'ումումիյէտէ Այնթապըն պիւթին Իսնիլի ճէմ'աթընա ֆամիլեալարընըն ճէմ'ի էֆրատը նամընա արգը թէշէքքիւր էլլետիյինի պէյան էթմիշ իտի:

Հաքէգա Մար'աշ Իսնիլի քիլիսէյերինին տախի պու զիյնէթտէն տօլայը օլան մէսերրէթ վէ թէպրիքլերինի հավի, Վեր. Ա. Շիրանեանըն եազտըղը խօշ վէ իշթիրաքլէ տօլու պիր մէքթուպ տախի գըրա'աթ վէ իսթիմա' էտիլտի:

Անտէն Վեր Մ. Կ. Փափագեան վագթըն տարլըղը սէպէպինտէն փէք գըս' սէօյլէմէյէ մէնպուր օլարագ, շու պիր գաշ 'նօգթայը տերմիյան էլլէտի. շէօյլէ քի «Պու' ազիմ' պիր զիյնէթ տիր. պիր չօպանըն 'այնի շէհրտէ վէ սայքի 'այնի քիլիսէտէ պիլա ֆասլա 50 սէնէ իշլէմէսի, տիյարըմըղ իշին պի էմսալ, վէ տիկեր մահալլերճէ տէ 'նատիր իլ վուգու' պիր հալ տըր: Վեր. Գ. Գրիգոր իլէ պիրլիքտէ իշլէտիյիմ' կէշմիշ 13-14 սէնէ զարֆընտա միւմաիլէյհտէն ասլա ինճինմէմիշ իմ' անըն իլէ 'ալագամ' տա'իմա փէտեր վէ էվլատ միյանէսինտէ օլան կիպի 'նէգաքէթ վէ մուհապպէթ իլէ տօլու օլմուշ տըր: Պու տագիգէտէ պէնիմ' տէ պիր պէօլիւք մաթլուպըմ' վագթըլլէ Եղիսէնին Եղիատան օլան

Թալէպի տիր. 'Սէնտէ օլան ըուհըն իքի միսլինէ նա'իլ օլայըմ': (4 Միւ. 2. 9.) Միւսթագպէլ իչիւն նէ թէր-թիպ օլաճաղընը պիլմէմ. անճագ օլ պապտէ Յիսուսըն սէօզիւ տա'իմա գուպաղըմտա տըր. 'Սիզէ սէլամէթ օլ-սուն. Փէտէր պէնի իրսալ էյլէտիյի կիպի պէն տախի սիզի իրսալ էտէրիմ': (Յովհ. 20. 21)

Իշպու Յորեւեան զիյնէթինի թիզքեար իչիւն էնսէպ թարիզ մագամընտա՝ իրատը Վեր. Գ. Գրիգորուն հաս-րէթքէշի օլտըղը թէպշիրի պէշարէթ մագսէտինէ իսթի-մալ էտիլմէք իւզրէ, պիր Յորեւեան սէրմայէսի ճէմ'ի մա'գուլ վէ միւնասիպ կէօրիկմիւշ իտի: Պինա'էն ալէյհ իշպու զիյնէթին նիհայէթինտէ պու մագսէտ իլէ թա-պագլար կէզտիրիլէրէք ազչէ ճէմ՝ էտիլտի: Սօնրատան պա'զը իլավէլէր իլէ էլեէվմ օլ մէպլաղ (Գարա Գրիգոր Յորեւեան սէրմայէսի նամըյլէ) 25 լիրայա պալիղ օլմուշ օլուպ, կիտէրէք զիյատէ արթաճաղը մէմուլ վէ ար-զուլու տըր: Պու մէպլաղ 100 լիրայա իպլաղ էտիլէ-ճէք վէ անըն իրատը իլէ հեր սէնէ Հայիկ Ինճիլի քի-լիսէսի թարաֆընտան էթրաֆ քիլիսէլէրէ սըրֆ թէպ-շիրի պէշարէթ մագսէտիլլէ զիյարէթլէր վուգու պու-լաճագ տըր:

«Համտ Փէտէրէ» իլահիսինի պիլթիւն ճէմա'աթ այագ իւզերինտէ թէրէննիմ էթտիքտէն սօնրա, Վեր. Գ. Գրիգորըն պէրէքէթ տուասըյլէ խըտմէթ խիթամ պուտը:

ԺԳ.

Խ Ա Ք Ի Մ Է

«Ինքնագրերն վաճառ կելովն տիրա Արժըն
պէնթի իշխան սալահ Սահը Հազըր տըր»
2 Տի. 4. 6. 24

Պատ. Գարա Գրիգոր գօլայ գօլայ ինթիյարլան-
մատը: 1902նին կիւզ մէվսիմինտէ Տէր ի Սաատէթի
գիյարէթ էթտիյինտէ շէյխուխէթին թէսիրինի հիսս էթ-
մէյէ պաշլամըշ իտի իսէտէ հալա տինն վէ էփէյի
գուվլէթլի իտի:

1903 ին գըշ մէվսիմինտէ պիր գարլը կիրակի սա-
պահընտա նիչէ կէննլէր քիլիսէյէ կիթմէյէ իւշէնտիք-
լէրի սըրատա, քէնտիսի կէտիք Փաշատան թա Պայպլ
Հաուզա գատար իպատէթէ կիտէնլէրտէն պիրիսի օլ-
տու: Վէ գար իլէ թիփի էստիյի պիր կինտէ վուգու
պուլան պիր ճէնագէյի տէֆն էթմէք իչինն թա էտիր-
նէ գափուսընատէք կիթմէյէ իսրար էթտի իսէտէ, կիւն
իլէ պու էֆքեարընտան վագ կէշմէյէ քէնտինի իլզամ
էտէպիլտիք:

Լաքին պիր գաշ այ սօնրա Այնթապա ավտէթին-
տէ եօլտա չէքտիյի սըգընթը վէ միւշքիլաթ՝ սըհէթինի
էփէյիճէ միթէզարըրըր գըլտըլար: Վէ օլ վագթտան պէ-
րու վուգու պուլան պիր իքի խասթալըգ տա իւթէ կէ-

լերէք, քէնտինի թագաթտան տիւշիւրմիւշ վէ կիթ-տիքճէ զահիֆլէնմէսինէ պատի օլմուշ տըր:

Պիր մէքթուպընտա եազըլյօր, «Եիւրիւմէյի վէ իշ-լէմէյի արթըզ էվվէլքի կիպի գօլայ պուլմաեօրըմ: Սէքսէնտէն տիր տէյօրլար: Պէնիմ տէ ինանաճաղըմ կէլիյօր:»

Պունըն իւզերինէ քիլիսէ մէսուպիյէթլէրինտէն սայքի պիւս պիւթիւն չէքիլտի իսէտէ, եինէտէ Հայիկ քիլիսէ-սի, հիսսիյաթ ը նէճիպանէտէն սէվզ օլունարագ թա պու կիւնէտէք քէնտինէ նըսֆ մաաշընը վերմէքտէ պու-լունմուշ տըրլար: Քէնտիսի տախի իգթիտարընա կէօրէ ճէմաաթըն խանէլէրինի զիյարէթ վէ անլէրի թէսէլլի էյլէր: Վէ արթըզ ըրհաթընա կիրմէք վագթլարընըն եազլաշտըղընը պիլերէք Փասգա թէփէսինտէն կիպի, քէնտինին իրտանտան էօթէտէ օլան վաթանընը սէյր էթմէքտէ տիր:

Պիզ՝ քէնտինին էվլատլարը վէ թօրնլարը անըն քէնտի շէյխուլիէթ եաթաղընտա պիլէ պիզլէրի պիրէր պիրէր տուասընտա զիքր էտէր իտիյինէ էմին իսէքտէ, արթըզ օլ կէնիշ աիլէնին ազալարը մագամընտա պիր տահա Պատ. Գրիգորըն սօֆրասը պաշընտա եախօտ ֆամիլեա մէզպահը էթրաֆընտա պիրլիքտէ իճթիմա էթմէմիզին իհթիմալը զալմամըշ իտիյինի պիլերէք, անճագ շու ալնընա էպէտիլիյին շաֆաղը իշրագ էթմիշ օլան փէտէր ի միւհթէրէմիմիզէ ալագատար օլան մագը-նըն խաթըրէլէրինի հիսսիյաթ ը ֆէրզէնտանի իլէ հա-ֆըրզէմիզ մախզէնլէրինտէն իխարաճ էտէրէք անըն կիւ-

զէ սիյրէթինս վէ սատէտիլ իմանընա հայրան օլուր վէ անա շէհատէթ էտէրիզ: Վէ Ալլահըն պիզէ իհսան էթմիշ օլտուղը պու շէֆֆաֆ վէ խալիս էօմրիս գալ-պիմիզին ազտէս խազինէսի մազամընտա հըֆզ էտէրէք, պիզիմ տէ պու փէտէր ի միհթէրէմիմիզին իսմինէ լայրզ էօմրլէր կէշիրէպիլմէմիզի Սէմատան թէմէննի էտէրիզ:

Քէզալիք էլի սէնէ տիր միւթէմատիյէն արալարընտա վազ էտիպ հէր պիր հալլէրինտէ քէնտիլէր իլէ իշթիրաք էթմիշ օլտուղը Այնթապ Ինճիլի ճէմաաթլար, հէր նէ գատար անըն լաթիֆ քէլամլարընը քիլիսէլէրինտէ արթըզ իշիթմէզլէր իսէտէ, արասըրա անըն իման իլէ արզ օլունան տուալարընը մինպէրտէն իշիտիրլէր, վէ իսիտ էտէրիզ քի օլ ճէմաաթլարըն նէսլ ի հազըրընը թէշքիլ էյլէյէն նէվրէսիտէկեան, քէնտիլէրին իլք Չօպանընըն պու Ինճիլի թալիմ իշին՝ քէնտիլէրին փէտէրլէրի վէ պէօյիւք փէտէրլէրի իլէ պէրապէր նէ ֆէտաքեարլըզ, նէ շէվզ ու դայրէթ իպրազ էթմիշ օլտուզլարընը կէօրէրէք, քէնտիլէր տախի Ինճիլի քիլիսէյի տահա զիյատէ տէրին պիր մուհապպէթլէ սէվէճէքլէր, վէ անը թալիմաթճա տահա խալիս սազլամազ, վէ անըն բուհանի հայաթ այարընը տահա եիւքսէք թուլթմազ իշին տահա գուվվէթլի իմանա վէ տահա տօլղուն բուհա մալիք օլաճազլար տըր: Պէլի, փէտէրլէրիմիզ Ինճիլին խալիս վէ սաֆի թալիմաթընը էօյրէնիպ, ճապա խէլասըն միւպարէք սէմէրէլէրիննի քէնտի գալպլէրինտէ հիսս էթտիքլէրինտէ, անը Թէմսիլտէքի

զիզը յմէթ ինճու կիպի ատտ էտէրէք, մէսէրրէթլէրին-տէն հէր նէլէրի վար իսէ սաթըպ անը սաթուն ալտը-լար: Պու կինն նիչէլէրիմիզին նազարընտա, օ՝ թէվէրրիա էտիլմիշ սէրվէթ կիպի գըյմէթսիզ իսէտէ, փէտէրլէրի-միզին պու Ինճիլի թալիմաթ ուղընա չէքտիքլէրի զահմէթի միւթէլաա էթտիյիմիզտէ, պիզ տախի անը պիթթէճրիպէ անլայըպ գըյմէթինի հիսս էթմէյէ թէշ-վիզ օլունուրըզ, շու գատար քի, նէսլ ի հազըր պու Ինճիլի թալիմաթըն հիւսն ի ճէլալ վէ գուվէթինի քէն-տի էճտատլարընըն կէօրտիյիմնտէն զիյատէ կէօրմէլէրի, վէ անլէրին կէօսթէրտիյինտէն ճէլիլ պիր սուրէթտէ անը քէնտի հայաթլարընտա իպրազ էյլէմէլէրի վա-ճիպ տիր:

Քէզալիք իմիտ էտէրիզ քի, անըն պիր Ինճիլ վաիզի վէ պիր չօպան մազամընտա մուվաֆֆազիյէթի, նէ քէնտի ազլի գուվէթի, նէ զէքեա ու ֆէթանէթի, անճազ գուվէթլի իմանը վէ կէրէք քիլիսէսինն Պաշը օլան Ջաթա վէ կէրէք քէնտի քիլիսէսինին ազասընա գարշը թաշըտըղը ըիյասըզ մուհապպէթին նէթիճէսի իտիյի մալիմ օլարազ, պու կինքի վաիզ վէ չօպան-լարըմըզ անըն էօրնէյինտէն ճէսարէթ քէսպ էտէճէք տիրլէր: Պատ. Գարա Գրիգոր Կիլիկիա քիլիսէլէրինին չօպան վէ վաիզլէրի արասընտա քէնտի սիննտաշլարը-նըն սէվկիպիլ ըէֆիզի վէ կէնճլէրին միւհթէրէմ փէտէրի մազամընտա պուլունմըշ օլուպ ճիւմլէսինտէն տէ մու-հապպէթ վէ հիւրմէթ կէօրմիւշ տիր:

Միւսինն Եղիա վէ կէնճ Եղիսէ՝ ձիւճալտան Պէյ-

թէլէ. Պէյթէտէն նրիգովա վէ օրատան հրտանըն
 Եօթէ թարաֆընա կէչէր իքէն նէչէր հազգընտա գօ-
 նուշտըզլարընը պիլմէյօր իսէք տէ, շու գատարընը
 պիլիբրիզ քի, իքիսիտէ շու միաինն Ալլահ ատէմինին
 զէման ը ինթիգալը եագըն իտիյինի պիլիյօրլար իտի :
 Իմտի կէնն փէյղամպէր պու Ֆուրսաթտան իսթիֆատէ
 էտէրէք անտէ օլան բուհըն իքի միսլինէ նաիլ օլմաղը
 թալէպ էյլէտի :

Պիզ տախի պու միւհթէրէմ Ալլահ ատէմի շէյխու-
 խէթին հրտան տէրէսինէ էնէր իքէն այնի թալէպտէ
 պուպունուրըզ :

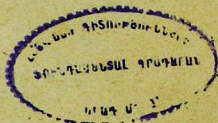

Ր Է Ս Մ Լ Է Ր

	Սահիճ
Վեր. Կարա Կրիգոր Յարութիւնեան . . .	
Վարդենի Պանք	8
Պատ. Կարա Կրիգոր 1870 թ	47
Այնթապըն պիւրիմնի Փրօքսրան հիլիսէսի . . .	49
Այնթապըն իմննի Փրօքսրան հիլիսէսի . . .	51
Պատ. Կրիգորըն իմննի զեզնէսի	89
Խոզսէս Կրիգորեան	93
Պատ. Կրիգորըն իւշ օղլու, պիւր զըզը, կիւզկ- իսի վէ բօրունլար	100
Պատ. Կարա Կրիգոր 1882 թ	110

Ֆ Ի Հ Ր Ի Ս Թ

	Սահիճէ
Թախսիս	3
Ա. Գարա Գրիգոր	5
Բ. Իննիլէ տակէք	18
Գ. Իննիլ վարզը	33
Դ. Գարա Պատուելի	40
Ն. Պատ. Գարա Գրիգորն վազլարը	58
Զ. Հայիկ Քիլիսուս	72
Է. Զօպանլըզ վագիճեկսնէսէ բեճիզլէրի	81
Ը. Ֆամիլեա կօմրիւ	88
Թ. Ումում կհալի իլէ օլան միւնասեպար	103
Ժ. Շախսի ասեքլէրի	111
ԺԱ. Տօսլարընըն շեհասեքի	115
ԺԲ. Յոբելեան	131
ԺԳ. Խարիսէ	145

ԳՍՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ

FL0318064

2011
613